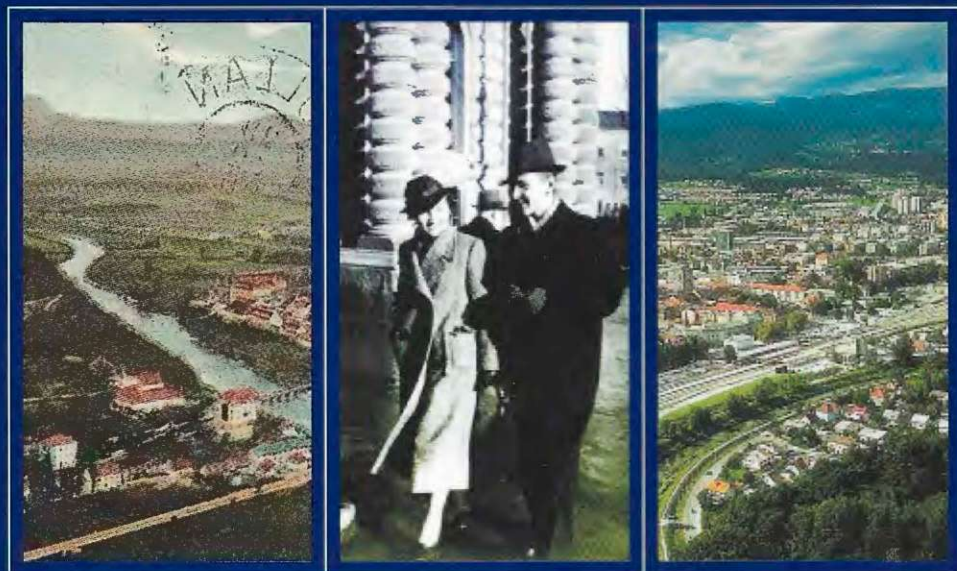

A L E K S A N D E R V I D E Č N I K

Celje moje mladosti

Aleksander Videčnik

CELJE MOJE MLADOSTI

Celje, 2002

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-94

VIDEČNIK, Aleksander

Celje moje mladosti : spomini / Aleksander
Videčnik ; [fotografije iz zbirk muzejev in
arhivov]. - Celje : Fit media ; Mozirje : Zavod za
kultura, 2002

ISBN 961-6283-13-8 (Fit media)

119987712

Aleksander Videčnik je že vrsto let, odkar se je naselil v Mozirju, eden najvidnejših in najodličnejših popisovalcev Zgornje Savinjske doline, njenega življenja, zgodb in zgodovine; o teh rečeh je napisal niz privlačnih, slikovitih knjižic, v mozirski knjižnici pa so mu uredili prostor za stalno razstavo nabranih predmetov in pričevanj v zvezi s tem zaslužnim delom. Torej je zdaj Savinjčan. Še prej ga je nenavadna življenjska pot zanesla na Dunaj in je za nekaj časa postal Dunajčan; po vrnitvi iz Avstrije je kot organizator kmetijskega in združniškega življenja bil za nekaj časa Obsotelčan. Toda njegova duša je nekje čisto pri dnu ostala v Celju, kjer se je rodil in odrasel v mladostniška leta; ta pač zaznamujejo vsakogar do konca živih dni. In tako so po dolgi vrsti publikacij etnološke, zgodovinopisne, bančniške in podobne vsebine zdaj izpod Videčnikove roke prišli na vrsto še spomini na nekdanje Celje in življenje v njem.

Celje je v tistem času, to je med obema vojnama, doživljalo precej viharno preobrazbo: tu sta se merili med seboj slovenski in nemški del prebivalstva; slovenski Celjani so sicer bili v velikanski večini, toda izvodi najrazličnejših moči so bili še iz pravkaršnje avstroogrške monarhije močno nemško zaznamovani – najsi je šlo za vodstvo policije, tako da so se slovenski policisti po zapovedih svojih nemških poveljnikov paradoksalno pretepali s srbskimi oficirji zoper njihovo jugoslovanstvo-slovenstvo; najsi za gasilce, ki so bili trdo nemška organizacija; najsi za celoto javnega življenja, ki je bilo podolgem in počez na najrazličnejše načine prepredeno s podedovano nemško napadalnostjo. Toda mesto, ki je proti koncu tistega obdobja štelo kakšnih 15.000, s širšo okolico dobrih 20.000 prebivalcev, je doživljalo tudi siceršnje socialno spreminjanje, kakršno je domala naravna posledica hitre rasti (v dveh oziroma treh desetletjih je poraslo za polovico): iz mesteca, v katerem vsi vedo vse o vseh, se je razvijalo v pravi mestni organizem, v kakršnem je za življenje postajala vse bolj odločilna mreža dovolj močnih institucij; vsekakor odločilnejša od skupnosti posameznikov. Bolj kot krjaveljski posebneži so tako v njej postajali prepoznavni voditelji – dodatno še zaradi močne garnizije s srbskim častništvom – da je tu med drugimi služboval kasnejši general Draža Mihajlovič, ali da je v Celje na volivni shod prišel sam general Živković, pove kot ponazoritev dovolj. Tako so mestu oblikovali videz še zmeraj različni originali, za katere je sleherni meščan vedel, kje in kako postopajo, kaj in koliko bodo popili v kateri gostilni, kako jim bodo tam postregli, ali bodo dali za pijačo še drugim, in podobne stvari, obenem pa tudi že pomembne institucije, kot so bili zmeraj močnejši in imenitnejši magistrat, Mohorjeva družba, posojilnica, šolska mreža, različna ljubiteljska društva in podobno.

Tako se Videčnikovi spomini na »Celje njegove mladosti« vseskozi skoraj samoumevno gibljejo med tem in onim. Ne samo zato, ker je avtor malce osebno melanholičen do vsega, o čemer piše – razumljivo; temveč tudi zaradi zgodovinskega stanja mesta samega v tistih letih. Ob nadvse natančnih in sistematičnih označitvenih popisih znamenitejših hiš in lokalov ter ob nizih opozoril na takratno drugačnost lahko prebiramo tudi slikovite zapise o prostorskih, sorodstvenih in higienskih razmerah v njih, ali skorajda skrivnostne zgodbe, ki so bile s katero od teh hiš povezane; ob spoštljivem spominjanju na elitne posameznike, tako imenovane »stebre družbe« v Celju, tudi živopisna pričevanja o posebnostih iz starožitnega predela mesta; o penetriranju širše in daljne okolice v celjsko središče – od flosarjev, ki so se s Polul vračali domov v Zgornjo Savinjsko (sijajen zapis!), do romarjev in prekupčevalcev. Skratka: besedilo je s »tehničnega« vidika lep primer sprepletanja docela osebnega spominskega pričevanja ter zgodovinopisnega popisovanja, iz česar je nastalo nekaj, čemur bi lahko rekli »zgodovina celjskega življenja« v tistem poldrugem, bolj ali manj zvrtnem desetletju. Shematski zgodovinski skelet je obložil z živim tkivom osebne udeležnosti in osebnih presoj; »pomembno« je garnirano z »nepomembnim«, vendar za razumevanje takratnega celjskega sveta enako ali celo še bolj tehtnim. – Nekatera poglavja, zlasti o Mohorjevi družbi, njenih takratnih voditeljih in delavcih, o Koiniku, tudi Finžgarju, o sindikalni organizaciji, o ljubiteljskem ali celo že polpoklicnem kulturnem življenju v mestu, pa so domala nenadomestljiva pričevanja. Za protiutež jim stojijo slikoviti popisi učiteljev in njihovega dela – z osupljivimi, že zdavnaj pozabljenimi podrobnostmi, kakršna je tista, da je vsakdo izmed njih imel med učenci nekakšnega slugo, ta mu je hodil po tobak pa tudi po kosilo, ki ga je učeni mož snedel kar v razredu med poukom. In drugi, učiteljskim podobni portreti; včasih bi jim rekli »slike« ali »obrazi«.

Sem in tja povzdigne pisec vzgojni prst z opozorilom na vse, kar se je odtelej do današnjih dni izvrglo na slahše, tako se pač za dobronamernega, modrega in prijaznega osemdesetletnika spodobi, toda tudi to stori več kot ljubeznivo in nevsiljivo, kot da neizogibno sodi k vsej zgodbi. Torej si upam trditi, da utegne biti to prijazno, počlovečeno in vendar zelo konkretno in celo dokumentarno pisanje, neopazno podloženo z melanholičnim sentimentom, kakršen spremlja sleherni spominjanje na mlada leta (naslov!), za prenekaterega Celjana ljubo in zanimivo branje.

Matjaž Kmecl

Uvod

V svojem spominu odkrivam veliko srečanj, ki so tako ali drugače vplivala na moja doživetja v ožjem in širšem pomenu. Včasih so v meni vzbudila občutek sreče, večkrat so bila le bežni utrinek, bila so tudi boleča, marsikdaj pa so povzročila v meni skrb, strah ali nelagodje. Da, vseh mogočih vrst so srečanja v našem življenju.

Človek že kot otrok doživlja razna spoznanja, povezana z ljudmi, ki jih je v življenju srečal, z lastno usodo ali določenim življenjskim obdobjem, morda tudi z določenim krajem. Vsi pač popotujemo skozi življenje in na tej poti so trenutki, ki ostanejo »popotniku« bolj ali manj v spominu, a vsakdo jih razume drugače ali pa morda sploh ne. Saj to niso vedno le doživljaji, ki človeka prijetno presenetijo, lahko ga tudi prizadenejo in globoko posežejo v njegovo dušo in bit. Zato so srečanja vendarle dogodek, ki ga vsak človek po svoje sprejema in doživlja.

Marsikdaj smo na kakšen spomin premalo pozorni. V današnjem času pogosto ni prostora za razmišljanja te vrste. To je seveda lahko tudi usodno, saj vemo, da se prav iz doživetih težav ali srečnih trenutkov lahko veliko naučimo. Ta nauk je dragocen, če ga le spoštujemo. Morda smo do svojih spominov brezbrizni in nismo dovolj razmišljajoči, morda celo preziramo pretekla

Pogled na Narodni dom v Celju leta 1912; v ozadju se vidi evangeličanska cerkev, na levi pa vojašnica 39. pehotnega polka. (ZAVM)

doživetja, misleč: kar je mimo, je mimo. To je mogoče tudi prav, toda kdor se iz izkušenj ne uči, se pogosto srečuje s težavami. Temu bi se človek lahko izognil, če bi upošteval take ali drugačne modrosti, ki so zajete v lastnem spominu. Treba bi si bilo vzeti tudi malo časa za razmišljanje o sebi in ne le slepo drveti skozi življenje.

Namen tega zapisa je izluščiti iz spomina tista srečanja, ki so bila v mojem doživljanju tako ali drugače pomembna in so kakorkoli vplivala na dogajanja v mojem vsakdanu. Morda bodo bralcu kdaj pa kdaj zoprna ali glede na opis dogodka celo nerazumljiva. Zato jih bo marsikdo razumel po svoje.

Naj ob tem opozorim, da temelji to moje delo na spominih, zato je prav mogoče, da določene navedbe niso povsem točne in popolne. Iz spomina so mi splahnela tudi nekatera imena, medtem ko priimke dobro pomnim. Je pač preteklo že nekaj desetletij od opisanih dogajanj.

Za pomoč in sodelovanje pri nastanku knjige bi se želel zahvaliti dr. Matjažu Kmeclu, dr. Milanu Ževartu in Mariji Venek. Hvaležen sem tudi za slikovno gradivo, ki so mi ga posredovali Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Muzej novejšje zgodovine Celje (MNZC), Osrednja knjižnica

Pogled od pravoslavne cerkve proti Narodnemu domu. Prva zgradba z leve je Delavski dom, druga na oglu pa palača Mestne elektrarne Celje. (ZAC)

Celje (OKC) in Zvone Čebul iz Šoštanja (ZČ). Fotografije iz Zgodovinskega arhiva in Muzeja novejše zgodovine so pretežno iz Pelikanove zbirke, nekaj pa jih je tudi iz Zbirke Aleksandra Videčnika Mozirje (ZAVM). Vse so označene s kraticami v oklepaju, da bo znano, kje se nahajajo in kdo jih hrani.

O NEKDANJEM CELJU

Celje, mesto moje mladosti

Majhno, lepo in čisto mesto ob Savinji je bilo v času moje mladosti polno zanimivosti. Marsikaj se je v njem dogajalo, čeprav je štelo le nekaj več kot sedem tisoč prebivalcev. Tedaj še ni bilo velike občine Celje, saj je nastala šele v tridesetih letih pod županovanjem Alojza Mihelčiča. Moje misli se torej pletejo le okoli mesta samega.

Vsemu lepemu je dajala največjo težo kristalno čista Savinja, ki je bila tako čista, da smo jo, kadar smo se v njej kopali, preprosto pili, kljub temu da je bil blizu sloviti Seidlnov studenec, ki je dajal studenčnico, kot je drugod ni bilo. Za nas otroke je bilo kopanje v naši reki mikaven dogodek. Ob njej smo se zabavali tudi pozneje, ko smo že odrasčali. Ponavadi smo se kopali blizu moškega kopališča pod Gozdno restavracijo. Malo niže je bilo tudi žensko kopališče, vendar so bili najlepši tolmeni blizu moškega. Voda je bila tako globoka, da so starejši skakali z deske, ki je štrlela visoko iz skale nad vodo. Seveda nismo imeli denarja za kabino v kopališču, zato smo na levem bregu, kjer je bilo grmovje in kar dosti prodišča, puščali svoja obláčila. Za

*Pogled na žensko
kopališče ob Savinji.
Posnetek je narejen v
kostanjevem drevoredu, ki
je tedaj potekal skoraj vse
do Savinjskega dvora.
(ZAC)*

*Masarykovo nabrežje
kmalu po ureditvi
priljubljene sprehajalne
poti ob Savinji. (ZAC)*

Dečkov trg (pred Narodnim domom). Na sliki je vidna Schlosserjeva hiša, ki je bila med bombardiranjem leta 1945 porušena. (ZAC)

Breg. Zadnja hiša na desni je zgradba Občine Celje – okolica. Zgoraj je viden samostan očetov kapucinov. (ZAC)

*Ob Savinji, ki tedaj še ni
bila regulirana. (ZAC)*

grmovjem smo se slačili in preoblačili, na produ pa sončili. In kar je pomembno: nihče nas ni preganjal iz okolja, kjer sta bili kopališči, čeprav je bil v obeh kopališki mojster, ki je hkrati pobiral vstopnino. Preživljanje poletja ob Savinji nam je bil res poseben užitek.

Na Savinjo me veže še nešteto drugih spominov. Kadar je voda narasla, smo s Kapucinskega mostu buljili v številne splave in »flosarje« na njih, ki so bili za nas še posebej zanimivi zaradi svoje odrezavosti. Pogosto je namreč padla s strani zijal kakšna pripomba, kot na primer: »I lumplaj, humplaj, star fakin, bolj boš humplal, prej boš hin ...« Seveda je bilo to nevzgojno in vsem opazovalcem na mostu ni bilo všeč, vendar je šla ta navada iz roda v rod. Po drugi strani smo splavarje občudovali tudi, ko so opravljali nevarna opravila oziroma razna reševalna dela sredi kosov ledu v tudi do orsi globoki vodi. Nekoč sem videl, kako so zadeli s splavom v »joho« žcloczniškega mostu; verjetno bolj v skale, ki so jo obdajale. Nevarnosti je bila, da se splav razleti, zato so mrzlično porivali leseno gmoto kar z rameni in vpili: »Horuk, horuk!« To me je tako prevzelo, da sem imel poslej do splavarjev veliko spoštovanje. Ko so se ustavili pri Belaju (pri Korošču) na Polulah in tam prenočevali, smo jih radi opazovali. Včasih so bili do kože mokri, saj niso imeli s seboj rezervnih oblek. Nisem še videl takih količin pečenega mesa kot tedaj, ko je gospa Belajeva postavila na mizo velik pekač, poln dišečega mesa. Seveda so bili splavarji po težkem delu lačni. Spali so kar po klopeh in, če jih je bilo več, tudi na tleh na časopisnem papirju. Ob večerih so radi tudi katero zapeli. Imeli so poseben posluš in znali so vseh vrst pesmi, tudi take, ki nam niso bile znane. Zjutraj je večina splavarjev ob zori krenila dalje, nekaj pa se jih je vrnilo domov, saj so bili odveč, ker so splavci že zvezali.

Romanja

V Celju smo imeli kar dve božjepotni cerkvi, in sicer na Jožefovem hribu in na Bregu pri očetih kapucinih. Najbolj obiskana je bila seveda romarska cerkev svetega Jožefa, ki je veljala tudi kot kužno znamenje. Pri očetih kapucinih pa so se ljudje najbolj zbirali na porcijunkulo, to je 2. avgusta.

Takrat je bilo na Bregu ob cesti proti gostilni Na škarpi polno stojnic z vse vrste kramo, ki so jo prinašali lončarji z Dolenjske ali pa suhorobarji iz Ribnice.

Največ je bilo medičarjev ali lectarjev. Najraje smo si ogledovali stojnice medičarjev, saj so nudile razne lepo oblikovane medičarske izdelke (srčke in dojenčke). Največja je bila izbira src, ki so imela na sredini majhno ogledalo in obvezen napis z željami, ki jih je kdo poklonil s srcem vred. Manjkalo pa tudi ni »konjičev, ki v riti piskajo«. Srca so kupovali predvsem fantje za dekleta.

*Celjska Kalvarija
leta 1939 (OKC)*

In ko smo že znali za silo brati, so nas zanimale tiskane želje na srcih. Celjski medicar Dimitrovič, ki je imel svojo delavnico v Prešernovi ulici, nam je rad dovolil branje, seveda pod pogojem, da se izdelkov nismo dotikali. Slabše izkušnje pa smo imeli z drugim medicarjem, Kraupnerjem. Ta je imel svojo hišo in delavnico na Glavnem trgu. Gospod medicar ni nikoli stal ob stojnici, zato je bil preveč imeniten. Vedno so bili tam le njegovi pomočniki, ki pa so nas največkrat odganjali od stojnice.

Na Bregu so bile zelo zanimive romarske stopnice h kapucinski cerkvi, ki stoji poleg samostana, nekako pod staro cerkvijo svetega Miklavža na vrhu hriba. V cerkvi je bilo dokaj temno, zato je bilo v njej zatočišče raznih meščanov, ki so se po prečuti noči treznili med verniki. Že kar splošno znano je bilo, da je prišlo kdaj pa kdaj tudi do zapletov s temi ubogimi žrtvarni ponočnjaki, kot smo jim rekli. Pravili so, da je neki sodnik, ki je dremal v zadnji klopi temne cerkve, ob zvoku zvončka na cerkovnikovi pušici ves prestrašen glasno zahteval: »Plačati, prosim!« Po mestu je dobil dogodek hitro vse mogoče »dodatke«, da bi bila zgodba bolj zanimiva, saj je šlo za ugledno osebnost.

Na dan porcijkule je bilo stopnišče tudi polno beračev, saj so hodili mimo številni romarji in tedaj so reveži dobili kaj vbogajme v beraški klobuk. Seveda pa so imele polne roke dela tudi gostilne, ki jih je bilo onstran Savinje kar pet. Najbližja je bila Pri mostu, ki je imela tudi lep senčen vrt. Tu so se zbirali uglednejši ljudje, predvsem meščani in hmeljarji iz okolice Žalca, ki so bili polni denarja, saj je hmelj tiste čase šel za med.

Tudi Kapucinski most je bil v Celju nekaj posebnega. Povezoval je Breg z mestom. Bil je lesen in velike vode so ga pogosto vzele s seboj. Sredi mostu je bil nameščen lep križ s pozlačenim Kristusom. Pobožne ženice so nosile tja cvetje in skrbele, da je bilo le-to vedno sveže. Naselje onkraj mostu je spadalo že pod okolico in poleg kapucinskega stopnišča je stala stavba Občine Celje – okolica. Sprva na mostu ni bilo pločnika za pešce in pri gostem prometu smo morali biti pazljivi, da nas ni poškodoval kateri od številnih furmanov, ki so iz Pečovnika vozili prod, pa tudi ostali promet v smeri proti Laškemu je iskal prostora na mostu.

V času romanja k svetemu Jožefu pa so na Jožefovem hribu namestili stojnice pri cerkvi in tam je bil sejem res živ, saj so k temu svetniku ljudje množično romali. Seveda se je romarska pot k Jožefu začela na romarskih stopnicah in vodila mimo kapelic, kjer so romarji malo postali in molili. Glavno molitev so opravili pri Kalvariji, od tod naprej je bilo le še nekaj kapelic do cerkve.

Kapelice ob stopnicah na Kalvarijo stojijo še danes. Toda boli me, da so neurejene, čeprav so nekoč predstavljale pravo kulturnozgodovinsko znamenitost mesta Celja.

Pri vsaki kapelici tja do cerkve svetega Jožefa so prav tako kot pri očetih kapucinih sedeli

*Pogled na Jožefov hrib,
ko še ni bil pozidan.
(ZAC)*

berači in prosili miloščine. Nekateri, ki so bili »gluhonemi«, so imeli pred seboj napise take vsebine, da bi se človek lahko solzil od ganjenosti. Drugi spet so imeli pred seboj napis Darujte ubogemu slepemu, in nič posebnega ni bilo, če si kmalu videl ubogega slepega za gostilniškimi pultom ob kozarcu rujnega. Seveda še zdaleč ni bilo vse res, kar so pričali napisi. Tega romarji niso vedeli, mi otroci pa smo znali opazovati in smo marsikdaj ugotovili, da je gluhonemi spregovoril in slepi spregledal. Dinarčki pa so le padali v klobuke in slamenke. Posebno zanimivo je bilo opazovati berače, ki so »igrali« invalide brez udov. Ko so ga imeli že malo »pod kapo«, so pozabili na svojo igralsko vlogo in privlekli katerega od »manjkajočih« udov na svetlo. Seveda je to povzročilo veliko smeha, in marsikateri romar je takemu igralcu dodal še poseben dar. Nekateri berači ali beračice so imeli rožni venec v rokah, spretno sukali koralde skozi prste in momljali, kot da bi molili. Seveda so bili prisotni tudi Cigani s svojimi pohabljenimi otroki. Žandarji so take posebno trdo prijeli, ker so baje nekateri otroke namerno pohabili, da bi z njimi služili darove.

Ob cerkvenih praznikih je bilo torej v Celju vedno dokaj živahno. Bilo je vsega po malem, nasploh pa so ti dogodki veljali kot prava paša za oči. Tudi trgovci so se jih veselili, saj je bilo med romarji mnogo takih, ki so imeli namen v mestu nakupovati. Zato so se trgovci na to ustrezno pripravili; povsod so bili plakati, ki so vabili v to ali ono trgovino. Mesto je spet oživel in zaživel, saj so tudi gostilne imele boljši promet. Po opravljenih verskih obredih so si ljudje radi

oddahnili ob dobri kapljici in obilni jedači. Mi mladi pa smo si napasli oči in imeli potem spet veliko snovi za svoje pogovore.

Šli so »noter« ...

Na Štajerskem je bilo znano, da so fantje, ki so bili na poti k vojakom, izjavljali, da gredo »noter« in vsakdo je vedel, da pojdejo k vojakom. Takrat je veljalo pravilo, da nihče ni smel priti v vojašnico trezen. Smešno, toda ta grda navada se je marsikje obdržala še po drugi svetovni vojni.

V Celju je bilo vojno območje (vojni okrug), zato je prihajalo sem veliko rekrutov, mislim, da so prihajali vsako leto dvakrat. Mesto je na ta dan zaživelo čisto po svoje. Vse gostilne so bile polne mladih fantov in njihovih spremljevalcev. Veliko se jih je pripeljalo na lojtrnikih, okrašenih z zastavami in smrečjem. Obvezno je bil na vsakem vozu tudi godec s harmoniko. Tisti ki so prihajali iz Savinjske doline, so puščali vozove pri Škobernetu, pri hotelu Pošta pa tisti iz smeri Šentjurja. Tam so namreč imeli hleve za krmljenje in privez konj. Fantje so bili vsi okrašeni s pušeljci. Tudi za klobukom so nosili kakšno zelenje.

*Stojnice na Glavnem trgu.
Velika hiša z leve je bila
med vojno poškodovana.
(Zvone Čebul, Šoštanj)*

Toliko vinjenih ljudi na kupu mesto sicer nikoli ni videlo. Seveda je prišlo med fanti tudi do merjenja moči in tedaj je nastopila mestna policija. Nič nežno niso ravnali z njimi, ki so bili žrtve grde navade, da se ga morajo za korajžo napiti. Ker sem stanoval v bližini policijskih zaporov, sem lahko od blizu doživljal stisko mladih fantov, ki so jih policisti obdelovali z gumijevkami. Kar smilili so se mi, policistov pa od tistih časov nikoli nisem maral, pa prav nobenih ne! Včasih so bili zapori pretesni za množico rekrutov in drugih sodelujočih, zato so pijani razgrajali. In spet so nastopili policisti in jih neusmiljeno pretepali. Ker je bilo naše stanovanje v pritličju, je stena zadnje sobe mejila na zapor. Kadar je bilo polno razgrajačev v njem, se je stena dobesedno tresla od razbijanja. Zato smo se otroci bali, da se bo zrušila in potem bi vsi tisti korajžni fantje vdrli v naše stanovanje. Vendar so jih policisti prej umirili in potem se je tudi stena umirila.

Kresija

V Celju smo imeli kar nekaj znamenitih zgradb. Med njimi je bila gotovo tudi Kresija, ki je bila velika in nekoč verjetno nadvse ugledna stavba, v kateri so bili višji uradi okrajnega značaja. Sprednji del je bil v prvem in drugem nadstropju povezan s hodnikom z zadnjim delom zgradbe, kjer so bila v večjem delu stanovanja. Pozneje je bilo tam nekaj časa tudi vojaško poveljstvo, zadaj v levem traktu pa jetnišnica. V pritličju in v prvem nadstropju so prebivali moški kaznjenci, v drugem pa so bile ženske.

Moja starejša sestra je prijateljevala z glavno paznico Marijo Lipovšek, zato smo bili v jetnišnici večkrat na obisku. Pazniki so nam odprli vhod na stopnice, saj so nas že poznali, pa tudi zaradi očeta smo bili v teh krogih dobro poznani. Lesene stopnice so vodile v drugo nadstropje, kjer je imela Lipovškova svojo zasebno sobo, zraven nje pa pisarno. Tja sem s sestro zelo rad zahajal, saj me je zanimalo, kako izgleda kaznilnica od znotraj. Moral pa sem ostati v sobi s sestro, čeprav bi raje krenil na hodnik in si ogledoval težka, rjavo pobarvana in črno okovana vrata celic. Vsa so imela line, ki so bile zunaj zaprte s pokrovom. Tako so lahko pazniki opazovali jetnike v celici. Ko sem vrstnikom pripovedoval, kako izgleda jetnišnica znotraj, so mi vidno zavidali.

Kresija, ki je pozneje dobila ime Stari pisker, je bila ogromna stavba, saj je nekoč v njej domoval minoritski samostan. Fantje iz Prešernove ulice smo temeljito raziskali razvaline, ki so segale daleč v prostor sedanjega trga. Ogledovali smo si veliko dvorano v prvem nadstropju, kjer je visel že povsem zapuščen ogromen lesteneč. Kar strah nas je bilo hoditi po dvorani, ker so se tla tako zelo majala. Seveda se tedaj nismo zavedali, na kako nevarnem podu se vrtimo.

Preden se je dvonadstropna stavba zaradi plinske eksplozije porušila, je bil na njenem pročelju

Poslopje Kresije (na desni) kot je izgledalo še pred prvo svetovno vojno (tudi po njej se na zunaj ni spremenilo). Mejilo je na Marijino cerkev. Vse skupaj pa je bil nekoč minoritski samostan. (MNZC)

ogromen vhod z okrasjem na portalu. Mislim, da je bil iz črnega marmorja. Na levi strani je bila restavracija, rekli smo ji Zadruga, vodila pa jo je znana gostilničarka Žerdonerjeva. Desno je bila trgovina z živili; ta je pripadala zadrugi državnih uslužbencev. Zato so gostilno imenovali kar Zadruga. Vhod je bil predeljen z nihalnimi vrati, od polovice navzgor zastekljenimi, skozi katera se je prišlo v posebno sobo gostinskega dela Zadruge. Levo je bil temačen in ozek hodnik, poleg katerega so bile speljane široke kamnite stopnice v zgornje nadstropje, kjer so bila v glavnem stanovanja: velika, visokih stropov, bolj neprimerna za te namene. Vhodna vrata so bila povsod visoka in dvojna, kot smo jih videli v velikih uradnih stavbah. Nad portalom je bil balkon, prav tako iz črnega kamna. Z balkona so ob državnih praznikih razobesili zastavo, vendar so v novi državi to navado kmalu opustili.

Ko smo stopali po že omenjenem temačnem hodniku, smo najprej naleteli na vhod v zakristijo Marijine cerkve, nato na levi strani na dvorišče, polno ruševin. Na desni strani pa sta bili dve stanovanji. Tla na hodniku niso bila tlakovana, ampak kar steptana in običajno blatna. Mislim, da je bil nekdanji tlak pokrit z blatom in zanemarjen. Poleg vhoda v eno od stanovanj je bil vhod v strmo klet, kjer smo imeli otroci svoje »posvete«, če je seveda kateri od nas uspel dobiti kakšno svečo. Klet je bila ogromna in nikoli je nismo v celoti obšli, ker nas je bilo preprosto strah. Nekoč se je pripetila nesreča, da je po teh stopnicah padel stanovalec, ki je v temi zašel, in se seveda ubil. Od tedaj naprej je bila klet za nas kraj strahu in vanjo nismo več zahajali. Sicer pa smo se tam okoli še podili in skrivali, saj je bil to neke vrste prehod iz Prešernove ulice na trg Za kresijo. Tam je bilo še vedno kar dosti ruševin nekdanjega samostana. Spominjam se, da je bilo največ opeke in le malo kamenja. Seveda tržnice tam še ni bilo, pač pa je v sosednjem delu hiše delal čevljar Herman, nasproti pa je bila gostilna Meštrov. To so bili Dalmatinci, ki so v glavnem nudili svojo pijačo in jedila. V skrajnem levem kotu trga je bila še neka gostilna, ki pa je kmalu prenehala delovati.

Žal ni najti fotografije, ki bi predstavljala tedanji trg Za kresijo in jetnišnico. Danes je stavba drugačna kot v mojih spominih; očitno so jo Nemci dogradili oziroma preuredili v svoje namene.

Magistrat

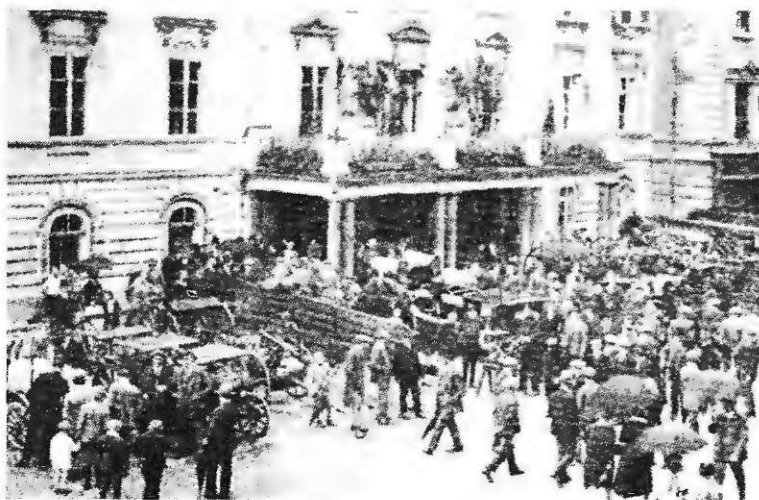
V moji rani mladosti je bilo celjsko magistratno poslopje že po zunanjem videzu nekaj posebnega. Pročelje stavbe je izgledalo nekoliko drugače od današnjega. S Prešernove ulice je bil vhod v policijsko stražnico, na drugi strani balkona pa v gasilsko reševalno postajo. Osrednji vhod je ostal nespremenjen, tudi balkon in ostalo zgornje pročelje je prvobitno. Ura je bila

nekoč nameščena v majhnem stolpiču, ki pa so ga, mislim, že pred prvo svetovno vojno odstranili.

V hiši je bila kar cela vrsta pomembnih uradov: policija, občina in okrajno sodišče. Na desni strani velikega dvorišča so bile nizke zidane gasilske lope, ki so segale do konca dvorišča in so imele visoka dvokrilna vrata. Na njih je bil viden nemški napis gasilskega društva. Lope so bile kar prostorne, saj so nekatera orodja, denimo prevozna lestev, zahtevala take prostore. Zraven lop je bil gasilski dom z dvema sobama: ena je bila moštvena, druga pa garderobna, v kateri so bile nameščene police z uniformami.

Velika veža, lepo obokana, je vodila na levi v policijsko stražnico. Ta je bila z ozkim hodnikom povezana z dvoriščno sobo, kjer so potekala zasliševanja. Iz te sobe je bil izhod tudi v vežo, iz katere je bilo na levi strani stopnišče v prvo in drugo nadstropje. Zraven stopnišča je bil vhod v občinsko klet, nasproti nje pa je bila še druga klet, ki jo je uporabljalo sodišče.

Na desni strani veže je bila soba za dežurne policiste, zraven nje pa težka vrata v kletne prostore. Sledila so velika železna vrata, skozi katera se je prišlo v mestno knjižnico. Na dvorišče si prišel skozi mogočen obok. Levo krilo dvonadstropne hiše je imelo z dvoriščne strani stransko stopnišče v zgornji nadstropji. Tja je vodil ozek hodnik, na katerem so bila stranišča in tudi vhod v službeno stanovanje sodnega sluga. Tu smo najprej stanovali, saj je bil moj oče sodni sluga. Imeli smo kuhinjo in dve sobi. Čeprav nas je bilo sedem, smo v tem skromnem stanovanju kar

*Ob nedeljah so celjski gasilci večkrat razstavili svoje orodje pred Magistratom.
(ZAVM)*

Vaja za primer plinskega napada. Na sliki je viden legendarni gasilski avtomobil znamke Ford, ki je tedaj predstavljal najsodobnejše orodno gasilsko vozilo. (ZAC)

lepo živeli. Z dvoriščne strani je bil vhod v občinski zapor, ki je imel dve celici in vežo. Na koncu stavbe je bilo odprto moško stranišče. V prvem nadstropju tega krila stavbe je bila policija, ki je imela nekaj pisarn tudi na cestni strani Prešernove ulice. Z glavnega stopnišča se je prišlo po dvoriščnem hodniku v prostore policije v prvem nadstropju; prav tako je bilo tudi v drugem nadstropju, kjer je bila uprava mestnega avtobusa in še nekaj drugih pisarn.

Na dvorišču, v smeri proti Gosposki ulici, je stal mogočen lesen gasilski stolp, mimo njega pa si prišel v prostore mestne elektrarne in skozi hodnik naprej v Gosposko ulico. Zraven stolpa je stala na levi strani pritrilna zgradba, v kateri je posloval mestni vodovod. Tam je bila delavnica in upravnikova pisarna. Podstrešek, ki je povezoval to zgradbo s stolpom, pa je služil vodovodarjem za skladišče. Tam je stal tudi rešilni voz. To je bil enoosni voziček, ki je bil pokrit s cerado, na kateri je bil narisana velik rdeč križ. Poleg zgradbe je bilo še majhno dvorišče, ki je mejilo na hišo v Zagati pri starih mestnih vratih.

V prvem nadstropju Magistrata je bila uprava občine. Na desni strani je bila glavna pisarna. Iz nje je bil na levi strani vhod v županovo sobo, na desni v sobo magistratnega direktorja Iva Šubica, naravnost pa na balkon. Gledano s stopnišča, je bil naravnost vhod v sejno sobo, ki je bila lepo opremljena in je imela na dvoriščni strani malo dvignjen prostor za predsedstvo. Svetniški stoli so bili še iz časa stare Avstrije, saj so imeli v usnjenih delih vtisnjene simbole nemštva –

*Prešernova ulica, levo
Magistrat, desno pa
Marijina cerkev. Tudi tu je
bilo veliko trgovin. (ZAC)*

hrastov list in žir. Na hodniku, ki je vodil do sejne sobe, so bili obešalniki za obleke. Levo od stopnišča je bila pisarna vojaškega referenta, nato pa izhod na dvoriščni hodnik, ki je povezoval levo krilo dvoriščne stavbe.

V drugem nadstropju je bilo okrajno sodišče. Razpored prostorov je bil podoben tistemu v prvem nadstropju. Desno je bila pisarna, ki je povezala vse ostale pisarne v drugem nadstropju na Prešernovi ulici. To so bile večinoma sodniške sobe. Naravnost je bil spet hodnik, po katerem si prišel v glavno pisarno. Bila je izredno velika, prevelika za namen, ki mu naj bi služila. S hodnika na desni strani je imel svojo sobo vodja pisarne sodišča, nasproti nje pa je bila registratura in nato izhod na dvoriščni hodnik.

Veliko pa se je spremenilo, ko so v tridesetih letih, mislim celo, da je bilo že leta 1929, pričeli graditi nove občinske prostore na desni dvoriščni strani. Najprej so podrli gasilske lope in tam postavili dvonadstropno stavbo, ki je v celoti služila občinski upravi in raznim inšpekcijam. Gradnjo je prevzel gradbenik Konrad Gologranc. Zunanje dvoriščne hodnike so porušili in zgradili v prvem nadstropju pokrite oziroma zaprte, v drugem pa so zunanji leseni hodnik nadomestili z zidanim. Tako so bile vse pisarne dostopne z zaprtih hodnikov. Na zunanji steni prenovljenega Magistrata je bila nameščena ura, ki je imela na podstrešju pravicato ohišje. Na podstrešje, ki je bilo ogromno, visoko in vedno čisto, so vodila mogočna železna vrata. V posebnem zaprtem

Znana vrata v Zagati, skozi
katera smo hodili iz
Prešernove v Gosposko
ulico. Vrata so vodila na
dvorišče, kjer so bila
stanovanja družin Finžgar
in Špeglič, od tod pa skozi
nizko vežo v Gosposko
ulico. Tako smo prišli do
gostilne Špeglič. (ZAC)

prostoru so hranili stare knjige in razne rabljene pisarniške pripomočke.

Gasilci so dobili sodobne prostore v pritličju nove dvoriščne stavbe. Levo so bile orodne lope, desno od vhoda v gasilski dom pa je bilo dvoje sob za društvene potrebe. Naprej je vodil ozek hodnik do reševalne postaje, ki je imela svoje prostore že na Prešernovi ulici; od tam je bil tudi poseben vhod. Na veznem hodniku je bila gasilska telefonska centrala. Tedaj so gasilci že imeli svoj reševalni avto in zanj stalnega šoferja, ki je stanoval v nekdanjih prostorih knjižnice.

Nas so selili v prvo nadstropje stare dvoriščne stavbe. Stanovanje je bilo lepše, svetlejše in še prostornejše. Po nekaj letih pa so nas selili v drugo nadstropje, kjer je še tudi naprej ostala uprava mestnega avtobusa. To stanovanje je bilo doslej najlepše in je imelo celo svoje sanitarije. Tam smo doživeli tudi razpad države in okupacijo.

Na Magistratu je bilo vedno živahno, saj je bilo tu dejansko upravno središče mesta Celja, pa še sodne in policijske oblasti so imele tam svoj sedež. Ko so okupatorske sile zavzele mesto, so v Magistratu namestili občinsko upravo in nekatere druge ustanove. Gasilsko društvo pa je delovalo v svojih prostorih nemoteno naprej. Nič čudnega: velika večina članov je bila namreč nemško naravnana.

Gasilski stolp

Med mestne posebnosti je spadal tudi ogromen lesen gasilski stolp, ki je stal na koncu magistratnega dvorišča. Bil je trikotne oblike. Sprednja stran stolpa je bila široka kakih 15 metrov, zadaj pa je bil speljan v kot. Na pročelju je bilo za tri nadstropja okenskih odprtin. Te so služile za vaje z lestvami, ki naj bi bile namenjene vdoru v hišo skozi okna, če je bil vhod že v plamenih in torej nedostopen.

Vsi trije vodi gasilcev so imeli vaje enkrat tedensko. Kadar je bilo kakšno gasilsko slavlje, so prikazali to veččino svojim gostom kot nekaj posebnega. Lestve so bile dolge kake štiri metre in imele na zgornjem koncu okovje v obliki polkroga, da so lahko z njim na okenski polici zagotovili dober prijem. Vozili so jih v posebnem enoosnem orodnem vozilu.

Stolp je bil seveda za nas otroke prava poslastica. Običajno je bil zaklenjen in nismo mogli vanj, saj je bilo nevarno, ker je bil zelo visok. V nadstropja pa je vodila le pokončna, močno pritrjena lestev. V stolpu so gasilci po mokrih vajah sušili cevi. Med nami je bil tudi sin gasilskega strojnika Rojca, ki si je občasno nekako priboril ključ od stolpa in nas potem ponosno vodil skozi nadstropja. To je bilo res smelo dejanje in danes se morda bolje zavedam kot tedaj, da je bilo naše početje vratolomno. K sreči se ni nikoli nič zgodilo.

Prostovoljno gasilsko društvo Celje; slikano leta 1925 pred gasilskim stolpom na dvorišču Magistrata. (ZAVM)

Na magistratnem dvorišču so bile pred letom 1927 nizke lope za gasilsko orodje Prostovoljnega gasilskega društva Celje. (MNZC)

Na dvorišču Magistrata razstavljena gasilska oprema. V desni zgradbi je bila v prvem nadstropju občinska uprava s sejno sobo ter županova in direktorjeva pisarna. V drugem nadstropju je delovalo okrajno sodišče. (MNZC)

Pred Magistratom so leta 1936 slovesno predali svojemu namenu nov gasilski avtomobil. Tretji z desne v prvi vrsti je župan Alojz Mihečič. Zadaj je viden napis »Pomoz Bog,« pozdrav, ki so ga tedaj uporabljali gasilci v okviru celotne države Jugoslavije. (MNZC)

Med drugo svetovno vojno je bil stolp poškodovan in porušen. Obstajajo le redke slike o tem celjskem posebežju, saj je bil med vsemi gasilskimi stolpi na celjskem območju daleč najvišji in največji.

Papeževi »soldati«

Moj oče je bil kot sodni sluga spet prestavljen na drugo sodišče. Tokrat je to bilo Okrožno sodišče v Celju. Sodne pisarne so bile v nekdanji Grofiji na sedanjem Muzejskem trgu. V prvem nadstropju starega dela sta bila vložišče in razpravna dvorana, v dozidanem delu pa številne pisarne. Tu sta sedaj Pokrajinski muzej in Osrednja knjižnica. V tej stavbi je bila v pritličju zemljiška knjiga, v pritličju starega dela pa kaznilnica. Vhod v zapore je bil kar ob glavnem stopnišču. Tam je bila pisarna, kjer so se zadrževali dežurni pazniki. Povsem levo v kotu pritličja so imeli kuhinjo, desno pa jetnišnično upravo.

Naše stanovanje je bilo v prvem nadstropju. Tako sem lahko dobro opazoval dogajanja v sodni stavbi. Nekako sem se bal tistih zatohlih prostorov, kjer so bili zaporj. Kot je bilo opaziti, so bili kar redno in dobro zasedeni. Večina kaznjencev je bila tam zaradi pretepev in lažjih kaznivih dejanj. Zato so jih uporabljali za razna dela zunaj zapora. Čistili so pisarniške prostore na obeh sodiščih, marsikdaj pa so jih naročili kakšni podjetniki, če so imeli opravila, ki so jih lahko zaupali zapornikom. Ti ljudje so bili mimi in pri delu pridni, saj je bila večina njih kmečkega porekla. – Oblečeni so bili malo čudno: v grobo sivo sukno, na glavi pa so imeli okrogle, nizke suknene kape. Pozimi so jim dali tudi telovnike. Kadar so šli v skupini na delo, so hodili v vojaškem redu. Redko so jih spremljali pazniki, saj sta imela za to pooblastilo tudi oba sluga na okrajnem in okrožnem sodišču. V vložišču obeh sodišč so kaznjenci lepili kuverte in opravljali druga pomožna dela; toda to so bili le posamezniki.

Ne vem, zakaj se je kaznjencev v Celju prijelo čudno ime – rekli so jim »papeževi soldati«. Mednje je sodil tudi Konjičan, ki je bil v zaporu namesto resničnega storilca kaznivega dejanja. Prevezel je krivdo nase namesto zelo uglednega človeka v Konjicah. To je bil izreden človek. Moj oče ga je vedno pritegnil h kakšnemu delu, da je prišel iz zapora. Njegovi starši so bili ugledni kmetje v Konjicah in so mu redno prinašali hrano in razne priboljške kar k nam. Tako sem ga dobro spoznal. Veliko se je ukvarjal z ugankami in križankami, predvsem v Mladiki. Meni je dal rešitve in mi naročil, da jih odpošljem pod svojim imenom. Zato sem dobil večkrat manjše vsote za nagrado. Po šestih mesecih zapora je odšel domov in spet delal v tamkajšnji posojilnici.

Po drugi vojni sva se zopet srečala: on kot bančni uradnik v Konjicah in jaz kot bančnik v Celju. Še danes ga imam v spominu kot odličnega, mirnega in blagega človeka.

Društveno življenje v Celju

Mesto ob Savinji je bilo že od nekdaj družabno središče za širše območje Savinjske doline. Že pred prvo svetovno vojno in po njej so se društva vseh vrst hitro množila; nekatera so obstala, druga zamrla. Prav zanimivi so podatki, ki jih zasledimo v poročilu celjske občine (natisnjeno in izdano za javnost v obliki brošure) za obdobje od 1935 do 1939. Tedaj je pod celjsko občino spadala že tudi okolica in ne le ozko mestno jedro. Pa vendar, tudi za večje območje je presenetljiv podatek iz poročila, da je tod delovalo konec leta 1938 kar 121 društev, od tega 30 takih, ki so bila dejavna v kulturi. To so zavidljive številke. V Celju pa so poleg predstav domačih gledaliških skupin samo v sezoni 1937/1938 gostovali člani ljubljanskega Narodnega gledališča s 14 predstavami. Poleg vsega navedenega smo imeli v Celju leta 1938 prvi kulturni teden, drugega pa že naslednje leto. Za oba smo tiskali program v Mohorjevi tiskarni, zato sem uspel ohraniti nekaj podatkov, ki ponazarjajo potek obeh kulturnih prireditev. Program prvega kulturnega tedna je bil zelo pester. Mislim, da je prav, če o njem kaj več napišem. V odboru, ki je skrbel za potek prireditve, so bili: župan Alojz Mihelčič, Ela Kalanova, Emilijan Lilek, dr. Fran Kotnik, dr. Pavle Strmšek kot delovni predsednik, tajnik Bogomil Gerlanc in blagajnik Čiro Sadar. Očitno je to bil ožji odbor. Program je zajemal likovno razstavo, razstavo slovenskega

Godalni kvartet Glasbene matice Celje, slikan leta 1929. Prvi z leve je Karlo Sancin, vodja skupine. (OKC)

Skupina celjskih odličnikov ob otvoritvi prvega Kulturnega tedna v Celju. V prvi vrsti z leve: 3. ban Dravske banovine dr. Marko Natlačen, 4. Alojz Mihelčič, župan mestne občine Celje, 5. dr. Pavel Strmšek, 6. Peter Jurak, opat. V zgornji vrsti z leve: 3. Karlo Sancin, ravnatelj Glasbene matice, 3. dr. Fran Kotnik, 4. Cvetko Ščuka, gimnazijski profesor, 5. Bogomil Gerlanc, tajnik organizacijskega odbora in Fran Roš, pisatelj. (ZAC)

V Celju je uspešno delovala tudi lutkarska skupina – prizor s predstave leta 1933. (ZAC)

GLEDALIŠKA DRUŽINA K. P. D. V CELJU

Gledališki spored za igro
Bratje iz leta 1936
(ZAVM)

uprizori v nedeljo 8. marca 1936 ob štirih popoldne
v dvorani Ljudske posojilnice dramo v štirih dejanjih

BRATJE

Spisal: Jalen

Režija: Močan

O S E B E

Dr. Mirko Tratnik, advokat in narodni prvak	Armič
Lija, njegova žena	Turkova
Jana, njegova hčerka	Božičeva
Branko, njegov sin, osmošolec	Vrabl Iv.
Tine Tratnik, kmet	Mirnik
Zora, njegova hči, učiteljica	Mirnikova
Tila, njegov sin, sedmošolec	Vrabi Tone
Lovro Pogačar	Filipič
Mana Gorjanec, kuharica	Golobova
Pavel, njen sin, filozof, invalid	Jurač
Reza, dekla na Trati	Vrablova
Jazbec, detektiv	* * *

VSTOPNINA: I. sedeži 10 Din, II. sedeži 8 Din, III. sedeži 6 Din,
stranski in balkonski sedeži 8 in 6 Din, stojišče 3 Din. — Pred-
prodaja v upravi »Slovenca« ter na dan predstave dopoldne
in od dveh popoldne pri blagajni.

Mohorjeva tiskarna v Celju

Leta 1938 so v Celju priredili tekmovanje z motornimi kolesi. (ZAC)

Prva smučarska skakalnica v Celju je bila zgrajena v tridesetih letih pri Petričku.

Na prvem nastopu smo lahko občudovali nekaj uspešnih skakalcev z Norveške. Smučarski klub Celje je skakalnico poimenoval po slovitim alpinistu Juliusu Kugyju, ki je bil na otvoritvi tudi navzoč. (ZAVM)

Obisk dr. Juliusa Kugyja v
Celju na dan otvoritve
skakalnice pri Petričku
(ZAC)

*Smučarska skakalnica
dr. Juliusa Kugyja pri
Petričku - sedaj Na gričku
(ZAC)*

celjskega tiska, literarni večer in glasbene prireditve. Na likovni razstavi so sodelovali Zoran Didek, Dore Klemenčič, Miroslav Modic, Ivan Napotnik, Edvard Saleznik, Albert Sirk, Cvetko Ščuka in Fran Tratnik. Razstava Slovenski celjski tisk je bila v sejni sobi Celjske mestne hranilnice. Literarni večer pa so udeležili: Ksaver Meško, Vladimir Levstik, Silvin Sardenko, Jernej Štante, Lucija Peterlin, dr. Ljuba Prener, Danica Gruden, France Frece, Jožko Jurač, Janko Kač in Franc Kozar. Glasbeni pevski večer so izvedli člani orkestra Glasbene matice Celje pod vodstvom Karla Sancina, pevsko društvo Celjski zvon z zborovodjem Avgustom Cerarjem, solistom Mirkom Močanom in skladateljem Slavkom Mihelčičem, moško pevsko društvo Oljka, (zborovodja Ciril Pregelj) in Celjsko pevsko društvo pod taktirko Peca Šegule. Kulturni teden leta 1939 pa je pripravil odbor, ki so ga sestavljali dr. Pavle Strmšek, Fran Roš, Čiro Sadar kot blagajnik in Bogomil Gerlanc kot tajnik. Na programu so bile naslednje prireditve: Komorni večer, ki ga je izvedel Slovenski vokalni kvintet iz Ljubljane, Slikarska razstava del Alberta Sirka, Literarni večer v izvedbi članov Umetniškega kluba iz Maribora, na Koncertnem večeru pa je pel mladinski zbor Glasbene matice pod vodstvom Cirila Preglja.

Če bi vojna ne pretrgala kulturne tradicije v Celju, bi se mesto v tej smeri gotovo še razvijalo, saj so bili zadnja leta pred okupacijo za to dani vsi pogoji. Društva so največ delovala s pomočjo sponzorjev, ki jih tiste čase ni bilo tako težko pridobiti kot danes. Ni odveč poudariti visoke narodne zavesti naših ljudi in seveda strpnosti med različnimi političnimi skupinami. Sploh pa pri kulturnem delovanju ni bilo čuliti sovraštva ali razprtij med našimi ljudmi zaradi drugečnega gledanja na politiko. Kultura nas je združevala v slovenstvu.

Sicer pa je bilo Celje znano kot družabno mesto. V Narodnem domu in v Ljudski posojilnici sta bili lepi dvorani, primerni med drugim tudi za ples. Žal je bila dvorana Ljudske posojilnice kmalu preurejena v kino in tako v njej ni bilo več družabnih prireditev. V Celju so redno prirejali Cvetlični, Obrtni, Trgovski, Planinski in Valčkov ples ter Miklavževanje s plesom. Verjetno sem katerega izpustil. Spomnim se, da je na plesih pogosto igral tedaj sodobni orkester Rony, ki so ga sestavljali v glavnem študentje.

Celjska mestna hranilnica

Najstarejši denarni zavod v Celju je hranilnica na Krekovem trgu. Za mesto Celje je imela svojčas velik pomen, saj je kot mestni denarni zavod vseskozi podpirala razvoj mesta. Leta 1864 je mestna občina imenovala prvi upravni odbor, v katerem so sodelovali tudi vidni Slovenci. Po dveh letih ni bilo v vodstvu tedaj že odločno nemške hranilnice nobenega Slovenca več. Poslovno

*Palača celjske mestne hranilnice je nekoč segala vse do poštnega poslopja.
(OKC)*

je bila nadvse uspešna in je že leta 1884 pričela s pripravami za gradnjo ogromne hiše, ki sega tja do poštnega poslopja. Marca 1885 so pričeli z gradnjo in jo končali v slabih dvajsetih mesecih. Če pomislimo na dvorano in stanovanja v prvem nadstropju, ki so bila razkošno grajena in opremljena, potem je kratek čas gradnje občudovanja vreden, ki pa je imel svoj vzrok. Hranilnica je namreč potrebovala ustrezne prostore, mesto pa lepo dvoranico in še cesarski jubilej se je bližal. Novembra 1887, ko je bila gradnja končana, so se vselili v hranilnico, stanovanja v prvem nadstropju pa so zasedli ugledni uslužbenci in nekateri vplivni Celjani. Že oktobra tega leta je bil v Celju velik dogodek: obisk cesarskega prestolonaslednika Rudolfa Habsburškega. Tako je bila nova dvorana prizorišče sprejema štajerskih deželnih stanov in vidnih Celjanov. Kar dva dni se je visoki gost zadrževal v našem mestu.

Po prevratu leta 1918 je nemška uprava Celjske mestne hranilnice kljubovala novi oblasti, vendar je morala končno priznati, da je njihov čas mimo. Uradništvo je postalo že slovensko in leta 1920 so končno odstavili nemškega ravnatelja Patza. Hranilnico je vodil Mihael Korošec, za urejanje razmer v njej pa si je tedaj najbolj prizadeval lekarnar Vojko Arko.

Moj namen ni podrobneje razkrivati dogajanj v hranilnici, raje bi poudaril pomen dvorane za tedanje kulturno življenje v mestu ob Savinji. Hranilnica je bila mecen številnim slovenskim umetnikom in tako pridobila ugledno zbirko slik raznih slikarjev, med drugim tudi Jakopičevih in

Gasparijevih umetnin. Štipendirala je tudi številne slovenske študente in podpirala slovenska društva v Celju. Sejna soba, kot se je dvorana imenovala, je bila prava razstava imenitnih slikarskih del. Žal je v letih 1941 – 1945 vse to bogastvo izginilo neznanokam. Izredna posebnost je bila zlata posmrtna maska graditelja hranilnične stavbe, Trauna, ki so jo hranili ves čas med obema vojnama. Tudi umetniška slika cesarja Franca Jožefa v naravni velikosti, v bogatem baročnem okvirju, delo uglednega umetnika, je bila verjetno uničena. Po naključju pa se je ohranil sloviti novc Avrelian, ki je sedaj shranjen v Pokrajinskem muzeju v Celju.

V Celju smo vsi poznali hranilnične uslužbenke, saj so bili to zelo ugledni ljudje. Najbolj znan med njimi je bil blagajnik Ciril Sadar. Že na pogled je predstavljal pokončnega moža! Ko so Nemci leta 1941 zasedli Celjsko mestno hranilnico, je Sadar sedel v blagajno, ko pa je pristopil tuj blagajnik, da bi prevzel posle, naj bi Sadar potegnil pištolo in se ustrelil. Toda to so bilo govornice. Res pa je Sadar napravil samomor, toda potem, ko se je kot rezervni častnik, razočaran nad propadom države, vrnil iz poražene armade domov v Celje. Tako je zapisal profesor Orožen.

V vodstvu hranilnice je delovalo veliko najuglednejših Celjanov: dr. Anton Božič, dr. Ernest Kalan, dr. Alojz Goričar, Karol Goričar, Ivan Bizjak, dr. Jure Hrašovec, Ivan Prekoršek, dr. Franc Steinfelser, Viktor Šmigovec in drugi. Večkrat je vodil hranilnico kot gerent (v kriznih primerih) Anton Fazarinc.

Posojilnica v Narodnem domu

Sedanji rodovi se vse premalo spominjajo časov, ko so prav v Celju ustanavljali prvo slovenske denarne zavode, ki so pripomogli h gospodarskemu osamosvajanju Slovencev. Osrednja osebnost teh prizadevanj je bil Mihael Vošnjak, ki je v našem mestu kljub hudemu nemškemu nasprotovanju ustanovil prvo Zvezo slovenskih hranilnic. Ta je bila potem središče vsega narodnega denarništva na Štajerskem in tudi drugod, kjer so živeli Slovenci. In prav Mihael Vošnjak je bil ustanovitelj Celjske posojilnice, ki je kmalu postala uspešna denarna ustanova, tako uspešna, da je lahko zgradila v Celju Narodni dom, prvi te vrste na Štajerskem. V tej mogočni zgradbi so imeli Slovenci v Celju svoje zatočišče v kulturnem, gospodarskem in društvenem pogledu.

Posojilnica je poslovala v pritličju zgradbe. V njej so službovali ugledni narodnjaki, vodil pa jo je dolga leta Mihael Vošnjak. V času, ki mi je v spominu, je bil ravnatelj Drago Kralj, ki je veljal za odličnega bančnika. Med zaposlenimi sta bila tudi gospod Smertnik, sokolski funkcionar, in eden od treh bratov ugledne celjske družine, Tone Grobelnik, ki je bil znan tudi kot telovadec in vodja telovadne vrste celjskega Sokola. Njegov brat Riko je bil najboljši celjski frizer in je imel kar dve

*Palača Ljudske posojilnice,
ena od Plečnikovih
stvaritev v Celju, kmalu po
otvoritvi leta 1930 (ZAC)*

obratovalnici. Med nami je bil znan kot gledališki frizer, edini v Celju. Znano je bilo, da je dr. Anton Korošec večkrat prihajal na obisk v Celje in vedno se je bril pri Riku Grobelniku, čeprav je vedel, da je liberalec.

V upravi posojilnice so bili najuglednejši meščani in tudi okoličani. Mednje sta spadala dr. Milko Hrašovec in dr. Juro Hrašovec, oba odvetnika; pisarno sta imela Za kresijo. Naj omenim tudi žalskega hmeljarja in veleposestnika Žuža, ki je imel v Celju na Jožefovem hribu graščino.

Seveda bi bilo treba veliko prostora, če bi hotel navajati podrobnosti. Eno pa je treba poudariti: Celjska posojilnica je bila od ustanovitve steber razvoja slovenskega gospodarstva, kulture in delovanja narodnih društev. Tako ni bilo naključje, da je imel Narodni dom oder, kjer so Slovenci veliko igrali in imeli v dvorani najrazličnejše prireditve. V prvem nadstropju je bila društvena soba, v kateri sta imela sedež Celjsko pevsko društvo in študentsko društvo Sloga. V sobi je bila velika vitrina s prapori; kolikor se spomnim, je bil tam tudi prapor Celjske čitalnice.

Narodni dom je bil naše narodno središče v Celju vse do prihoda okupatorjev, ki so se nad njim nezaslišano znesli, ko so uničili zunanji videz, ker je bil preveč »slovanski«.

Sprva so imeli svojo postajo avtobusi mestnega avtobusnega podjetja pred Magistratom. (MNZC)

Skupina uglednih Celjanov. V prvi vrsti stoji dr. Alojzij Voršič, odvetnik in nekoč tudi župan, v drugi vrsti z leve pa so dr. Anton Ogrižek, odvetnik in celjski svetnik, dr. Fran Kotnik, ravnatelj Mohorjeve tiskarne, Rudolf Stermecki, veletrgovec, povsem na desni strani pa Alojz Mišelčič, župan združenega Celja. (ZAC)

*Prvi z leve je dr. Alojz
Goričan, odvetnik in
večkratni župan. (ZAC)*

Celjska občina

Ker je v Magistratu uradovala tudi mestna občina, sem imel priliko opazovati gospode uradnike in seveda tudi nekaj županov. Večkrat je bil župan celjski odvetnik, dr. Ernest Kalan. Bil je liberalec. Mož visoke rasti, črnih las in lepega videza je imel veliko hišo v Gregorčičevi ulici, odvetniško pisarno pa na Kralja Petra cesti. Kadar sem ga srečal kje na magistratnih hodnikih, je vedno hitel, še na cesti se mu je vedno mudilo. Imel je to dobro lastnost, da je odzdravil tudi neznatnim ljudem, torej tudi meni. Mati nas je učila, da moramo vse gospode uradnike pozdravljati, in tega smo se vsi držali.

O dr. Kalanu je bilo slišati, da je rad pomagal komu v stiski. Kot župan je imel seveda za to dovolj priložnosti.

Sploh je bilo v tistih časih kar nekaj odvetnikov županov. Spomnim se dr. Alojza Mihelčiča, dr. Alojzija Voršiča in dr. Alojzija Goričana, bilo pa jih je gotovo še več. Podžupan je bil v času županovanja dr. Goričana odvetnik dr. Anton Ogrizek. Prvi slovenski župan po prvi svetovni vojni pa je bil dr. Juro Hrašovec.

V tajništvu občine so sedeli Jurij Medved in Srečko Schwarz, oba sta bila občinska sluga, neka gospa in znani godbenik Einser, ki je med hojo vedno »trobentak«, saj je pri godbi igral krilno trobento. Nosil je očala na ščipalko, ob nedeljah pa trdi klobuk (polcilinder). Slovensko je znal le odzdraviti, pa je kljub temu lahko opravljal svojo službo na občini. Naj omenim, da je bil Schwarz tudi mestni desinfektor.

Že takrat je imela občinska uprava 6 oddelkov. Zanimiv je podatek, da je leta 1925 štela občinska uprava 22 uslužbencev. Seveda se je število uradnikov hitro zviševalo.

Finance je tedaj vodil Gustav Grobelnik, ki je imel pisarno v dvoriščnem traktu v drugem nadstropju. V novozgrajenem desnem traktu je bilo še veliko pisarn in tja se je Grobelnik preselil, potem ko je občina ustanovila Mestno avtobusno podjetje in so v bivše prostore finančne službe občine vselili upravo nanovo nastalega podjetja. Glavna avtobusna postaja je bila tedaj pred Magistratom, odkoder so vozili vsi avtobusi. Garaže pa so imeli na Spodnjem Lanovžu.

Direktor občinske uprave je bil Ivo Šubic. Zelo simpatičen in eleganten človek. Pisarno je imel, kot že rečeno, nasproti županove. Spomnim se, da je bil rezervni kapetan jugoslovanske vojske in da se mu je uniforma lepo podala. Ko so Celje zasedli Nemci, je v častniški uniformi predal mesto prihajajočim nemškimi vojakom. Vem, da mu ta vloga ni bila všeč, toda tako so se pač dogovorili veseli Nemci in nesrečni slovensko čuteči uradniki na občini. Predaja je potekala pred Magistratom, kjer je Ivo Šubic stopil pred kolono nemških gorskih lovcev in generalu predal poročilo.

Leta 1935 so se mestna in okoliške občine združile v »veliko« Celje. Župan nove občine je postal Alojz Mihelčič, ki je na tem mestu ostal vse do leta 1941. Podžupan je postal Rudolf Stermecki.

Kvaternikov dvorec v Medlogu

V Medlogu, kjer je sedaj vrtnarska šola, je bilo veleposestvo hrvaške družine Kvaternik. Kadar so bili člani družine v dvorcu, smo jih videvali krožiti v kočijah po mestu. Niso se družili z domačini, vendar pa so imeli stalne obiske, ki so jih Kvaterniki ponavadi pričakali pred železniško postajo in jih nato peljali v dvorec. Nekam zagonetno so delovali ti gospodje. Prihajali in odhajali so, nikdar jih ni bilo videti v celjskih lokalih.

Spominjam se sina Egon, ki je bil tedaj, ko je prihajal v Celje, zelo elegantno oblečen in do okolice skrajno vzvišen. Ko se je vozil v kočiji, je bolj ležal kot sedel. Zelo domišljavo! Nosil je bel letni plašč in športno kapo. Zdelo se nam je, kot da so to ljudje z drugega sveta. Znano je bilo, da je bil Egonov oče nekoč visok avstrijski častnik, da je bolj redko prihajal v Celje in da je bil po prevzemu oblasti na Hrvaškem za Pavelićem vrhovni poveljnik hrvaške armade. Ampak tedaj dvorec že ni bil več v lasti družine Kvaternik. Občina Celje ga je pod županovanjem Alojza Mihelčiča odkupila z vso zemljo vred in tam uredila dom za starejše Celjane, ki pa po vojni tam ni več deloval.

Nekoč sem imel priliko govoriti z nekdanjim poročnikom jugoslovanske žandarmerije, ki je upokojen živel v Mozirju. Ta je veliko vedel o prevratni dejavnosti Kvaternikov, posebno še o delovanju sina Egon v Franciji. Govorilo se je, da so se zarotniki srečevali tudi v dvorcu pri Celju. Po atentatu na kralja Aleksandra v Franciji ni bilo nikogar od Kvaternikov več v Celje. Verjetno so vedeli, da jim je oblast za petami in da niso več varni v Jugoslaviji. Tako je potem tudi lahko prišlo do prodaje celotnega posestva z dvorcem vred.

Škoda, da nisem izkoristil nekdanjega gardnega častnika žandarmerije za podrobnejše informacije. Danes bi lahko služile za raziskave tistega davnega časa, ko se je tudi v Celju kovala zarota proti jugoslovanskemu kralju.

Celjske trgovine

Za nekdanjo Kralja Petra cesto (sedaj Stanetova ulica), ki je potekala od glavnega križišča med Prešernovo ulico in Glavnim trgom v smeri proti Gaberjam, je veljalo, da je tam največ

*Železnina (nekdanj
Rakusch) po letu 1945
(OKC)*

*Pogled na trgovsko
središče – Kralja Petra
cesto (Stanetova) – z
glavnega križišča
Prešernove in Glavnega
trga (ZAC)*

trgovin. Na križišču je bila trgovska hiša Stermecki, nato na levi strani trgovina s pogrebnimi potrebščinami Karbeutz, zraven nje pa manufaktura Pšeničnik. Takoj za njo je bila pekarna Achleitner, ki je slovela po odličnem rženem kruhu. Sledila je papirnica Goričar – Leskovšek, nato majhna trafika in mesnica Benko ter trgovina z živili Lojbner. Poleg nje je bila drogerija Vrtovec. Na vogalu Kralja Petra ceste in ulice proti Kresiji (sedaj tržnica) je bila pekarna Vošnjak, na drugi strani ulice pa trgovina z barvami Ravnikar. Tam kjer je sedaj lekarna, je imel trgovino Vidic, ki je zalagal krošnjarje. V stavbi Ljudske posojilnice je delovala lekarna Fedorja Gradišnika. Sledila je slaščičarna in restavracija Na-na. Potem je bila trgovina z vrvmi in nato mesnica in gostilna Gorenjak, na drugi strani Miklošičeve ulice pa trgovina, katere imena se ne spomnim, tej pa je sledila še knjigarna Domovina.

Na desni strani opisane ceste je malo naprej od Ljubljanske kreditne banke in kavarne Mala Evropa poslovala železnina Rakusch. Zraven nje je bila trgovina športnih potrebščin Krell, nato pa trgovina s čevlji Berna. Sledila je steklarska tvrdka Strupi in zraven nje majhna trgovina z glasbili Schramm. Na vogalu Gubčeve ulice je bila ugledna trgovina s klobuki Habig. Na začetku Cankarjeve ceste je imel trgovino Mislej, ob stavbi Železodvor pa je stala trgovina Fazarinc. Od tu je bilo še nekaj trgovin in obrtnih delavnic, ki pa se jih ne spominjam več podrobno.

Tudi na Glavnem trgu je bilo dosti trgovin. Na levi strani, gledano od glavnega križišča, je bila na vogalu lekarna Orel, nato slaščičarna Rebevšek, sledila je trgovina igrač Jousek in nato špecerija Stieger. Blizu nje je bila tudi prodajalna ur urarja Antona Lečnika, zraven nje je bil medicinar Kraupner, sledile pa so še pekarna Kač, trgovina čevljev Bata in slaščičarna Mantel. Na oglu proti Slomškovemu trgu je bila mesnica Skale, nasproti pa lekarna Pri Mariji pomagaj. Za farno cerkvijo sta bila poleg fotografa Peresicha puškar Rutar in bandažist Fric, naprej proti Kapucinskemu mostu pa čevljar Maček in pečar Altsiebler.

In še trgovine na desni strani Glavnega trga od glavnega križišča navzgor: na vogalu je bila trgovina z manufakturo Weren (Pri škofu), malo naprej od frizerskega salona Rika Grobelnika in klobučarja je bila poleg pisarne Hranilno-kreditnega društva (nemška hranilnica) majhna trgovina s tekstilom Krick, sledili sta špecerija Josip Jagodič in mesarija Žumer. Na križišču Glavnega trga in Gosposke ulice pa je bila trgovina z živili Zangger. Dosti manj trgovin je bilo v Gosposki ulici in spet več v Prešernovi, vse tja do nekdanje Jakovičeve trgovine. V tem delu mesta so bile v smeri proti magistratu trgovine Putan, modna trgovina, špeceriji Hönigmann in Wogg, drogerija Božič, trgovina z moko Videmšek, delikatesa Zanny, manufaktura Bratje Šumer, Mohorjeva knjigarna, trgovina z usnjem Jellenz in Jakovičeva trgovina. Na levi strani, gledano od Narodnega doma proti Magistratu, pa je bila najprej branjarija Topolak, nato pekarna Kirbiš, mehanik za kolesa Rojc, manufaktura Hladin in papirnica Slomškove družbe. Ob Marijini cerkvi je bila poleg

gostilne Zadruga združna trgovina državnih uslužbencev Konzum. V ožini Prešernove ulice proti križišču pred Stermeckim pa je bila na levi najprej trafika Finžgar, nato mesnica Junger in za steklarjem Weinerjem trgovina Stermecki. Na drugi strani ceste pa so bile trgovina barv Čuk, nato manufaktura Kolbezen, papirnica in pozneje Bonbonjera, ta pa je mejila na manufakturno trgovino Weren.

Seveda v tem zapisu niso naštet prav vse trgovine, teh je bilo še veliko več.

Nekdanje celjske gostilne

Fantje naše pevske skupine smo se največkrat srečevali v gostilnah Pri mostu in Pri zlatem konjičku, pri Turški mački, v Zadruzi pri Starem piskru ter v Mali Evropi. Poleg navedenih gostiln jih je bilo v Celju še kar nekaj. Seveda imam v spominu le tiste, ki so poslovale v času med obema svetovnjima vojnama. Dobro je, da jih omenimo in tako ohranimo spomin nanje.

V Gosposki ulici je bil na vogalu Glavnega trga hotel Žumer (Zvezda) z restavracijo, nasproti njega je točil svoja dalmatinska vina Matković, nižje proti kasarni je bil hotel Hubertus (Bernardi) z restavracijo, od starih mestnih vrat skozi podhod v Gosposko ulico se je prišlo do gostilne Špeglič, zraven nje pa je bila gostilna Gsund, katere lastnik je bil Nemeč. Pred Grofijo je imel gostilno Pallos; tudi tam so se zbirali Nemci. Na Dečkovem trgu sta bili gostilna Berger (pozneje Ribič) in restavracija Stegu. V Gledališki ulici smo poznali majhno gostilno Škotnik; lastnik je izdeloval tudi hladilnike. Malo naprej je bila Turška mačka. Na Prešernovi ulici je bila majhna gostilna Kandušer, nedaleč od nje pa Savodnik (Pri angelu). Za kresijo sta bili dve gostilni: Meštrov in ena v smeri proti gledališču, vendar se njenega imena ne spominjam. Proti železniški postaji pa sta bili gostilni Zamparutti: nižje proti križišču je bila »stara«, višje pa »mlada« Zamparutti. Z desne je sledila restavracija Evropa, nasproti nje kavarna Merkur in potem gostilna v Unionu. Na oglu nasproti pošte je bil hotel Pošta (Rebevšek) z restavracijo. Seveda smo imeli tudi Kolodvorsko restavracijo, na drugi strani Voglajne pa je bila gostilna Zeleni travnik, kjer so se zbirali Nemci. Na začetku Ljubljanske ceste je imel restavracijo Škoberne. Na Kralja Petra cesti (sedaj Stanetova ulica) je stala gostilna Branibor, malo nižje proti središču mesta je vabila gostilna Pri jclenu (zraven jo bila tudi mesarija), njen lastnik pa je bil Gorenjak. Gostilna je imela za hišo veliko dvorišče, kjer so scjmarji hranili svoje vozove in puščali v hlevu konje. Še nižje proti križišču je stal hotel z restavracijo Beli vol. Seveda je bilo kar precej gostiln tudi v Gaberjah, vendar teh ne bom našteval, ker sem se omejil le na mesto Celje.

UGLEDNI IN ZANIMIVI CELJANI

Prijazni profesor

Nekoč smo šli učenci tretjega razreda meščanske šole na ogled Celjskega muzeja, ki je stal na Slomškovem trgu nasproti vhoda v farno cerkev. Tam je bila tudi Glasbena matica. V primerjavi z današnjim muzejem je bila to skromna zbirka, pa vendar za tedanje razmere v mestu kar lepa in zanimiva. Muzej je takrat urejalo Muzejsko društvo. Spominjam se, da je bilo po sredini sobe razstavljeno muzejsko gradivo, pa tudi ob oknih so bile police z razstavljenimi predmeti. Na stenah so visele slike in listine. Še danes pa imam pred očmi predmet, ki me je v muzeju najbolj pretresel in prestrašil. To je bil svitek človeške kože, ki so ga izrezali s podložnika v samostanu Žiče. Nikakor mi ni šlo iz glave tako grozodejstvo. Z velikim zanimanjem sem si ogledoval tudi stare kovance; kar nekaj jih je bilo.

Tam nas je vodil gimnazijski profesor Janko Orožen, ki je bil menda predsednik društva. Kot zelo prizadeven zgodovinar je Celju zapustil bogato zgodovinsko zapuščino. Bil je izreden poznavalec preteklosti mesta ob Savinji in je iz svojega znanja in poznavanja napisal vrsto knjig.

Profesor Janko Orožen je bil velik prijatelj mladine in dober znanec našega učitelja; to je bilo takoj opaziti po tem, kako potrpežljivo je odgovarjal na naša številna vprašanja, pa čeprav so bila nekatera neumestna. Smo pač bili še otroci. Sicer pa nas je učitelj Kovač v šoli opozoril na srečanje s profesorjem zgodovinarjem in nam zabičal, da se moramo dostojno obnašati. Takega vodstva, kot smo ga bili tedaj deležni s strani profesorja Orožna, pozneje ne pomnim. V muzeju smo se zadržali več kot eno uro, seveda le nekateri, drugi, ki jih stvar ni zanimala, so se spodaj že pridno lovili.

To je bilo moje prvo srečanje s profesorjem Orožnom in, ko sem ga pozneje srečeval, sem ga vedno zelo spoštljivo pozdravil. Kmalu sem naletel na njegove prve knjige o zgodovini mesta Celja. Ta vsebina me je že od nekdaj privlačila, čeprav nisem slutil, da bom kdaj tudi sam napisal kakšen zapis s podobno vsebino. In naključje je hotelo, da je bil moj prvi mentor prav profesor Orožen. Kadar sem bil negotov, me je spodbujal in prigovarjal, da bom zmož, le natančno naj preberem literaturo. Še v visoki starosti mi nikoli ni odrekel pomoči. Nisem se mogel načuditi, da je že devetdeset let star pri branju snel očala in brez njih tekoče bral.

Bili smo lahko srečni, in jaz sem še sedaj, da smo imeli tako odlične učitelje, ki so znali še tako dolgočasno vsebino prikazati vabljivo za mlada srca.

Občudovana ženska

V Celju, ki je bilo tedaj še majhno mesto, smo imeli veliko zanimivih ljudi: Nekateri so delovali smešno, spet drugi so si s svojim ugledom zagotovili določeno sredino v tedanji meščanski družbi. Odraščajoči otroci smo take pojave skrbno spremljali ter se potem o njih pogovarjali in domala razpravljali. Jasno, da si doma nismo upali vprašati, denimo, zakaj je tisti gospod tako suh ali zakaj tista ženska tako vpije, ko govori s katero od znank ... Takšna vprašanja bi naši strogi starši cnostavno zavrnili, češ, to vas naj ne briga. Saj nas res ni, toda zanimivo pa je le bilo.

Nasproti Narodnega doma v smeri proti Ljubljanski cesti je stala na vogalu Gledališke in Prešernove ulice Kirbiševa pekarna. Kar zraven pa je bila enonadstropna hiša, nekoliko zapuščenega videza. V njej se je nahajala v pritličju majhna trgovina, ki imela je napis Trgovina z mešanim blagom, v resnici pa si tam dobil le živilske potrebščine. Prodajalna je bila zanemarjena in le redkokdo je stopil vanjo. Trговец je bil sicer slovenskega imena, toda našoga jezika je znal le za nekaj nujnih izrazov. Matere so nam naročale, naj se ga fantje izogibamo, in če bi komu ponudil čokolado, naj jo odklonimo in jadrno zbežimo domov. Dvorišče je bilo na desni strani povezano s stebriščnim hodnikom, ki je vodil v prvo nadstropje. Hiša je bila očitno dokaj stara in slabo

*Svetovna popotnica in
pisateljica Alma Karlin
(OKC)*

vzdrževana. Okna v prvem nadstropju so bila redkokdaj odprta. Iz tega smo sklepali, da lastnikov ni vedno doma.

Lastniki pa so imeli lepo in zanimivo hišo pod Starim gradom, verjetno kot letno bivališče. Vedeli smo, da tam stanuje družina Karlin. Gospoda nismo nikoli videli, verjetno je tedaj že umrl. Toda hčerka je bila deležna naše velike pozornosti, če je spet kdaj prišla domov, saj je nenehno potovala po svetu in je bila v Celju.

Alma Karlin je bila zelo drobno bitje. Med hojo je držala glavo nekoliko postrani, verjetno zato, ker je na eno oko malo škilila. Lase je imela gladko počesane v tako imenovano »pubi« (fantovsko) pričesko. Ko sem jo nazadnje videl, je imela na sebi bel letni plašč in črno »pulmanco« (baretko). Vedno je nosila črne čevlje z nizko peto, kar je njeno krhko postavo še nekoliko zmanjšalo.

Nas otroke je Alma zelo zanimala, ker je bila pač nekaj posebnega in še redko smo jo videli. Spoštovali smo jo, čeprav nismo vedeli kaj dosti o njej. Vedno nam je zelo prijazno in z nasmehom odzdravila. Radi smo se ji v vrsti približali, da smo jo lahko družno in glasno pozdravili. V trgovinah je govorila nemško, je pa tudi sicer znala tisto značilno celjsko »nemško« slovenščino. Ko smo bili že v srednji šoli, so nam povedali za svetovno popotnico Almo Karlin. Od takrat smo jo še bolj cenili in, kadar je prišla spet v Celje, smo o tem hitro obvestili vse svoje vrstnike.

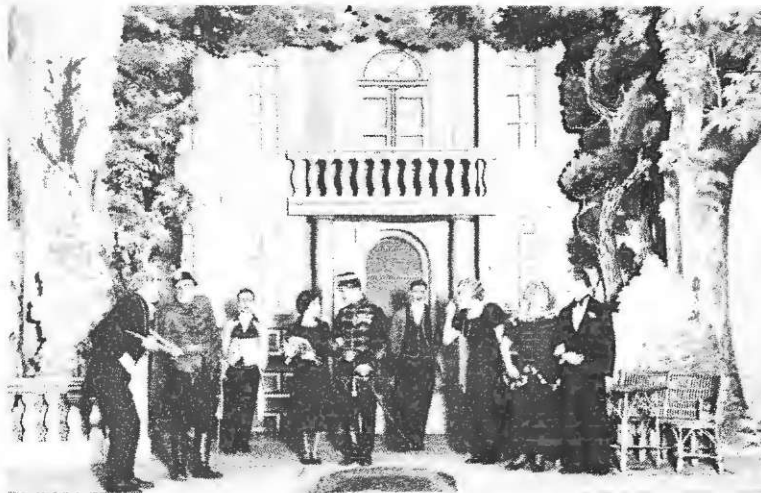
Danes me zelo boli, ko berem, v kakšni osami je živela tam v Pečovniku. Človek takih umskih razsežnosti bi si pač zaslužil več pozornosti s strani družbe. Posebno Alma Karlin, ki je kot prevajalka sodelovala tudi v partizanih. Žal se hitro pozabijo zasluge ljudi, ki ne znajo biti dovolj glasni ali kako drugače opazni.

Pa saj smo imeli v Celju še dosti velikih ljudi, ki bi zaslužili več pozornosti današnjega rodu. Kar spomnimo se na številne odločne narodne voditelje, ki so se borili za slovenski jezik in naš narod. Bomo kdaj odkrili kakšno skromno obeležje komu izmed njih?

Gospod Rafael Salmič

V raznih zapisih o kulturni dejavnosti v Celju se omenja med drugim tudi Rafael Salmič. Pred prvo svetovno vojno baje ni bilo igre ali sploh kulturne prireditve, pri kateri ne bi sodeloval; tako je zapisano.

Spominjam se ga kot visoko raščenega gospoda, ki je pogosto stal med vrati svoje trgovine s srebrnino v Narodnem domu. Vedno je imel v ustih viržinko in kadil. Občudoval sem njegova temna oblačila, ki so bila izredno lepo krojena in vpadljivo sodobna; vsaj tako sem si mislil tedaj,

Krekova družina je leta 1933 v dvorani Ljudske posojilnice igrala igro Legionarji. (ZAVM)

Leta 1931 je Gledališka družina Celje igrala igro Namišljeni bolnik. (ZAVM)

ker je bil pač malokdo tako oblečen. Kar malo stran od njegove trgovine je stala restavracija, ki jo je vodil mesarski mojster Hohnjec. Vsi lokali v Narodnem domu, ki so bili v pritličju, so imeli velika izložbena okna in otroci smo radi hodili mimo njih ter se v njih ogledovali. Če smo le bili preglasni, je gospod Salmič stopil iz trgovine in nas opozoril, naj se gremo dret v park, kjer ne bomo nikogar motili. Tega sicer nismo storili, ker so nam matere dovolile le sprehod iz Prešernove ulice do Narodnega doma in nič dlje. Za oglom te lepe stavbe nas je mikala Mitnica, ki sicer ni več delovala, je pa bila zanimiva in svojevrstna stavba. V njej je imel čevljarstvo delavnico mojster Leskovšek. Tja sploh nismo smeli, ker so pri Škobernetu imeli hleve, kjer je počivalo veliko konj, saj so se Savinjščani navadno pripeljali v Celje z osebnimi vozovi.

Rafaela Salmiča imam torej v spominu kot strogega in urejenega gospoda. Danes pa mislim, da je bil to zelo družaben človek, le da je tedaj, ko sem ga jaz občudoval, bil že v letih.

Godba za vsak primer

Svetina je majhna vasica nad Celjem. V času moje mladosti smo tja zahajali planinci na izlete in se potem preko Celjske kočé vračali domov. Kraj je znan po čudoviti stari cerkvi Matere

božje, ki slovi kot zgodovinska posebnost in ustanova Celjskih grofov. Blizu nje stoji tudi cerkev svetega Križa.

Prebivalci so tedaj živeli mirno kmečko življenje, kot so ga tudi drugod v oddaljenih hribovskih zaselkih. Toda imeli so neko izjemno zanimivost, pomembno tako za nje same kot tudi za Celjane. To je bila glasbena skupina kakih sedmih trobil. Kadar je bilo na Svetini kakšno praznično cerkveno opravilo, ni nikoli potekalo brez igranja domače godbe.

Vedeli smo, da so v pihalnem sestavu le domačini, torej kmetje. Bili so zelo dobro obveščeni o praznovanju meščanov, seveda tistih »boljših« in petičnih. Ko so se godbeniki pojavili v mestu, smo otroci krenili zvedavo za njimi, kajti vedeli smo, da bodo kje »ofirali« (igrali za osebni praznik). Zijal je bilo tako vedno dovolj, še prej ko so katero zaigrali. Spominjam se, kako je eden izmed njih dal znamenje za začetek igranja: »Pjebi, zdej pa dejmo, tri, štir ...« Igrali so razne domače viže, seveda po svoje predelane, kot je bilo pri takih vaških skupinah že kar v navadi. Bili so zelo glasni in ljudje so jih radi poslušali. Vsiljivi pa niso bili. Videl sem, kako so jih pri neki družini odslovili. Godbeniki niso oklevali, takoj so odšli. Seveda so bili taki primeri redki, saj so »Svet'nčani,« kot smo jih imenovali, predstavljali krajevno posebnost.

V mesto so prihajali preko Belajeve brvi, zato je bila njihova prva postaja prav v gostilni pri Korošču (Belaj). Tam so najprej zaigrali in stara gospa jim je vedno s čim postregla. Glas o tem,

Med prvo svetovno vojno je moj oče Rudolf opravljal vojaško službo v Galiciji. Na sliki sedi prvi z desne. (ZAVM)

da so »Svet'nčani« v Celju, se je hitro širil. Tako so potem imeli kar številno spremstvo otrok in tudi odraslih poslušalcev. Možakarji so bili tudi sicer zabavni in vsesplošno priljubljeni. Opravljeni so bili značilno kmečko, njihov vodja pa je imel tipične »podoficirske« brke, ki so bili ob konceh ostro ošiljeni in zaviti navzgor. Bajе so take nosili v cesarski armadi »feldvebli«; te smo v stari jugoslovanski armadi imenovali naredniki, ki pa seveda niso več nosili značilnih avstrijskih brkov.

Moj oče jih je nekaj časa še nosil, saj je bil v avstrijski vojski »fajerverker« in je služil v tehnični enoti. Spominjam se obredov, ki jih je opravljal vsako jutro pred odhodom na sodišče. Nosil je posebno obvezo, ki se je za glavo staknila skupaj, da je čvrsto držala brke ob obrazu. Kadar je bil pri jutranjih opravilih, ni spregovoril besedice z nikomer. Ne vem zakaj, morda je bil ta čas zanj neke vrste slovesnost.

Gospod prokurist

Med ugledne celjske posebneže je sodil tudi gospod Horvat, ki smo ga v mestu naslavljali kar gospod prokurist. Bajе je bil eden največjih strokovnjakov za jeklo in je v mladih letih delal pri Majdiču v Celju. Ta mu je zagotovil odlično pokojnino, menda okoli 3000 dinarjev. To je bila za čase med obema vojnama vsota, s katero se je dalo razkošno živeti. Gospod Horvat je bil dobrodušen človek, rdečih lic, velike postave, neporočen in je bival v ogromnem stanovanju v Železodvoru. Videvali smo ga hoditi samega po mestu z malo sklonjeno glavo, sicer pa ga v družbi nismo srečevali. Ko ga je kdo pozdravil, je zelo vljudno odzdravil.

Gospod prokurist je bil znan Celjanom po tem, da je kdaj pa kdaj gostil celo kavarno. Ponavadi je sedel v kavarni Evropa in poslušal glasbo. Vedeli smo, da gosti le prve dni v mesecu, pozneje je večkrat prav zaradi svoje dobrosrčnosti ostal brez denarja. Tako so vedeli povedati predvsem natakarij v Evropi.

Če je torej gospod Horvat nameraval gostiti ostale goste, je navadno vstal, opozoril nase s trkanjem ob kozarec, se rahlo priklonil in napovedal, da si šteje v čast gostiti navzoče. Res je prinesel natakari Pepi Novak vsakemu izmed gostov na račun gostitelja pijačo po želji. Seveda je veljalo le za eno »rundo«. To so vedeli strežniki v kavarni, zato niso zlorabljali zaupanja tega gospoda.

Ko smo po drugi vojni preurejali Železodvor v poslovno stavbo Okrajne zadružne zveze Celje, se je pojavilo vprašanje, kaj bo s stanovanjem gospoda Horvata v prvem nadstropju, kjer naj bi bilo predsedstvo zveze. Pravniki zveze, dr. Peter Pavlič, je preveril zemljiškoknjižno stanje glede stanovanja in ugotovil, da bo možen le sporazumen dogovor z lastnikom. Bilo je malo

bojazni, da ne bo lahko. Že prvi razgovor z njim pa je pokazal, da gospod prokurist ne bo povzročal težav; zahteval je le malo večjo garsonjero v stavbi in se odpovedal svojim pravicam do stanovanja v prvem nadstropju. Tudi s tem dejanjem je pokazal, da je bil razumen mož.

Pek na vogalu Gledališke ulice

Na vogalu Prešernove in Gledališke ulice je stala enonadstropna stavba. V pritličju je bil s Prešernove ulice vhod v trgovino s kruhom. Zadaj v hiši je bila pekarna, imenovana po lastniku Kirbišu. Pekovski mojster je bil zanimiva osebnost. Vedno je hodil hitro, čeprav so ga ovirale kratke noge in še te so bile »na o«. Sicer pa je bil gospod Kirbiš majhne in precej zavaljene postave. Kadil je cigare in ponavadi smo ga videvali na poti kaditi. Pravili so, da je bil izredno sposoben posloven človek, saj je imel v Ipavčevi ulici tudi tovarno kvasa. Z družino je stanoval v Kirbiševi vili v Ipavčevi ulici. Gospa, ki je stregla v trgovini, je bila ljubezniva ženska in je rada stisnila kateremu izmed nas revnih kakšno žemljo. Zame je bila žemlja naravnost božanski kruh in še danes jih imam rad.

V družini sta bili dve hčerki, kar precej opazni. Velikokrat smo ju videli v družbi armadnih

V Celju ni bilo prireditve, na kateri ne bi igrala Železničarska godba. Na desni ob godbi je kapelnik Peterman. Slika je bila posneta leta 1939 pred okrajnim glavarstvom. (ZAC)

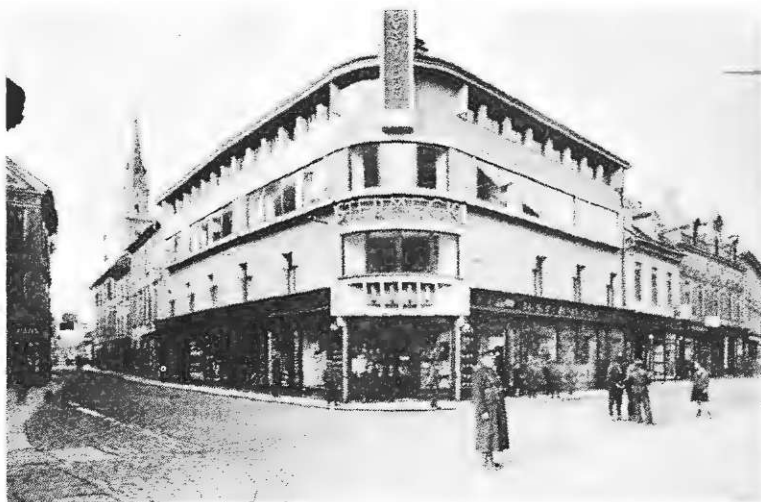
častnikov v kočiji, ki je bila Kirbiševa last. Takrat smo lahko v Celju avtomobile prešteli še na prste. Mlajša od obeh hčera se je kasneje poročila s Stanetom Potokarjem, tedaj policijskim poveljnikom v Celju.

V mestu se je pripovedovalo, da pri Kirbišu sumljivo pogosto gori, in res se sam spominjam treh požarov. Gasilci so se radi šalili, če je bil klic k požaru, z besedami: »Pa ne da spet gori pri Kirbišu?« Leta 1945 je bila hiša porušena, saj so ameriška letala iskala celjsko železniško postajo in pri tem uničila središče mesta.

Veletrgovec

V Celju smo imeli kar dosti trgovcev, toda edini veletrgovec je bil Rudolf Stermecki, ki je bil lastnik trgovine na oglu Prešernove ulice in Kralja Petra ceste. Sprva je bila stavba še nizka, toda kmalu so jo dvignili na ugledno raven. V njej je bila trgovina in delavnice za konfekcijo. Stermecki je namreč strankam že pošiljal blago, naročeno po katalogu, kar je bila za tedanje razmere že kar posebnost. Vsako leto je dal natisniti ugleden katalog, ki so ga potem razpošiljali daleč naokoli. Trgovina Stermecki je bila znana tudi po lepih izložbah, saj so že tedaj izobrazili aranžerje. Eden izmed njih bil Ivan Lah, s katerim sva skupaj prepevala pri Celjskem oktetu. Stermeckijevi poslovni prijemi so bili za naše mesto in tudi za širšo okolico nekaj povsem novega ter gotovo zgled vsem drugim trgovcem, saj je uvedel povsem sodobno trgovanje.

Gospod Stermecki je bil visoke postave, sivih las, sodobno in skrbno urejenega, uglednega videza. Deloval je tudi v raznih trgovskih strokovnih združenjih in v občinskem svetu. Bil je tudi predsednik Trgovskega gremija v Celju. Imel je veliko stanovanjsko hišo v Gregorčičevi ulici. Spominjam se njegovega sina Rudolfa, ki je bil sošolec mojega brata, torej kakih deset let starejši od mene. Ruda, tako smo ga klicali, je bil zelo lep fant, visoke rasti in črnih las. Nič mu ni bilo nerodno priti v revno sošolčevo stanovanje. Večkrat je bil pri nas in prevzeli sta nas njegova izredna prijaznost in odkritost. Vedel se je domače, čeprav je živel v povsem drugem okolju. Tudi pozneje, ko je odrasel in bil rezervni častnik jugoslovanske armade, ni bil nič drugačen, vedno preprost in prijazen. Kot sem nekoč slišal v Pristavi, kjer je bil njegov stric šolski upravitelj, se je Ruda po drugi vojni izselil v Kanado in v tujini tudi umrl.

*Pri veletgovini Stermecki
je bilo glavno križišče v
Celju, skozi katero se je
odvijal ves promet v smeri
proti Zavodnji, Mariboru,
Ljubljani in Laškemu.
(ZAC)*

*Leta 1945 porušena
trgovska hiša Stermecki
(Zvone Čebul, Šoštanj)*

Trgovec Jakovič

Na mestu, kjer stoji danes vogelna zgradba nekdanje Službe družbene kontrole, je bila pred vojno enonadstropna vogelna hiša z veliko trgovino v pritličju (med vojno je bila porušena). V tistih časih je bil njen lastnik Jakovič, za katerega so nekateri menili, da je Žid. Imel je dolgo brado in na glavi vedno okroglo črno kapo. Za tovrstna pokrivala se je tiste čase reklo, da jih nosijo le šefi trgovin. Trgovec je pogosto stal med vhodnimi vrati in opazoval dogajanje na Prešernovi ulici. Veliko prometa je imel le, kadar so prišle po nakupih obiralke hmelja. Prav v to trgovino so rade zahajale. V tridesetih letih pa je Jakovič očitno odšel iz države in trgovino prodal Antonu Petku, trgovcu iz Slovenskih Konjic. Tako smo dobili v družbo Petkovega sina Emila in ga hitro spoznali za sebi vrednega. Petek je sicer imel še enega sina, vendar je ta bil mlajši. S Petkovim prihodom v Celje se je začelo obdobje reklamiranja blaga. Znal je voditi ekonomsko propagando, bi danes rekli. Kadar se je bližal čas praznikov ali konec obiranja hmelja v Savinjski dolini, je bilo vse prelepljeno s plakati in letaki. Mislim, da se je večjemu trgovcu ta poslovni prijem zelo obnesel. To smo lahko sklepali ob pogledu na polno trgovino. – Na dvorišču Jakovičeve hiše je imel delavnico pasar Pristovšek, ki je bil tedaj edini mojster te stroke v našem mestu. Levo od večnega vhoda pa je bila nekaj časa tudi brivnica frizerja Pepernika, ki je bil tudi zelo dejaven pri gasilcih.

42

Pogled na Prešernovo ulico od Narodnega doma; slika je iz leta 1908. V prvi hiši na levi je bilo okrajno poglavarstvo, sledijo med vojno porušene hiše Burger, Kandušer, Savodnik in Hladin. Desno na vogalu je Jakovičeva hiša, ki je bila prav tako med zadnje vojno porušena. (OKC)

Darežljivi trgovec

V Narodnem domu so bile v pritličju tudi trgovine. Na oglu je bil vhod v Celjsko posojilnico in v smeri proti Ljubljanski cesti dve trgovini: ena z živili in druga s čevlji, imenovana Adria. To je bilo primorsko čevljarstvo podjetje (zadruga). Dclavnice so imeli blizu mestne šole, zato smo morali tam mimo, saj smo hodili po krajši in ne toliko prometni ozki poti.

Pogosto smo postajali pred Narodnim domom. Zdel se nam je tako mogočen, pa tudi vojašnica je bila tam blizu. Oboje je seveda pritegnilo našo pozornost. V vojašnici je bilo vedno hrupno in pogosto se je tam okoli kaj dogajalo. Kadar smo buljili v izložbo trgovine Franca Kolenca, so se nam cedile sline, toliko za nas nedosegljivih dobrot je bilo videti. Če je bil tam gospod Kolenc, je pogosto stopil na cesto in nam razdelil peščico bonbonov. Mi smo se lepo zahvalili, on pa nas je pohvalil, da smo dobro vzgojeni. Njegove dobrote nismo izkoriščali, veseli pa smo je vendarle bili.

Gospod Kolenc je imel v Zagradu lepo hišo in gostilno, kamor so radi zahajali napredni Celjani, saj smo vsi v mestu vedeli, da je bil trgovec in gostilničar borec za severno mejo (Maistrov borec). Ob državnih praznikih smo ga videvali v uniformi jugoslovanskega častnika. To je seveda na nas naredilo velik vtis in hkrati povzročilo občudovanje. Čeprav smo dnevno srečevali častnike v enakih uniformah, se nam je zdela tista, ki jo je nosil naš dobrotnik, prav posebno imenitna. Je bila v tem neka hvaležnost? Morda! Otroci smo znali razlikovati med dobrimi in neprijaznimi ljudmi.

Častniki Celjskega polka

Polkovni poveljniki Celjskega pehotnega polka so se kar pogosto menjavali.

Stanovali so v stavbi levo pred nekdanjim Kapucinskim mostom. Baje je bila ta stavba grajena prav v te namene že za časa Avstrije. Še danes je to ugledna hiša. Tam so stanovali znani polkovniki: Draža Mihajlovič, Golubovič in kot zadnji Defar. Vseh teh se prav dobro spominjam. Kapetan Milutinović pa je stanoval v stari gimnaziji.

Častniki celjskega polka so bili različnih starosti. Mladi so veljali za šolane, starejši pa so bili v glavnem zaslužni borci iz balkanskih vojn in prve svetovne vojne. Seveda so to bili le Srbi. Najbolj znan izmed borcev je bil kapetan Milutinović, precej zavaljenega telesa, pa tudi rdeče obarvanega obraza, saj je večino časa prebil v točilnici gostilne Franja Bergerja nasproti vojašnice. Kapetan prvega razreda sploh ni bil nikomur nadležen, raje je pač pil kot poveljeval. Ker je bil

*Na polkovni proslavi
Celjskega pehotnega
polka na dvorišču
vojašnice Kralja Petra I. je
poveljeval polkovnik
Draža Mihajlović. (ZAC)*

*Celjski 39. pehotni polk
ob odhodu na manevre
leta 1940 (ZAC)*

gostilničar moj stric, sem tja večkrat zahajal, saj je bila teta Lojza zelo radodarna in mi je v kuhinji vedno postregla s čim dobrim. Tako sem imel priliko občudovati dolgo sabljo vrlega kapetana; iz kuhinje se je namreč dobro videlo naravnost v točilnico. Zanimivo je bilo, da so stalni gostje točilnice naročili največ po dva decilitra vina, vendar po večkrat. Tako je ravnal tudi gospod kapetan. Opazil sem, da so mu drugi gostje radi dajali za pijačo, saj so ga imeli v časteh, ker je bil drugače prijazen in nič vojaško osoren.

Ko je šel po cesti, je imel sabljo vedno spuščeno, tako da je žvenketala in opozarjala na to, kdo gre. Meščani so tudi dobro vedeli, da kapetan slabo piše in še slabše bere. Za bojevanje v vojski je pač dober tudi tisti, ki nikoli ni imel knjige v rokah. Znano je bilo, da so bili vojaki pri kapetanu radi sluge (posilni), ker je tudi njegova žena imela dobro srce; vojak je bil pač vedno lačen.

Kapetan je bil dober pripovednik. Če je imel strpne poslušalce, je rad obujal spomine o junaštvih srbske armade v boju s Turki in pozneje z Bolgari. Tudi o pohodu prek albanskih gora v svetovni vojni je vedel veliko povedati. Mislim celo, da je govoril resnico, saj ni nikoli postavljaj sebe v ospredje ali se kako drugače hvalil.

Če se prav spominjam, je bil kapetan Milutinović proti koncu tridesetih let upokojen in od tedaj ga v Celju nismo več videvali; verjetno se je preselil v Srbijo.

28. maja 1939 so ob 20. obletnici zavzetja Črne na Koroškem predali v Celju Malgajevo zastavo 39. pehotnemu polku. Z zastavo so slikani koroški borci Rajko Kotnik ter njegova bratranca Beno in Andrej Kotnik. (OKC)

Dobro se spominjam tudi polkovnikov Draža Mihajlovića in Golubovića Draža Mihajlović je nosil očala, kar za tedanje častnike ni bilo pogosto. Golubović pa je bil dokaj debel in težko okreten. Te podrobnosti sem najboljše opazoval med prireditvami na dan polkovnega slavlja.

Zanimivi profesor

Na celjski gimnaziji je poučeval risanje profesor Levičnik. Radi smo ga opazovali pri hoji tja proti »cvek fabriki«, kot so Celjani radi rekli realni gimnaziji. Če je krenil z Ljubljanske ceste čez Sušnico, ki so ji pravili »Drekpaherl«, je moral najprej mimo mehanika Haselbacha in potem prek mostu proti evangeličanski cerkvi, ki je danes ni več. Pa tudi mostu prek smrdečega potoka ni več.

Profesor Levičnik je bil znan po svoji drsajoči hoji in nekoliko staromodni obleki. Med potjo je vedno nekaj mrmral. Pogosto je bil pokrit s majhnim cilindrom in se rad odkrival tistim, ki so ga pozdravljali. V mestu je bilo znano, da je govoril neko čudno slovenščino, pomešano s hrvaščino. Odkod je bil doma, nismo nikoli ugotovili. Dijaki gimnazije so ga hvalili, da je bil odličen učitelj risanja, hkrati pa pripovedovali o njegovih posebnostih. Bajе je pri popravljanju

risarskih izdelkov svojih dijakov rad bentil, češ da to sploh ni risanje, pač pa mazaštvo. Pred razredom je rad pripovedoval o starših, ki hočejo izsiliti boljše ocene za svoje ljubljence. Nekako takole je dejal: »Pa pride nobel mamica in pravi: 'Moj sin nema roke za crtanje.' Kaj bo le tako tamala, da sin nema roke, ko pa mu je Bog dal dve.« Podobnih izjav profesorja Levičnika je bilo še veliko, seveda pa lahko domnevamo, da so si marsikaj izmislili tudi dijaki, ki so svoje profesorje na vse pretege strogo ocenjevali. Za vsakega so imeli kakšno dodatno ime, profesorju risanja pa so enostavno rekli Levičko.

Ne vem, ali je bil profesor Levičnik prestavljen na drugo šolo, vsekakor ga nismo več videvali na poti v gimnazijo.

Akrobat Cene

Prvi vrvohodec je prišel v Celje okoli leta 1927. Bil je Nmec in se je pisal Strohschneider. Povsod so plakati obetali »doslej še nevideno«. Na njih je bilo napisano, da je profesor gimnastike v Berlinu. Ljudje temu niso kaj dosti verjeli. Med Starim piskrom in Magistratom je bila napeta jeklena vrh. Seveda je bil to za mesto velik dogodek. Povsod so o tem govorili in se čudili spretnosti drobnega vrvohodca. Na prostoru pred Magistratom se je za vsako predstavo nabralo obilo zijal. Mož je zbijal razne šale na visoki vrvi in tako je množica pogosto vzdihnila od začudenja. Celu malico si je privoščil sredi vrvi. Seveda je znal razburjati gledalce z raznimi namernimi zdrsi in vsakič so glasno zavpili. Med Celjani se je vnela zelo živahna razprava, da bi moral imeti vrvohodec pod vrhjo varovalno mrežo. Kako da kaj takega oblast dopušča in podobne skrbi so trle naše someščane. Mislim, da smo gledali nemškega akrobata cel teden. Pa je bilo vsakič dovolj ljudi, saj so prihajali iz raznih okoliških krajev, nekateri kar z lojtmiki. Še dolgo potem, ko je Strohschneider pobral svoje naprave, so imeli ljudje kaj pripovedovati.

V Celju je takrat živela družina Bučar. Mislim, da so bili pri hiši trije fantje. Eden je bil avtobusni šofer, drugi menda delavec pri Westnu, tretji, imenovan Cene, pa je bil prava celjska posebnost. Kjer se je kaj dogajalo, je bil zraven. Glasno je govoril in tako opozarjal nase. Mislim, da je bil zaposlen pri mestni elektrarni. Vsega se je lotil in se končno posvetil hoji po vrvi.

Lepega dne so se pojavili plakati, na katerih je »artist« Cene Bučar sporočal, da bo imel pred Magistratom predstavo. Seveda je v mestu nastal strašen klepet okoli tega, ali zmore Cene po tako visoki vrvi prečkati Prešernovo ulico. Tisti, ki so Ceneta poznali, niso dvomili, da bo spet nekaj zakuhal. Vse smo mu prisodili, le kakih podvigov 15 metrov nad zemljo ne. Spet se je zbrala množica in vsi so radovedno čakali, kaj bo pokazal naš vrli Cene. Godba je udarila »tuš« in

pričelo se je. Neki govornik je prosil gledalce, da si med izvajanjem Cenetovih akrobacij na vrvi ne bi dovolili vpitja ali podobnih motenj, ki lahko negativno vplivajo na akrobatovo koncentracijo. Ko se je na strehi, kjer je bil manjši pomol, prikazal Cene v belem telovadnem oblačilu, so ljudje zaploskali. Z roko je pokazal, da je tega dovolj, in se podal z dolgo palico v rokah na pot po zraku preko Prešernove ulice. Ljudem je zastal dih, ko pa je Cene stopil na magistratni strani na pomol, so navdušeno ploskali. Seveda so bile artistične umetnosti našega domačega vrvovodca v primerjavi s Strohschneiderjem malo manj pestre in tvegane. Za nas pa je veljalo, da je to, kar je pokazal Cene, pravo junaštvo.

Pozneje se v Celju Cene ni več predstavljal kot akrobat. Nazadnje sem ga videl nekaj dni po zasedbi Celja, ko je na kolesu prevažal star jugoslovanski mitraljez proti nemški komandi. Ne vem pa, kakšna usoda je doletela Ceneta, ali je vojno preživel ali ne.

Rok in njegova tatra

Mestno avtobusno podjetje je od vsega začetka premoglo sodobne avtobuse, povečini mercedese. Le eden je bil izjema, in tega je vozil Rok Kopitar, legenda med celjskimi avtobusnimi šoferji.

Tiste čase je bil v Celju zastopnik češke avtomobilske industrije Werner Stieger. Naredil je izredno reklamno dejanje s tem, ko je z avtomobilom znamke Tatra privozil na sam vrh Uršule na Koroškem. Vsi časopisi so pisali o tem drznem podvigu. Stieger je znal to dejanje izkoristiti v poslovne namene; dokazal je namreč, da le avto znamke Tatra zmore tako strme in nevarne poti. To je verjetno vplivalo na celjsko avtobusno podjetje, da je za progo Celje – Logarska Dolina kupilo prav ta avtobus. Tudi celjski gasilci so nabavili rešilni avto te znamke, da bi zmožel hude strmine okoli Celja.

Avtobus je od vsega začetka vozil Rok Kopitar. Bil je svojevrsten človek: miren, duhovit in strpen šofer. Seveda je moral svojo dolgo vožnjo do Logarske Doline opravljati po slabi cesti, zato je vozil previdno in počasi. Ta proga je bila še posebej zanimiva, saj so se številni celjski planinci vozili »v hribe« bodisi do Mozirja ali Logarske Doline. Planinska družina je bila pač vedno vesela in pot je bila kratka zaradi gromkega smeha, ki so ga povzročale šale Karla Filača (Fičo), Volodje Peera, Cokana ali Andriana Kopinška, in še je bilo takih, ki so znali poskrbeti za dobro voljo. Nepozabne so bile avtobusne vožnje v to smer. Kadar je bil mojster Pelikan v avtobusu, so se šaljivci lotili tudi njega, toda bil je odrezav in s tem povzročal še več smeha in veselja. Rok je sedel za volanom domala okamenel in se navidez ni menil za predstavo v avtobusu.

Prvič z avtobusom v Logarski dolini. Pisalo se je leto 1926, ko so se takole slikali ob velikem dogodku. Pred tatro je drugi z leve Rok Kopitar, na strehi pa tajnik savinjske podružnice SPD Vilhar (prvi z leve) ter povsod znani planinec in alpinist Andriano Kopinšek. Pred avtobusom stojita z desne oskrbnik Piskernikovega zavetišča Fortunat Herle in dr. Fran Tiller, predsednik savinjske podružnice SPD. V ozadju se vidijo Tillerjeva koč, Piskernikovo zavetišče in Planinski dom – Aleksandrov dom. (Jože Kopitar, Celje)

Legendarni celjski avtobusni šofer Rok Kopitar pred svojo tatro, ki pri 200.000 prevoženih kilometrih še ni bila pri generalnem popravilu. Če pomislimo, da je Kopitar vozil dnevno v Logarsko dolino po slabi cesti, je to velik dosežek. (Jože Kopitar, Celje)

Ko se je avtobusna postaja preselila od Magistrata k železniški postaji, je ponos avtobusnega podjetja Celje, sodobne avtobuse, takole posnel fotograf Pelikan. (Jože Kopitar, Celje)

Pa so nekateri tudi njega vzeli v precep. Vprašali so ga, če bi smeli med vožnjo nabirati rožice, ki so vabile ob cesti. Rok je namreč vozil izredno počasi, menim, da ni šlo hitreje od 30 km na uro. Le redko je na take izzive odgovoril, nekoč pa sem ga slišal modrovati: »Za pametne in poštene je povsod dosti prostora, tudi v prenapolnjenem avtobusu. Za neumne pa je priporočljiva peš hoja.« Nič slabega ni hotel s to pripombo, le preveč so ga »vlekli za jezik«, pa je povedal svoje mnenje. Postaje so bile tiste čase zelo pogoste in če je bila blizu gostilna, so se žejni potniki dogovorili z Rokom za točen čas odhoda avtobusa.

Rok Kopitar je vozil progo Celje – Logarska Dolina vse do svoje upokojitve. Do smrti je živel blizu Radmirja. Kadar smo se spominjali bojev za severno mejo, smo ga obiskali in z njim poklepetali, saj je bil borec NOB. In na to je bil zelo ponosen!

Naš opat

Mestna župnija v Celju je bila opatija in tako smo imeli tudi opata. Dolga leta, vse do okupacije, je bil to priljubljeni Peter Jurak. Ponavadi sta mu pri delu pomagala dva kaplana; tudi poznejši mariborski škof Držečnik je bil kaplan v Celju. Kaplanija je bila v visoki stavbi, ki je bila

ob koncu vojne hudo poškodovana. Tam je bila tudi opatijska pisarna. V drugem nadstropju je stanoval mestni organist Karl Bervar, ki je imel na Bregu tudi zasebno šolo za organiste. Ta šola je tedaj pomenila za celjsko območje, pa tudi širše, pomemben prispevek k dvigu kakovostne ravni cerkvene in vokalne glasbe nasploh. V njegovo glasbeno šolo so hodili tudi fantje iz oddaljenih krajev Slovenije. Veliko je bilo Prlekov in Prekmurcev. Bervar je bil tudi skladatelj, večinoma cerkvenih pesmi. Vodil je seveda tudi cerkveni pevski zbor farne cerkve svetega Daniela.

Naš opat je bil zelo zanimiv človek. Doma je bil iz Hrvaškega Zagorja. Bil je kar zajetne postave, na glavi pa se mu je svetila velika pleša. Imel je močan in lep glas. Kadar je zapel hvalnico, je kar donelo po naši čudoviti farni cerkvi. Prav zanimivo ga je bilo poslušati, saj je bil odličen pridigar. Tako se je vživel v besede, ki so mu rade šle iz ust, da je večkrat krepko udaril po robu prižnice in spet mirno nadaljeval. Pogosto je nosil v gumbnici rdeč nagelj. Jurak je bil namreč odločen Slovenec, čeprav to ni bil po rodu. To njegovo navado smo občudovali, le nekatere najbolj vnete obiskovalke verskih obredov so stresale jezike. Preden je prišel v Celje, je služboval tudi na Ljubnem, med prvo svetovno vojno pa je bil vojni kurat. Ministranti smo ga spoštovali, ker nam je ministriranje dobro plačeval.

Na telovo se je procesija pomikala po Gosposki ulici do Dečkovega trga. Tam je stal prvi oltar, največkrat ob steni vojašničnega zidu. Nato je krenil sprevod po Prešernovi, kjer je stal na koncu trga, pred hišo trgovca Hönigmanna, drugi oltar. Potem je krenila procesija proti Glavnemu trgu, kjer je bil tretji oltar, in od tam v farno cerkev.

Seveda je bil ta dan za mesto velik dogodek. Nebo z Najsvetejšim je spremljal vod vojakov s puškami ter nasajenimi bajoneti in po vsakem blagoslovu izstrelil častno salvo. V procesiji pa so bili mestni ugledneži, vsi s cilindri na glavah. To je bil seveda prizor, ki mu nismo bili pogosto priča. Tudi dame, ki so sledile moškim, niso po eleganci odstopale od gospodov v frakih. Za njimi so se razporedile še ženske iz okolice, ki seveda niso mogle tekmovati v modi z mestnimi damami. Skratka, bilo je nadvse imenitno.

Ko smo prišli po opraviilu v zakristijo in pomagali duhovnikom pri slačenju ornata, nas je čakalo presenečenje – opat je dal vsakemu od nas srebrnik za 50 dinarjev, ki je na obrobi nosil napis Bog čuva Jugoslavijo. Ta denar je bil povsod iskan in cenjen, pa še visoko je kotiral v menjavi z drugimi valutami, saj smo imeli zlato podlago za denar, ki ga je izdala država. Na njem je pisalo, da ga prinašalec lahko v narodni banki zamenja za zlato.

Ko so vdrl v Celje nemški vojaki, se je naš opat rešil pregnanstva na ta način, da se je izdal za hrvaškega državljana in nemoteno odpotoval na Hrvaško. Če tega ne bi storil, bi ga med prvimi zaprli in pregnali v Srbijo, kamor so izgnali številne duhovnike in izobražence.

Zanimiva skupina. Z leve:
ban dr. Marko Natlačen,
dr. Anton Korošec in
celjski opat Peter Jurak na
poti v hotel Evropa (ZAC)

*Baronica Müllerjeva pred
poslopjem celjske mestne
hranilnice (ZAC)*

Celjska baronica

Ženska, ki je bila poročena s pomembnim uradnikom v tedanji Avstriji, pravili so tudi, da je bil visok častnik, je kot vdova bivala v Celju; stanovala je v stari gimnaziji. Vedno je kazala prijaznost do vsakogar. Seveda pa je v duhu živela še v starih časih. To je kazala tudi z oblačili, ki so bila v modi že v rajnki Avstriji. Kljub vsemu je bila urejena ženska, močnejše postave in s sledmi nekdanje lepote. Rada je nosila široke klobuke, take, ki so danes spet v modi, in dolga krila oziroma obleke. Vedno je imela s seboj palico s srebrnim ročem in na rokah obvezno rokavice, kot se je nekoč spodobilo za damo iz visokih krogov. Ob večjih praznikih pa se je gospa baronica pojavila v majhnem hermelinastem ogrinjalu z odličji na prsih. Seveda so odličja izvirala iz preteklega časa.

V mestu smo ji rekli kar »baron Milerca«. Ime ji je bilo Magdalena in bila menda plemiškega rodu, po možu pa je prevzela priimek Müller. Zнала je več jezikov, posebno dobro pa francosko. Prav zato so nekateri menili, da je Francozinja. Morda je res bila. Vsa žalost je bila v tem, da ljudje takšne pojave na cesti niso bili vajeni in da je zloba naredila svoje. Nihče ni vedel, zakaj so pobalini žvižgali za njo. Reva se je strašno jezila in kregala na smrkavce. Seveda je to povzročilo dodaten »žvižgalni« koncert. Mučno je bilo gledati v nesreči ubogo žensko, ki ni storila nikomur nič zalega. Toda nihče ni nič ukrenil, da bi se ta nesramnost nehala. Niti policija, ki je sicer preganjala vse živo, ni proti zlikovcem nič storila. Ne vem, zakaj niso v šolah opozorili na to grdo navado mladoletnikov. Tudi odrasli so samo nemo opazovali mučne prizore reakcije te nebogljene, užaljene žene. Edini, ki so baronici izkazovali spoštovanje, so bili višji častniki domačega polka. Ni naključje, da je bila vedno povabljena med častne goste na polkovnem slavju, ki je bilo vsako leto na Glaziji. Sedela je v prvi vrsti in imela spet odlikovanja na hermelinu. Zraven nje je sedel polkovnik in drugi imenitniki. Opazil sem, da so tedanji srbski častniki, posebno višji, govorili tudi francosko. Baje so se šolali na francoskih vojaških akademijah.

Baronica je po drugi svetovni vojni bivala na Vranskem in je gotovo že umrla. Še danes mislim, da smo bili tiste čase njenega sramotenja Celjani premalo odločni, da bi preprečili nagajanje raznih nevzgojenih otročajevev.

Vera Levstik

Gospo Levstik sem spoznal v starem Magistratu, kjer je v pritličju urejala mestno knjižnico. Bila je sestra tedaj že znanega pisatelja in prevajalca Vladimirja Levstika. Otroci in tudi potem kot

Knjižničarka Vera Levstik
leta 1919 (OKC)

odraščajoci smo jo spoštovali, ker nam je včasih ponudila katero od zavrženih knjig. To je bilo za nas pravo bogastvo. Kadar smo opazovali skozi zamrežena okna z magistratnega dvorišča gospo Levstik pri delu, nas je tudi kdaj pa kdaj nagnala, češ da jo motimo.

Če bi jo danes želel opisati, potem bi rekel, da je bila ženska visoke, vitke postave, bledega obraza in domala črnih oči. Imela je vedno le enostavno pričesko, kar za tedanje gosposke ljudi ni bilo ravno običajno. Le redko se je zgodilo, da me je poklicala v knjižnico in prosila, če ji kaj prinesem iz kakšne trgovine ali iz mesnice Zanny, ki je bila kar poleg Magistrata.

Čeprav je delovala mestna knjižnica v slabih prostorskih razmerah, je vendarle posredovala bralcem dosti knjig; tako Slovencem kot tudi Nemcem. Iz poročila mestne občine Celje je razbrati, da je štela izposoja v knjižnici leta 1937 kar 16.872 slovenskih in 9.248 nemških knjig. Če ob teh številkah upoštevamo tedanje število prebivalcev, potem je knjižnica svoje delo zelo dobro opravljala.

Mislil pa, da se je gospa Levstik že pred letom 1938 izselila, saj je tam potem dobil stanovanje šofer rešilnega avtomobila celjskih gasilcev, Ivan Klezin. Tako je ostalo do prihoda okupatorjev v Celje.

Celjski fotografski mojster

V našem mestu so med obema vojnama delovali naslednji fotografi: Pelikan, Peresich, Kunšek, Kvas in Lenz-Martini. Med vsemi je bil najzanimivejši in tudi najuspešnejši Josip Pelikan. Spomnim se, da je na mestu, kjer stoji danes Plečnikova bančna hiša, stala dolga, nizka baraka, na kateri je z velikimi črkami pisalo Pelikan. Sklepam, da je bila tam prva delavnica velikega strokovnjaka za fotografijo. Morda pa je šlo le za reklamni napis. Pozneje je imel Pelikan atelje in stanovanje v Razlagovi ulici. Tam si je uredil za tiste čase odličen studio, baje čisto po lastni zamisli. Karkoli se je v mestu dogajalo, je posnel, in tako ima danes Celje izredno zbirko dokumentarnih fotografij, ki jih hranita in urejata Muzej novejšje zgodovine in Zgodovinski arhiv Celje.

Pelikan je veliko slikal na cesti, po kateri se je vila promenada. Vsako nedeljo smo ga videvali, ko je pred mestno hranišnico in kolodvorom slikal mimooidoče. Ljudem je to kar godilo in množično so potem ogledovali dolgo izložbo na njegovi hiši, kjer so bile razstavljene oštevilčene fotografije, in tako je lahko vsakdo naročil svojo.

Josip Pelikan je bil ugleden meščan. Pravili so, da je poškodbo na nogi, zaradi katere je nosil ortopedsko obuvalo, dobil kot koroški borec. Na kakšno slikanje je drvel na ženskem kolesu, ki mu je hkrati služilo za transport potrebnega pribora. Sicer pa smo ga lahko opazovali v gorah, pa

tudi po okoliških planinskih točkah: na Celjski koči, Svetini, Mrzlici in drugod. Občudovali smo ga, da je zmogel te poti s svojo bolno nogo. Ni se mogoče dovolj načuditi njegovi požrtvovalnosti in strokovni vnemi. Imel je enkratne posnetke Logarske doline in sploh naših planin. Tja je zahajal kar pogosto.

Ko je v Zgornji Savinjski dolini pričel slikati mojster Pajk, je prišlo do zanimivega dogodka. Pajk je bil seveda mlajši in je nekoč slikal Logarsko dolino. Ko je Pelikan videl posnetek, ga je zanimalo, kje je Pajk našel cvetočo češnjo, ki je bila vidna na sliki. Nekega dne je Pelikan prišel v Mozirje, obiskal Pajka in ga vprašal, odkod je slikal Logarsko dolino, ko vendar dobro ve, da tam nikoli ni bilo nobene češnje. Pajk mu je pojasnil, da gre za ukano. Njegov vajenec je držal v ustrezni bližini objektivna veliko vejo cvetoče češnje in tako je nastala slika, za katero je trdil veliki poznavalec Logarske doline, Pelikan, da češnje tam ni!

Ko smo Josipa Pelikana srečevali na planinskih poteh, smo se vedno radi z njim pogovarjali. Bil je zelo duhovit sogovornik in prijazen gospod. Tudi v kočah je bil radodaren, ko je bilo treba mladim pomagati do kakšne preproste jedae ali pijače. Zato ohranjam gospoda Pelikana v svojem spominu kot velikega someščana in izrednega fotografskega mojstra.

Pravoslavni pop

Za časa stare Jugoslavije v Celju ni bilo dosti pravoslavnih prebivalcev. V glavnem so to bili častniki in njihove družine. Postopno pa so se priseljevali še drugi. Nekaj je bilo zdravnikov in tudi inženirji so bili med njimi. Nekateri so učili na rudarski šoli, nekaj jih je bilo zaposlenih v Cinkarni, vendar ne moremo govoriti o množici. Pa je kljub temu v mestu nasproti sedanje Ojstrice nastajala pravoslavna cerkev svetega Save. Gradnja je trajala kar nekaj let z vmesnimi premori. Cerkev je gradil gradbenik Jezernik, žal pa je kar naprej zmanjkovalo denarja za dokončanje. Potem je na vsem lepem gradnja stekla in Celje je dobilo lepo pravoslavno cerkev na izredno lepem meslu.

Seveda je že predtem prišel v naše mesto pravoslavni pop Čudić. Stanoval je na sedanjem Muzejskem trgu, v stavbi, kjer je bila pred prvo svetovno vojno slovenska gimnazija. Pop je bil velike postave in izredno prikupen. Številne ženske so občudovale njegovo lepoto. V celjsko mestno družbo se je kaj kmalu vživel in bil prisoten na vseh javnih slavnih. Imel je tudi sina, ki smo ga hitro spoznali in se z njim veliko družili. Bil je nadvse prijeten fant. Gospe se ne spominjam dobro, vendar vem, da se je vključila v Kolo jugoslovanskih sester; to je bilo društvo uglednih dam, ki so delovale v dobro revnih otrok.

*Polaganje temeljnega
kamna za pravoslavno
cerkev v Celju. Prvi z leve je
prota Čudič. (ZAC)*

*Ob otvoritvi pravoslavne
cerkve v Celju 19. junija
1932 (ZAC)*

Ruševine pravoslavne cerkve v Celju leta 1941. Na tak način so se Nemci hoteli znebiti vseh sledov srbske prisotnosti v našem kraju. (OKC)

Na dan blagoslovitve pravoslavne cerkve je bilo v Celju zelo živahno. Prišlo je veliko gostov iz drugih jugoslovanskih mest, celo srbski patriarh je prišel iz Beograda, da bi cerkev posvetil. Seveda se je pred cerkvijo zbralo veliko vojaščine in mestnih odličnikov. Slovesnosti so menda potekale veličastno; tako je zapisal naš lokalni časopis Nova doba. Mi smo sicer bili med opazovalci, toda v samo cerkev nismo mogli, saj je bila polna gostov; med njimi je bilo tudi nekaj nemških tovarnarjev. Govorilo se je, da je nudil glavno finančno pomoč celjski industrijalec Westen, ki je bil tudi vojni dobavitelj.

Ko je bilo spet vse mirno okoli pravoslavne cerkve, smo iz radovednosti pogledali vanjo. Obredi so bili za nas prava zanimivost, le maša je predolgo trajala. Toda bilo je veličastno, ko je pop Čudić pel opravilo. Imel je zelo lep, globok glas. Nam se je zdelo nenavadno, da je med obredom kdaj pa kdaj stopil za ikonostas, potem pa spet prišel pred vernike.

Ko so se Nemci približevali Celju, je družina Čudić odpotovala, saj bi nacisti z njimi ne ravnali obzirnó. In ni naključje: obsedeni »tisočletniki« so najprej storili »veliko dejanje« – razstrelili so pravoslavno cerkev, ker bi lahko bila priča temu, da ti kraji niso bili nikoli nemški, in tudi ne bodo, čeprav so se Nemci na moč trudili, da bi ustregli svojemu vodji, ki je v Mariboru naročil, da morajo deželo narediti nemško ...

*Ruševine ene
najzanimivejših stavb na
Glavnem trgu leta 1945
(ZAC)*

Tinauki

Včasih se je prišlo pod železniškim nadvozom pri pošti do mostu prek Voglajne. Malo pred mostom je rasla ne levi strani, gledano iz mesta, majhna akacija. Pod njo je sedel domala vsak dan berač z majhno lajno in dokaj mastnim klobukom pred seboj. Spadal je med celjske posebneže tistega davnega časa po prvi svetovni vojni.

Bil je drobcene postave, brez las in vedno zelo zagorel od sonca, ki je pod akacijo močno pripekalo. Nihče ni vedel, kako se piše ta mož, ki je sedel v debeli plasti prahu in vrtel lajno. Otroci smo pasli zijala in ga ogovarjali. Očitno je bil gluhonem, saj od njega ni bilo slišati drugega, kot neko visoko ukanje, ob tem pa je krilil z rokami proti nebu.

Nikoli nas ni preganjal. Če smo našli kakšen kovanec kje na cesti, smo ga nesli Tinaukiju, ki je od veselja spet dajal od sebe tiste čudne glasove. Menda je bil bolj kot tiste borne pare vesel nas, saj je tako z nami delil samoto. Ljudje, ki so hodili mimo njega, so pridno metali dinarje v njegov klobuk, ki ni zaslužil tega imena, tako je bil obrabljen. Kadar je bilo kakšno cerkveno slavlje pri svetem Jožefu, se je pomaknil k stopnicam na Kalvarijo in tam vrtel svojo lajno. Ko so bili prazniki pri kapucinih, pa je sedel na podestu stopnic in prosjačil. Hodil je zelo težko, mislim, da je močno šepal na eno nogo, zato je imel v oporo grobo palico, ki si jo je očitno kar sam

naredil. Zanimivo, kako sem si zapomnil njegove svetlo modre oči, ki so prijazno govorile, saj njegova usta tega niso zmogla.

Puščavnik

Tedaj je bil Jožefov hrib še gosto poraščen s smrekami. Seveda ni bilo tam razen redkih hiš in Žuževega gradu še ničesar zgrajenega. Na Kalvarijo so od Gajškove hiše vodile stopnice, ob njih pa so bile kapelice s svetniki v naravni velikosti, kar je v nas zbuvalo strah; posebno prizor Kristusovega bičanja nas je navdajal z bojznijo.

V mestu smo vedeli, da biva tam v grabnu čudak, ki se ima za puščavnika. Doma smo zvedeli, kaj sploh pomeni beseda puščavnik. Seveda danes vem, da je bil možakar dober igralec in je romarje presunil s svojim izgledom, da so mu vrgli kakšen novčič v slamnico pred njim. Če je bilo dosti romarjev, se je prestavil na sedanjo Plečnikovo ulico in beračil pri kapeli na križišču nad Kalvarijo. Ko je bil »poslovno« dejaven, je nenehno molil rožni venec, pa smo kma.u ugotovili, da stalno ponavlja nekaj stavkov molitve, saj cele najbrž sploh ni znal. Kadar je bil v svoji čudni baraki v grabnu, je nosil na glavi papirnato škofovsko pokrivalo s križem in neko smešno ogrinjalo. Tam ni bil nikomur napoti. Če je kdo prišel do njegove barake, je možakar stopil ven in pričel moliti. Spominjam se, da je bil dobro rejen in ni izgledal nič puščavniški; verjetno se pač ni postil, kot to počenjajo tisti resnični ljudje samote.

Sredi dvajsetih let so začeli na Jožefovem hribu graditi hiše in veljalo je, da tam bivajo le imenitni meščani. Danes je vse zazidano in bi razni puščavniki tam pač ne našli več svojih skritih koticov.

V ŠOLSKIH KLOPEH

Prvič v šolo

Mati me je že nekaj dni prej pripravljala na veliki dogodek, ko bom vpisan v osnovno šolo. Navajala me je k lepemu vedenju, ki da je za tako slovesno priliko nujno potrebno. Posebej mi je zabičala, da moram glasno in jasno odgovarjati, če bi me gospod nadučitelj med vpisovanjem kaj vprašal, da ga moram gledati v oči, če bi se blagovolil kaj pogovarjati z menoj, in še je bilo slišati naukov skrbne matere.

Vse to je seveda name močno delovalo. V popolnem neznanju o takih srečanjih v šoli sem si pač po svoje predstavljal ta dogodek. Nič mi ni bilo pogodu, da bom moral biti tam navzoč, pa sem nekoliko negotovo vprašal mater, zakaj neki moram tja, v šolo, ko bi lahko verjetno mati to kar sama opravila in bi se meni ne bilo treba naprezati ter skrbeti, da bom res takega vedenja, kot se spodobi. Razumljivo, saj še nisem imel priložnosti, da bi gledal v obraz tako visoki osebnosti, kot je bil nadučitelj. Kar mrazilo me je ob misli, da bom ta kelih žolča le moral izpiti. O tem sem bil prepričan, ko me je mati podučila, da morajo vsi otroci pred obličje prvega šolnika. Tako je

pač zapovedano s strani šolskih oblasti, je še dodala. To je seveda še poglobilo moj sum, da se mi pripravljata prava Golgota.

Večer pred dnevom mojega prvega obiska v šoli mi je mati oprala srajco, očedila hlače in čevlje, o šoli pa ni nič več govorila. Mislim, da je slutila mojo bojazen in negotovost. Vzgojen sem bil pač v duhu tedanjega časa – strogo, po načelu: ko govorijo odrasli, otroci molčijo. No, saj to niti ni bilo tako težko, kajti dejansko je bilo tako, da smo otroci takoj, ko je kdo prišel na obisk, zleteli na dvorišče. Tam je bilo za igranje in predvsem za skrivanje veliko možnosti, prava poslastica: veliko prostora, še več raznih majhnih zgradb in skritih kotičkov. Najbolj strah zbujajoč pa je bil lesen gasilski stolp, prava orjaška zgradba v naših očeh.

Mati me je torej spremila k počitku in mi zaželela mirno spanje. Moram reči, da je res bilo tako. K temu je veliko pripomoglo prav tisto veliko dvorišče, kjer smo se dodobra razgibali in utrudili. Zjutraj me je mati prav narahlo potropljala po rami in razumel sem, da moram vstati. O, kako dobro dene materin dotik, ko je otrok v skrbeh! Prvi hip sem mislil le na skodelico ječmenove kave, ki me je čakala, in nič na to, da moram v šolo. Mati mi je postavila na kuhinjski stolček posodo z vodo in prinesla brisačo. Navajen sem bil umivanja, le da sem, če ni bilo matere v bližini, to opravil kar najhitreje ... Tokrat je stala mati za mano in me spomnila na vrat, ušesa, roke in obraz. Res sem se pod njenim nadzorom temeljito umil. Potem je sledilo oblačenje in končno pregled malo od daleč. Ko je mati ugotovila, da sem »sposoben« za med ljudi, kot je rada rekla, se je tudi sama pripravila za odhod. Dobro sem vedel, kje je šola, saj smo tam mimo hodili na njivo na Dolgem polju. Tam kjer stoji kapela, so bile same njive in poslopje nekdanje bolnišnice. Pozneje so zgradili okoliško osnovno šolo in vilo za učiteljska stanovanja.

Spotoma nisva z materjo kaj dosti govorila, šele pod stopnicami v šolo me je spet pregledala od pet do glave in prijela za roko, da sva stopila v ogromno zgradbo. Na spodnjem hodniku naju je ustavil šolski sluga Kmedl in napolil v prvo nadstropje, kjer je v veliki sobi za še večjo mizo sedel sam gospod nadučitelj. Ko sva prišla na vrsto, je mati predložila potrebne listine, gospod nadučitelj Ivan Bizjak jih je strogo preletel, mislim, da za branje ni bilo časa, in končno spregovoril:

»Koliko je fant star?«

Mati mu je vljudno odgovorila:

»Šest let je bil decembra.«

Z odgovorom se je gospod zadovoljil in poslej ni več spraševal, le pisal je. Jaz pa sem opazoval vsak njegov gib. Spomnil sem se, da sem tega gospoda večkrat videval na mestnih ulicah. Imel je veliko, povsem golo glavo, kar me je kar nekam plašilo, čeprav sem že videl kakšnega plešastega moškega, toda gospoda nadučitelja si pač brez las nisem predstavljal. Lobanja se mu je zelo svetila, saj je prihajala luč od okna za njegovim hrbtom. Pomislil sem na sij okoli

glav svetnikov, ki sem jih ogledoval na podobah v cerkvi. Toda ta sij je bil le nekoliko drugačen od tistega, svetniškega. S tem sem se pomiril. Gospod je bil kar obilnega telesa, posebno v trebuh je bil izrazito močan. Ker je imel odpet suknjič, sem opazoval srebrnosiv telovnik z zlato verižico za uro. Ko se je nadučitelj premaknil, je stol čudno zaškripal in takrat bi se jaz skoraj na glas zasmel. V resnici ni bilo nič tako smešnega, stol je pač pod težo obilnega telesa ječal. Danes to veliko bolj razumem kot tedaj.

Končno je gospod nadučitelj pogledal izpod zlatih očal in strogo dejal:

»Opravili ste, gospa!«

Malo čudno se mi je zdelo, da ni govoril v dvojini, saj sem vendar tam stal jaz kot »glavni« in sodeloval s svojim natančnim opazovanjem.

Mati me je spet prijela za roko, še prej pa sem glasno pozdravil s sokolskim pozdravom:

»Zdravo!«

Da sem se po vsej verjetnosti dobro zadržal, sem razbral iz tega, da je mati nazaj grede krenila v trgovino z mesom in kupila tri hrenovke, kar je bilo sicer zelo redko. Bilo nas je šest lačnih pri hiši, pa si nismo mogli pogosto privoščiti takih priboljškov.

Doma naju je starejša sestra, ki je bila krojačica, nestrpno pričakovala in ko sva stopila skozi vrata, je radovedno vprašala:

»Mama, kako je bilo? Je šlo vse v redu? Je bil Sandi priden?«

Mati me je pohvalila, jaz pa sem si užaljen mislil, le kako naj bi se drugače obnašal, saj sem bil vedno priden. Ko mi je moja najljubša sestra dala dve kroni za žemljo, sem se seveda takoj pomiril. Sicer pa je bil tisti dan zame praznik, ki sem si ga tudi zaradi žemlje dobro zapomnil, saj smo od hrenovk dobili vsak le košček, pa smo bili kljub temu nadvse zadovoljni in hvaležni.

Hitro sem letel okoli ogla v trgovino in si kupil tako ljubljeno žemljo. Kako sem bil srečen in zdelo se mi je, da bi tisti hip nobeno, še tako glasno priznanje, ne nadomestilo hvaležnosti za tisto skromno dobroto.

V osnovnošolskih klopeh

Prišel je čas, ko sem moral sestri v šolske klopi. Spet je imela s pripravami na šolo največ opraviti mati. Nadzorovala je moje oblačenje tistega septembrskega dne in skrbela, da bi bil urejen, kolikor je bilo to pač mogoče spričo dejstva, da sem premogel le dve srajci in ene kolikor toliko ugledne hlače. Čevlje sem imel tudi le ene, in to visoke in kar nekam težke. Da bi jih ne zdrsal prehitro, so bile spredaj na podplatu in na petah nabite kovinske konice. Zato sem

*Učenci tretjega razreda
Mestne osnovne šole v
Celju v šolskem letu
1928/29 (stojim v tretji
vrsti šesti z leve) z
učiteljem Milošem
Prelogom. (ZAVM)*

seveda dokaj glasno hodil. Čevlje je bilo treba zavezati z vezalkami. K sreči sem že znal narediti »mašnico«. Ko sem bil nekako nared za odhod v šolo, mi je mati zabičala, kod moram hoditi in da se moram takoj po končanem pouku vrniti domov. Potepanja ni marala in res se nihče od nas ni potepal. Pot sem dobro poznal, zato sem že prvi dan prišel v šolo brez spremstva. Nekatere otroke iz premožnih družin so spremljale sobarice ali gospodinjske pomočnice, kot se jim danes pravi. Tedaj je bilo bolj v navadi, da smo tem dekletom rekli kar dekla.

Mestna osnovna šola je bila za tedanje Celje ogromna stavba z dvema vhodoma, ločenima za deklice in dečke. Toda levi je bil vedno zaprt in zato smo hodili samo skozi desnega. Šola je znotraj hudo smrdela po razkužilu. Tako za tla kot za stranišča so tedaj uporabljali karbolinej; to je bila črna, mastna in zelo smrdeča, gosta tekočina. Copat v šolah takrat še nismo poznali. Zato so bila tudi tla primerna za naše podkovane čevlje.

V razredu, ki je bil v prvem nadstropju, je bila na sprednjo steno pritrjena dvokrilna tabla, ki se je pomikala gor in dol, ob njej pa je stal majhen stol in na njem pripomočki za pisanje: kreda, goba in krpa blaga. Na levi strani je stal nekoliko dvignjen od tal kateder z učiteljevo mizo, ki se je ob straneh raztegnila. Ob levi steni je stala omara, v kateri so bili razni učni pripomočki, ključ od nje pa je imel le učitelj. Na sprednji steni, med tablo in omaro, je bila nabita slika kralja Aleksandra, zraven pa je viselo razpelo. V klopi sta sedela po dva učenca. Sprva smo se posedli

poljubno, a že tu se je pokazalo, kdo je kdo. Sinovi premožnih staršev so tičali skupaj in se povezovali v skupine. Ostali smo ponižno čakali, kaj bo, ko bo prišel učitelj; tega je šoiski sluga že vnaprej najavil. Vsi smo nestrpno čakali na trenutek, ko bomo spoznali učenega moža, ki bo »vtepal« znanje v naše glave. Nikomur ni bilo kaj posebno do pogovora, bili smo pač v pričakovanju velikega trenutka.

Kmalu so se vrata nahitro odprla in v sobo je stopil precej visok gospod, ki smo ga s ceste poznali kot zelo urejenega moškega. Vedno je nosil sprehajalno palico, v rokah bele rokavice in na glavi nizek slamnik, imenovan »girardi«; baje je dobil to ime po dunajskem opernem pevcu, ki je menda uvajal tako modo v dunajskih boljših krogih. Tako oblečen je tiste čase v Celju hodil le še urednik lokalnega časopisa Nova doba, le da je ta imel na sprehodih ob sebi tudi velikega psa. Naš učitelj je bil torej Stanko Gradišnik. Tiste čase je prvi razred učil vsako leto isti učitelj. Tudi Gradišnikov oče je bil učitelj, brat pa lekamar. Gospod učitelj je takoj stopil pred nas in nas nagovoril. Povedal je svoje ime in priimek in nam velel sesti; med predstavitvijo smo namreč stali. Nato nam je razložil, kdaj se prihaja k pouku, kaj moramo imeti s seboj, kako se moramo obnašati na cesti in kako v šoli ter da bomo vsak dan pred poukom molili. V razredu je bilo tako mirno, da je tišina že kar bolela. Vsi smo strmeli v nekoliko rdečkast učiteljev obraz z malo lasmi in velikimi ušesi ...

Ko je povedal učitelj svoja navodila do konca, je sedel za mizo, odprl razrednico in bral iz nje naše priimke in imena. Vsak učenec, ki je bil poklican, se je moral oglasiti z besedo »tukaj«. Manjkal ni nihče in pričelo se je razporejanje po klopeh. Učitelj je določil razpored sedenja in nihče se ni pritoževal, kajti vedeli smo, da bi bilo težko doseči drugačno stanje, kot je bilo določeno. Seveda to ni bilo po volji »ta boljšim«, ki bi najraje sedeli ločeni od nas, »ta navadnih«. To je očitno gospod učitelj dobro poznal, saj je prvi razred učil že petnajst let. V razredu je bil seveda vrvež, preden se je premeščanje končalo. Poleg mene je sedel sin celjskega kovača in zastopnika avstrijske tovarne gasilnih črpalk Rosenbauer, Franci po imenu. Sicer pa smo se učenci med sabo dejansko vsi poznali, najbolj zato, ker smo se ponavadi igrali na ruševinah Starega piskra. Tam smo bili vsi enako umazani, morda nas je takrat to tudi združevalo. V šoli pa je očitno bilo drugače. Gospodiči v kratkih hlačah so nam hoteli pokazati, da ne sodimo prav mednje. Jok je izbruhnil, ko je učitelj hotel ločiti sinova bogatega usnjarja in nemško navdahnjenega poveljnika gasilcev. No, tu je učitelj le naredil izjemo in ju pustil sedeti v isti klopi. Končno smo sedeli na mestih po volji gospoda učitelja.

Nato je sledil pregled šolskih potrebščin. Učitelj je velel položiti tablice in kamenčke na klopi, da si jih je vse po vrsti ogledal. V zvezi s tem je imel sicer gospod Gradišnik nekaj pripomb, vendar je šlo le za malenkosti, saj smo že ob vpisu vedeli, kaj moramo imeti v prvem razredu.

Tiste čase v prvem razredu še nismo pisali s svinčniki ali peresniki na papir, ampak na kamnite tablice, vpete v lesene okvirje. Na njih je bila na desnem delu vpeta vrstica, s katero sta bili k tablici privezani krpica in goba. Na eni strani je bila tablica opremljena s črtami, na drugi pa je bila prazna. Kamenčki so bili v obliki tankega svinčnika in ošiljeni. Takratni šolski pribor pa je imel eno slabo lastnost: bil je namreč zelo krhek in kaj lahko se je razbil. Naučili smo se paziti predvsem na tablice, ker so bile kar dovolj drage. Takih skrbi seveda niso imeli otroci bogatinov ... Od knjig smo imeli samo prvo čitanko, nič drugega. Tudi knjige je učitelj pregledal in zadovoljen pokimal, kar je pomenilo, da smemo vse skupaj spet hraniti pod klopi, kjer je bil nameščen manjši predal. Klopi so imele malo dvignjeno ploščo in bile s sedeži vred vsaka zase enota. Plošča je bila prepletkana zeleno, drugi deli pa rumenkasto. Očitno so služile že številnim rodovom učencev, saj so bile kar precej zdolanc; tako smo ugotavljali med odmorom.

Ko je bilo po dveh urah vse navedeno opravljeno, je gospod učitelj povedal, da lahko gremo domov in da se naslednji dan začenja šola prav zares. Zagnali smo se proti vratom, toda morali smo nazaj v klopi in nato mirno oditi proti izhodu. »In tako naj bo vsak dan!« je zabičal gospod učitelj.

Dobro se spominjam, da sem se spodaj na cesti globoko oddahnil. Zdelo se mi je, kot da je to povsem drug svet. Mirno sem krenil proti svojemu domu.

Doma me je mati zaskrbljeno spraševala:

»Kako je bilo v šoli? Si se lepo obnašal. Kdo je tvoj učitelj?«

Kar čudil sem se, zakaj toliko vprašanj, ko je vendar jasno, da sem se lepo obnašal, na ostali dve vprašanji pa sem samozavestno odgovoril:

»Danes je bilo lepo in zanimivo, saj nas je gospod učitelj razporejal po klopeh. Moj sosed je Franci. Gospod učitelj pa je tisti, ki ga oče cobro pozna, saj se večkrat srečujeta v kavarni. Tako sem zadnjič slišal očeta govoriti. Menda je celo povedal priimek. Pa kaj, ko so bile moje misli drugje. Skrbelo me je, če bo moja tablica dobra, saj je namreč že rabljena. Pa ni nič rekel gospod učitelj.«

Mati je še vprašala:

»Kaj so vam naročili, da morate pripraviti za jutri?«

Seveda nisem mogel natančno odgovoriti, saj učitelj ni nič posebnega naročil, zato sem bil kratek:

»Nič, le v šoli moramo biti ob pol osmih.«

Spraševanja je bilo konec in nato sem dobesedno poletel na dvorišče, kjer so že vpili moji tovariši. Sicer pa je bil tam vedno živžav, še posebno, kadar ni bilo pouka.

Na šolo sem se kmalu privadil in bilo mi je kar všeč. Tudi učitelj Gradišnik mi je bil pogodu. Še posebno pa se mi je prikupil, ko mi je zaupal nalogo svoje osebne oskrbe. Postal sem neke vrste sluga, saj sem mu dnevno hodil po malico v gostilno Branibor in hkrati po pošto k učitelju na dom. Tam mi je starejša gospa, učiteljeva mati, vsakokrat dala kocko sladkorja. To, da mi je učitelj zaupal, mi je veliko pomenilo, zato sem bil ponosen, kadar sem koračil s posodo proti Braniboru. To nalogo sem podedoval po starejšem bratu, ki je bil prav tako deležen takšnega zaupanja. Ko je namreč gospod učitelj ugotovil, da sem Vilkov brat, me je najprej izprašal o naši družini, nato pa pooblastil za vsa omenjena opravila. Ko sem potem prinesel jed učitelju, največkrat je bil golaž, je gospod Gradišnik velel učencem pisati, da je za katedrom mirno pojedel.

Še danes imam lepe spomine na našega prvega učitelja in sem ponosen, da me je učil. Bil je znan kot odločen Slovenec in odličen ljubiteljski igralec. Nekoliko je igral tudi v razredu; seveda sem to ugotovil šele po končani osnovni šoli, ko sem že sam stopal na odrske deske.

V drugem razredu smo dobili novega učitelja. Kar pokali smo od radovednosti, kakšen je, ko smo stoje čakali na njegov prihod. Ko je odzvonilo, so se vrata trdo odprla in vstopil je mož drobne postave, skoraj suhljatega telesa, gladko počesan in ostrega pogleda izza debelih očal. Položil je razrednico na mizo, sedel in se predstavil kot Miloš Prelog. Njegov koščeni obraz je bil resen, toda kljub temu ni izražal pretirane strogosti, kot smo sprva mislili. Razporedil nas je po klopeh in narisal »lestvico« z našimi imeni. Potem nas je nagovoril in pojasnil, kako se naj obnašamo, ter povedal, da nas bo spremljal vse do četrtega razreda. To je pomenilo, da bo naš učitelj vse do izstopa iz šole.

Učitelj Prelog je stanoval na Ljubljanski cesti pri vrtnarju Zelenku. Kadar smo ga srečali, je hodil pokončno in trdo. Bil je namreč odličen orodni telovadec pri Sokolu in to se mu je poznalo pri njegovih hitrih gibih. Vse smo pač pozorno opazovali.

V tretjem razredu smo imeli izlet na Goro Oljko. Tam smo divjali po bregu okoli mogočne cerkve. Nihče nas ni motil, tudi učitelj ne. Ko smo sedeli skupaj pri malici, je gospod Prelog povabil svoje učence k telovadbi pri Sokolu. Res se jih je nekaj prijavilo, med njimi tudi jaz. Deško vrsto je vodil mlajši telovadec, doma iz Gaberij. Lepo smo se imeli in radi smo hodili v telovadnico, ki je bila hkrati tudi šolska. Sedež Sokola je bil namreč v mestni šoli. Seveda se niso udeleževali telovadbe sinovi celjskih Nemcev in nemčurjev. Pa tudi tisti ne, ki so že telovadili pri Orlih. Vendar to ni nič motilo naših odnosov; morda so tisti v irhastih hlačah nekoliko zviška in oholo gledali na nas, a smo bili tega tudi sicer vajeni.

Ko smo zaključili četrti razred, je bilo zelo slovesno. Učitelj Prelog je povedal, kako se je navezal na nas in da nam želi pri nadaljnjem šolanju vso srečo in uspeh. Prvič smo ga slišali tako govoriti, sicer ni maral govoranc. Tisti, ki smo nadaljevali šolanje v srednji šoli, smo se spet

znašli v isti šoli, drugi so se pričeli učiti obrti, nekateri pa so sploh odšli iz Celja. To so bili predvsem otroci častnikov, ki so jih pogosto predstavljali iz kraja v kraj.

Šolske proslave

Za nas učence je bila vsaka proslava doživetje. Ponavadi so prišli na prireditev tudi mestni velikaši, od župana pa do častnikov Celjskega polka. Seveda smo pridno pasli zijala nad vso to gospodo. Imeli smo kar dosti proslav. Vseh bi sploh ne uspel našteti, ker se jih pač ne spomnim. Toda najbolj so mi ostale v spominu na čast »ujedinjenja« in svetega Save, božičnica, vidovdanska proslava v spomin na kosovsko bitko in še glavna, ob zaključku šolskega leta.

V šoli smo imeli pevski zbor, ki ga je vodil skladatelj Ciril Pregelj. To je bil mož rdečih lic in manjše postave, vsi pa smo občudovali njegove »o« noge. Ne vem, če je pravi izraz za to »krive noge«. Bil je zelo strog in tudi z zaušnicami ni skoparil. Vse to ni odvrnilo številnih fantičev od petja. Kadar smo nastopali, smo vsakič najprej zapeli državno himno Bože pravde, seveda v srbskem jeziku. Pozneje smo peli himno, ki je bila sestavljena iz slovenske, srbske in hrvaške. Potem je sledila še katera izmed številnih pesmi v Pregljevi priredbi, saj smo imeli tudi njegove pesmarice. Med proslavo smo morali stati kot otrpli, nihče se ni smel vidno premikati. To ni bilo lahko, saj so bile proslave vedno v nabito polni telovadnici, da je primanjkovalo prostora, zato so naš zbor stisnili ob čelno steno. Posebej svečano je bilo na dan »ujedinjenja«. Praznik je bil posvečen združenju srbskega, hrvaškega in slovenskega naroda v skupno državo. Kadar nismo peli, smo seveda opazovali navzočo gospodo, za katero smo morali prej postaviti stole. Za njimi so se drenjali preštevili učenci mestne šole, prav zadaj pa so stali učitelji, ki so tako imeli pregled čez dogajanje v telovadnici, in ni kazalo dobro, če je kateri od učencev počel kaj, kar mu je učitelj zameril, in takrat je po proslavi sledil »obračun«. Najvčkrat je to delo opravil učitelj Valcnčič tako, da je učenca na razprto dlan nekajkrat udaril s kratko palico. To je hudo zaskelilo, pa še kakšna modrica je ostala.

Za proslavo svetega Save smo se naučili pesem v čast velikemu prosvetljencu srbskega naroda. Še danes se spominjam besedila, ki se je začelo takole: »Uskliknimo s ljubavlju svetitelju Savi ...« Ponavadi so na to proslavo pripeljali srbskega guslarja, ki nas je obupno dolgočasil s svojim godenjem, kar je bilo za naša ušesa nenavadno in monotono. Njegove gusle so imele eno samo struno, besedilo pa nam ni povedalo kaj dosti, saj ga niti razumeli nismo. Pa so tudi nismo posebej trudili, da bi ga. Tako smo nekako družno ugotavljali, da je ta proslava najbolj dolgočasna. Tudi nagovor, ki je seveda moral opevati velikega Savo, ni preprečil splošnega

dolgočasia. Največkrat ga je imel spoštovani in blagi učitelj Fran Roš, ki je sicer odlično govoril.

Najraje smo imeli božičnico. Prepevali smo božične pesmi in včasih so dekleta kaj zaplesala, nepozaben pa je bil pogled na mogočno božično drevo, ki je segalo kar do stropa visoke telovadnice. Bilo je bogato okrašeno in prav tisto drevesce nam je pričaralo lepe misli in srečna občutja. S postavitvijo smreke je imel veliko dela naš šolski sluga Kmecl. Najrevnejši smo dobili tudi darila dobrodelne organizacije mestnih dam – Kola jugoslovanskih sester. Darila so bila koristna, saj smo obdarjenci dobili hlače ali čevlje. Vsako leto smo morali srečneži že tri tedne pred prireditvijo k čevljarju Gorenjaku v Gosposko ulico k meri. Tudi hlače so sešili po meri. Dekleta so dobila najpogosteje čevlje. Po nagovoru upravitelja šole, ki nam je zaželel lep božič, je spregovorila katera od dam iz Kola jugoslovanskih sester. Njenih besed nismo kaj dosti spremljali, saj je vedno govorila le o zaslugi svojega damskega kroga, ki tako lepo skrbi za revne šolarje. Vsi otroci smo se veselili le domačega slavlja, saj je tam vedno ležalo kaj zavitega pod drevescem, pa čeprav je bila le malenkost. K sreči je pripomoglo domače vzdušje. Pri nas se je veliko pelo in veselilo. Bili smo skromno vzgojeni in zato hvaležni za vsako, še tako majhno pozornost!

Nadvse dolgočasna pa je bila proslava ob obletnici bitke na Kosovem polju. Peli smo od himne do nekaterih srbskih pesmi, ki so opevale junaštvo srbskih borcev proti Turkom. Slavnostni govor je imel vedno šolski upravitelj, ki je na vso moč hvalil borbenost srbskega naroda in ni pozabil omeniti še junaške jugoslovanske armade. Seveda je bilo to potrebno, saj je sedel v prvi vrsti med gosti polkovni poveljnik 39. pehotnega polka. Za njim je v naslednji vrsti sedel štab polka. Mi, ki smo stisnjeni ob steno komaj čakali, da bo trpljenja konec, nismo natančno vedeli, za kaj sploh gre, čeprav smo nekaj o kosovski bitki in »devojk« že zvedeli pri pouku zgodovine. Vse to pa nas ni prizadelo, saj smo Kosovo občutili kot zelo zelo daleč.

Zaključek šolskega leta smo doživeli na Vidov dan. Spet smo se zbrali v telovadnici. Spet je bila za uvod državna himna, nato naš pevski nastop, temu pa je sledil govor šolskega upravitelja in že smo se vrnili v razrede, kjer so nam razdelili šolske izkaze. To šolsko dopoldne je bilo krajše od drugih, kar nas je tudi po svoje razveselilo.

V srednji šoli

Vedno sem mislil, da bom nadaljeval šolanje na gimnaziji, kamor sta hodila že brat in sestra. Toda zapletlo se je že pri vpisu. Ko sva z materjo stala v vrsti, je prišel mimo profesor zgodovine, s katerim je imel moj starejši brat težave zaradi ugovaranja. Ustavil se je pri materi in jo vprašal,

če koga vpisuje. Pokazala je name, profesor pa je glasno nergal, češ, že spet bo kdo, ki mu bo pil kri ... Bil sem tako iz sebe, da sploh nisem mogel slediti poteku dogodka pred zbornico, kjer smo stali. Mati me je prijela za roko in potegnila nazaj iz vrste. Bila je vsa v solzah, ko mi je velela oditi iz gimnazijskega poslopja. Vedel sem, da je nekaj hudo narobe, in hotel sem si biti na jasnem, za kaj gre. Mati pa me je v svoji boli le trdo prijela za roko in pospešila korak. Gimnazija je bila tako zame izgubljena. Tiste čase je pomenil poklic profesorja ali sploh izobraženca med preprostim ljudstvom nekaj nedosegljivega, vzvišenega, nedojemljivega, skratka, takemu gospodu ni kazalo oporekati, zato je bilo bolje iti s poti, na kateri bi ga lahko srečal. Včasih so bile takšne okoliščine za koga izmed mladih prav usodne. Tudi zame se je tedaj veliko spremenilo.

Naslednji dan sva šla z materjo v meščansko šolo, ki je bila v Vodnikovi ulici, in se tam spet postavila v vrsto za vpis. Vse je šlo gladko in postal sem dijak te šole. Mati ni veliko govorila, ni mogla preboleti dogodka prejšnjega dne. Tudi jaz sem tedaj prvič občutil, kaj je pomenilo biti v tedanji družbi na robu socialne lestvice ...

Nova šola in novi sošolci, vse to je pomenilo prvi dan pravi živžav. Toda kmalu se je začelo zares. V razredu je nastal mir in čutiti je bilo napetost pred učiteljevim prihodom. Naš razred je bil v pritličju. Klopi so bile sodobnejše od tistih v osnovni šoli, kar je pritegnilo našo pozornost. Čeprav je bila šola že stara, pa je bila svetla in prostorna.

Prvi učitelj, ki je prišel v naš razred, je bil strokovni učitelj Josip Reichman, droben mož, trdega koraka in hitrih gibov. Ko je spregovoril, sem opazil, da izgovarja črko r tako, kot smo jo slišali pri marsikaterem nemškogovorečem meščanu. Temu smo pravili, da »pohrustuje«. Že kmalu smo izvedeli, da je gospod Reichman Korošec in da je bil borec za severno mejo. Tako smo si lahko pojasnili njegovo trdo stopanje in hitro gibanje, kar je izdajalo nekdanjega vojaka.

Gospod Reichman je povedal, da je naš razrednik, da bo potekal pouk predmetno, da bo vsak predmet učil drug učitelj, da bomo imeli tudi veronauk, in opozoril na pomembnost šolskega pevskega zbora. Svetoval nam je, naj se vanj vključimo v čim večjem številu, saj petje razvedri še tako slabo voljo. Ta nagovor mi je bil zelo všeč in res sem se prijavil k petju. Zbor je vodil znani pevovodja Pec Šegula, ki je bil tudi pevovodja Celjskega pevskega društva. V tem zboru so peli v mešanem sestavu slovenski meščani, največ uradniki, trgovci in uslužbenci. Naš zborovodja je bil visok človek, lepe, temne polti in črnih las. Bil je precej strog, toda drugače prijazen do nas. Ni pa dovolil nereda in osebne neurejenosti. Prej ko smo stopili na oder, je vse pregledal, da ni bilo koga med nami, ki bi kazil dober vtis. Pod njegovo taktirko smo prepevali že bolj zahtevne pesmi iz pesmaric. Manj pa je bilo med njimi narodnih, ki so nam bolj »ležale«. Vendar je treba poudariti, da je naš zbor užival ugled med šolskimi zbori v Celju.

Tako sem se v novi šoli kmalu počutil domačega. Med sošolci je bilo veliko takih, ki so se

vozili v Celje, zato smo jim pravili »vozači«. Veliko jih je bilo iz Savinjske doline, celo iz Zgornje Savinjske so prihajali. Ta sredina je bila prijetna in domača, saj so bili fantje večinoma kmečki ali pa otroci obrtnikov. Kakih večjih razlik ni bilo čutiti, in zanimivo: med nami ni bilo nobenega tuje govorečega ...

Predmetni pouk nam je kmalu postal vsakdan. Učitelji so se menjavali; tudi to je bilo zanimivo in morda zato bolj pestro kot pri razrednem pouku. Od učiteljev so mi ostali najbolj v spominu Rudolf Godicl, doma je bil iz Savinjske doline in je učil kemijo, duhovnik Franc Lukman, ki je skrbel za znanje veronauka, slovenščino nas je kratek čas učil Franjo Likar (nosil je »cvikarje«), pozneje nas je ta predmet učil strokovni učitelj Franc Jaušovec, ki je malo nosiljal. Ta nas je veliko naučil, predvsem pisati spise. Številni njegovi učenci so si v življenju služili denar s pisanjem, saj je vzgojil dosti publicistov. Josip Grašer pa je bil likovni umetnik in nas je učil risanje in geometrijo. Gospa Melanija Ceranić je poučevala srbski jeziki, ravnatelj pa je bil gospod Ivan Černe, ki je učil zemljepis. Spomnim se tudi Mirka Kovača, ki nas je le občasno učil zgodovino, matematičarke Angele Reya in Miloša Preloga, honorarnega učitelja telovadbe. O učiteljih ne bi mogel reči kaj posebno slabega; bili so strogi in zahtevni, toda pravični. Mislim, da je bila prav to velika prednost celjske meščanske šole. Zato je bila ugledna in vpis vanjo številčen. Bila so celo leta, ko niso mogli sprejeti vseh novincev.

Toda vsak od učiteljev si je prislužil nekakšno splošno oceno svojih dijakov. Najbolj pri srcu nam je bil Josip Grašer, doma nekje na Koroškem. Bil je pravi umetnik, ki ni kaj prida skrbel za svoj izgled. Nosil je pošvedrane čevlje, včasih so mu gledale iz čevljev izrabljene nogavice. Ko nam je popravljajl barve na risbah, je čopič ožel kar v lase in imel zato smešne barve las. Večkrat smo videli, da je prespal kar v kabinetu. Hodil je zelo hitro in njegov pouk geometrije je bil utemeljen z raznimi zelo nazornimi primeri, včasih tudi smešnimi. Vendar je znal ta predmet podajati zelo zanimivo, za kar smo mu bili hvaležni. Gospod Grašer je bil tudi odličen in ugleden šahist. Zelo smo ga spoštovali in imeli radi.

Ravnatelj Černe pa je imel navado v svojem govoru uporabljati kakšne smešne prilastke, kar je čudno zvenelo. Pogosto je uporabljal besedo »nestle« in si zaradi tega prislužil ta vzdevek. Bil je majhne postave, zelo rdečeličen, sicer pa do kraja pravičen. Ceranićeva je bila suha, prav južnjaško črna, sicer pa zanimiva ženska, ki ni znala besede slovensko. Kovač je slovel po eleganci v oblačenju, Prelog pa ni kaj veliko dal na zunanost in je izgledal bolj asket. Razumljivo, saj je bil predvsem orodni telovadec.

Ko so nam ubili kralja

4. oktobra leta 1934 se je zgodil v Franciji (Marseille) atentat na kralja Aleksandra Karadjordjevića. Seveda je to dejanje povzročilo v državi veliko obsojanja, pa tudi zelo obsežne žalne slovesnosti. V naši šoli smo morali v risalnici narediti pravi oltar s sliko pokojnega kralja. Ogromno cvetja je bilo tam okoli. Vsak razred se je moral slikati pred tem »svetiščem«, ki je bilo postavljeno po zamisli gospoda Grašerja. Nekaj dni nismo o ničemer drugem govorili kot o zločinu v Franciji. Vsak dan smo sledili poslednji poti mrtvega kralja. Njegovo truplo so z vojno križarko prepeljali domov v Dubrovnik. Od tam se je vil sprevod vse do Beograda, nekaj po železnici, drugo pa po cestah, da so se užaloščeni državljani lahko poklonili preminulemu kralju. V Beogradu je bil veličasten pogreb, ki so ga spremljali številni kralji in diplomati z vsega sveta. Časopisi so bili polni člankov, ki so bili seveda »uglašeni« po pripadnosti časopisa. Televizije še pač ni bilo, zato smo čakali na tednik v kinu, da smo si lahko ogledali zadnjo pot poslednjega vladarja Jugoslavije. No, ni bil zadnji, za kralja so nahitro oklical mladoletnega sina Petra, v imenu katerega je vladala posebno izbrana trojica, ki jo je vodil knez Pavle Karadjordjević, stric novega kralja Petra. Tako je bilo vse do leta 1941, ko so z vseh strani vdrli v Jugoslavijo okupatorji. Kralj jo je z vsemi velikaši vred jadmo »odkuril« iz države in se ni nikdar več vrnil domov.

Žalna komemoracija za padlim kraljem Aleksandrom I. je bila 20. oktobra 1934 pred Magistratom. (ZAC)

Med žalno slovesnostjo za pokojnim kraljem Aleksandrom I. Glavni govorec je bil profesor Mirko Bitenc. (MNZC)

Šolski pevci smo vadili ure dolgo, saj je bila napovedana žalna slovesnost pred Magistratom, kjer naj bi peli združeni šolski zbori. Vadili smo neko žalostinko, ki ji ne vem več naslova, spomnim pa se verzov: Umrl je mož, ne ni umrl, le trudne je oči zaprl. Tudi himno smo zapeli, vsi pa smo nosili obvezne žalne trakove. Govorniki so z magistratnega balkona obljubljali morilcem strašno maščevanje. Osrednji govornik je bil profesor Mirko Bitenc. In tedaj smo prvič slišali, da je Aleksander po smrti postal »viteški kralj Jugoslavije«. O njegovih poslednjih besedah so krožile številne različne vesti, uradna pa je bila ta, da je malo pred smrtjo dejal: »Čuvajte mi Jugoslavijo!« Povsod so bili napisi s tem besedilom, tudi v šoli po hodnikih. Seveda je danes ta dogodek tako odmaknjen, da si smemo dovoliti neslano šalo, ki je tedaj krožila med ljudmi, posebno med hudomušneži. Kralj naj bi baje po srbsko preklel strelca in dodal, da ga je dobro zadel. To so bile v tistem času vsestranskega ogorčenja zelo nevarne besede. Je že tako, da ljudstvo vsak dogodek naslika po svoje, predvsem pa ne verjame osladnim političnim parolam. Ob tem se spomnim svojega srbskega prijatelja Saša, sina celjskega popa, ki je nekoč dejal za enega izmed nas, da je »glup kao parola«, kar pomeni, da je neumen kot parola.

Zaradi kraljeve smrti je odpadel koncert našega zbora, saj zaradi najavljenega žalovanja nismo nastopali zunaj šole. Koncerti so bili za nas velik dogodek, saj smo bili deležni posebne pozornosti naših sošolcev, pa tudi učiteljev. Ravnatelj nas je ob takih prilikah povelečeval. Tudi pevovodjo Šegula.

Velika nesreča leta 1931

Blizu veleposestva Kvaternik v Medlogu je prečkala Ljubljansko cesto železniška proga. V teh predelih je pogosta megla nevarno ogrožala promet. Resda motornega prometa takrat še ni bilo veliko in so zato več vozili z vozovi. Dopoldne pa je redno vozil avtobus v smeri proti Žalcu in naprej. Vozil ga je šofer Bučar, eden od treh slovitih bratov. Ko se je približal železniškemu prehodu, v gosti megli ni ničesar opazil. Kot smo brali, je celo postal in prisluhnil, pa ni o vlaku nič slišal. Zapeljal je prek prehoda in tedaj je z vso hitrostjo treščil vanj savinjčan; tako smo rekli temu vlaku. Moč lokomotive je avtobus diagonalno prerezala in povzročila številne smrti. To je bila največja prometna nesreča tistega časa. Seveda smo v mestu slišali za katastrofo in se hitro podali na ogled. Strašno je bilo pogledati razmesarjena telesa in spomnim se, da sem malo stran od prehoda v travi zagledal visok ženski čevelj z delom noge v njem. Dela avtobusa sploh ni bilo nikjer videti, tako je bil pomečkan. Ne spomnim se več, koliko žrtev je zahtevala nesreča, mislim pa, da jih je bilo več kot deset.

V šolah smo morali risati, kako je vlak uničil avtobus v Medlogu. Risbe so seveda izražale grozo in ta je ostala v nas vse do danes. Ko se peljem tam mimo, se še vedno spomnim na tisti

*Avtobusna nesreča v
Medlogu leta 1931
(OKC)*

strašni prizor. Vendar pa je danes železniški prehod drugače urejen, kot je bil tedaj, ko ni bilo zapornic ali kakšnega drugega zvočnega opozorila za nevarnost.

Odraščali smo

Moji prijatelji so z menoj vred postajali mladeniči in nič več nismo bili otroci. Čeprav mislim, da so fantje tja v zrela leta otročji in tudi v tem pogledu za razvojem deklet. Vse bolj smo iskali druge načine lova za zanimivostmi. Hodili smo v hribe, igrali na odru, prepevali in se pripravljali na resne čase, ko bo treba stopiti na lastno življenjsko pot. Nič več nismo postopali po Rajterjevem hribu, kjer smo včasih bili bitke med Gosposko in Prešernovo ulico. Pa tudi zanimanja za zaljubljenca, ki so hodili čez brv v park in morda še višje v hrib, ni bilo več. Sedaj so nas že mikala dekleta, žal pa smo bili zelo nerodni in zavrti ter zato včasih deležni njihovega posmeha.

Mene je očarala mlada Rezika, ki je pravkar zaključila šolanje na trgovsko-nadaljevalni šoli in je delala pri zdravniku dr. Hočevarju. Z njo me je spoznal moj prijatelj Lojze in kar takoj se mi je zdelo, da ne bom mogel več v življenju brez nje. Seveda je bila deklica veliko modrejša od mene, vendar tega ni pokazala; sam sem si tako mislil.

V okviru Delavske mladine smo imeli tudi planinski odsek. Lojze, ki je bil planinec z vso dušo, je bil predsednik, pa čeprav ni bil več pravi mladinec. Sklenil je, da pojdemo taborit na Razbor pod Lisco. Dogovoril se je z lastnikom travnika in fantje smo že popoldne postavili šotore. Ostali udeleženci so se namenili priti iz Celja z večernim vlakom. Bilo je visoko poletje in toplota zemlje je delovala, da so nas v mraku pred večerom navdajala izredno lepa in romantična čustva. Nekateri, med njimi tudi jaz, pa smo postajali vse bolj zaskrbljeni, saj smo vedeli, da bodo s temo prišli še drugi taborniki in z njimi tudi dekleta. Le katera bodo prišla, nas je mučila radovednost.

V dolini pod Lisco smo videli luči vlaka, ki je že pripeljal na Blanco in odpeljal dalje proti Rajhenburgu. Tako, sedaj je šlo zares! Po kaki uri čakanja smo jih dočakali. Iz doline so prišli vsi dobre volje tisti, ki smo jih pričakovali. Pri taborni svetilki smo ugotavljali, kdo vse je prišel. Rezika je bila med njimi, jaz pa poln neumne bojazni, kako bo stvar potekala in se razvijala. Pa je bilo negotovosti kar hitro konec. Vodja tabora nas je razporedil po šotorih in ni vztrajal, da morajo biti posadke le enega spola. To smo pričakovali, ker nam je Lojze že prej povedal, da bo tako. Pod platno so me dali k dvema deklicama in ena od njiju je bila Rezika. Naj skrajšam: prav neumno sem se obnašal, čeprav sta bili deklici zelo prizadevni, da bi preprečili mojo zadrego.

*Grafičarji med potjo na
Mrzlico leta 1937. Z leve:
Drago Barle, Marjan
Herman, Branko Ružič in
Aleksander Videčnik.
(ZAVM)*

*Mozirska kočja je imela
tako po vojni mulo in
mulovodca. Ko je živalica
prinesla desetisoči
kilogram tovara na
planino, so jo celjski
planinci odlikovali. Obred
je vodil znani celjski
planinec Karel Filač - Fičo.
(ZAVM)*

Štel sem udarce v cerkvenem zvoniku in komaj čakal, da bo jutro in s tem konec mojih muk.

Nekaj pa je vendar ostalo dobrega od mojega »trpljenja«. Z Reziko sva se poslej dobivala redno vsak dan. Postopno sem odtalil ledeno oblogo okoli srca in se temeljito zaljubil. Rezika je pač imela potrpljenje, za kar sem ji še danes hvaležen.

PRI GASILCIH

Trobentač

V Celju smo imeli nastanjen 39. pehotni polk. Vojašnica je bila poleg Narodnega doma, kar ni bilo daleč od Magistrata, zato smo otroci večkrat zjutraj drveli ogledovat vojake, ko so korakali na strelišče v Pečovnik ali na vadišče na Lavah. Seveda je bila za nas otroke pomembna vsaka malenkost in smo jo zato hitro opazili. Meni je bilo najbolj zanimivo poslušati trobentača Antona Korbarja, ki je korakal ob vrstah vojakov in trobil koračnico. Še danes jo znam žvižgati. Sploh so poznali tedaj vojaki v glavnem zvočna povelja, tako za zbor kot za razpust in druge ukaze. Tudi zvečer je umirjeno zvenela trobenta iz vojašnice, ko je trobentač zatrobil večerni mir. Ta melodija je bila še posebej lepa in milozvočna. Če sem hodil kje sam, sem si jo vedno požvižgaval. Ko so se vojaki odpravljali po odsluženem roku domov, so jih do železniške postaje spremljali trobentači. Posebno Srbi so cenili godbo na pihala, zlasti še trobente. Tako sem postajal vse bolj zaverovan v trobentače. Neskončno sem jih občudoval. Želel sem si obvladati trobento, da bi trobil po vrsti vse, kar mi je moj dober posluh omogočil shraniti v spomin.

Tudi pri gasilcih sem bil reden gost, saj so imeli svoj dom in orodjarno, kot je bilo že rečeno, prav na magistratnem dvorišču. To je bila zame priložnost, da sem se jim udinjal, in kmalu so me sprejeli za svojega. Ko so igrali karte ali šah, sem jim hodil v gostilno po pijačo in dobival od njih redno napitnino. Bolj kot to me je privlačila bližina gasilcev, opreme in orodja. Najbolj pa sem občudoval tri trobente, ki so visele v moštveni garderobi. V svojih vrstah so imeli namreč kar tri trobentače. Kadar so vadili, sem se postavil enostavno ob nje, jih poslušal, gledal in občudoval, lahko bi rekel, da sem jih požiral z očmi. Tako sem se seveda naučil domala vseh zvočnih povelj, le trobenta mi je manjkala.

Celjski gasilci so bili za tedanje čase zelo dobro opremljeni. Moštvo je bilo nemško, zato je gasilstvo veljalo v Celju za nemško trdnjavo; tudi poveljevali so nemško tja v visoka trideseta leta. Celo mestna občina ni mogla doseči, da bi v svoje vrste sprejemali tudi Slovence. Toda kljub vsemu, bil sem fantič pokončnih slovenskih staršev, povrh vsega še dokaj reven, pa so me le šteli kot svojega. In ko so snovali otroško gasilsko desetino, je prišel podpoveljnik k moji materi in jo prosil, če bi smel sodelovati v desetini tudi jaz. Mati je pristala, čeprav je vedela, da se bom znašel v družbi samih fantov iz premožnih nemških hiš.

Vadbo z otroško desetino je prevzel sam poveljnik. Nekaj pa je bilo čudno: nam so poveljevali v slovenščini, sicer je bil poveljevalni jezik nemški. Iz Linza smo dobili posebej za nas izdelano manjšo motorno brizgalno. In seveda je sodil k desetini tudi trobentač. Pa so izbrali mene. Kako srečen sem bil, je kar težko popisati. Ponosno sem nesel materi pokazat majhno trobento, ki so jo kupili prav za našo desetino. Vadil sem z glavnim četnim trobentačem, ki je bil po poklicu klepar, delavnico pa je imel v Gosposki ulici. Bil je mrkega izraza, smeha ni poznal, sicer pa do mene dober in prijazen. Ko je ugotovil, da poznam domala vsa zvočna povelja, je bil navdušen in me je pred gasilci, ki so igrali karte v gasilskem domu, pohvalil:

»Sandi pa že bolje trobi kot jaz. No, veliko tega že zna in ne bo ga težko do nastopa otroške desetine ob obletnici našega društva usposobiti za trobentača. Ne vem, če ne bo lahko kmalu nadomestil mene ali katerega od naših trobentačev.«

Navzoči so prisluhnili in prijazno prikimavali, jaz pa sem spreminjal barve od same zadrege. Kaj takega, da bi jaz lahko zamenjal glavnega četnega trobentača, je bilo pa že preveč za mojo skromnost.

Malo pred velikim gasilskim slavljem v Celju smo dobili obleke, ki so se nekoliko razlikovale od tistih, ki so jih nosili gasilci, tudi čelade so bile le iz lepenke, sekirice pa lesene. Pa vendar, lepo nas je bilo pogledati. Ko smo se slikali, nisem smel nositi trobente, ki sem jo sicer nosil obešeno na rdeči vrvički okoli rame. Tudi zaradi moje »ta prave« čelade je bilo dosti zavisti. Tako sem na eni sliki z njo, na drugi pa sem jo moral zamenjati za lepenkasto. Seveda, saj sinovom visokih

Prva otroška desetina celjskega gasilskega društva leta 1929, slikana pred starimi gasilskimi orodnimi lopami na magistratnem dvorišču. Z leve: Jožef Jelenz, Aleksander Videčnik, Hans Jelenz, Emerik Berna, Franc Košir in Cvetko Stegu. (ZAVM)

gasilskih mož ni šlo v glavo, da bi lahko imel najrevnejši med njimi take prednosti.

Kljub vsemu sem postal trobentač. Niti v sanjah si ne bi mogel predstavljati kaj takega. Moja tiha želja se je tako izpolnila prej, kot sem pričakoval. Mislil sem namreč, da se bom za to čast potegoval šele, ko bom vojak. Pa je prišlo drugače.

Gasilski podvig

Še v tridesetih letih prejšnjega stoletja so imeli v Celju požarnega čuvaja. Od kdaj so na ta način čuvali mesto, ne vem. Čuvaj je imel svojo opazovalnico na Miklavškem hribu, na robu nad Savinjo. Na ta način je imel pregled vse tja do Tremerij. Kako je obveščal o požaru, ko še ni bilo telefona, mi ni jasno. Morda z zvočnim opozorilom. Seveda je imel čuvaj v času, o katerem pišem, zanesljivo telefonsko zvezo s policijo, ki je po potrebi obvestila gasilce.

Gasilstvo je bilo v mestu odlično organizirano. Ko je prišla vest o požaru, so obvestili člane dežurnega gasilskega voda. V gasilskem domu so imeli telefonsko centralo, ki je omogočala obveščanje gasilcev na domu. Ko je bil objavljen preplah, je pri vsakem od dežurnih doma zvonilo. Na ta način so se hitro zbrali, saj so bili sami meščani in so stanovali blizu gasilskega doma.

Člani Prostovoljnega gasilskega društva Celje ob 60-letnici obstoja, slikani na dvorišču Magistrata leta 1931. Sedijo z leve: Johann Sager, Heinrich Findeisen, Emerich Berna, dr. Jože Čerin, Franz Koschier, Karel Ferjen, Johann Jellenz, dr. Janko Herzman, Josef Pristoschek, Fritz Jakowitsch in Johann Jicha. (ZAVM)

Mislím, da je bilo okoli leta 1935, ko so imeli celjski gasilci prvič mokro vajo na Miklavškem hribu. To je bil za tiste čase tudi tehnični podvig. Vodo so črpali iz Savinje in jo oddajali po ceveh naravnost po strmini hriba na mesto namišljenega požara; to pa je bila vila industrijalca Westna. Spominjam se, da so imeli med vajo nepričakovane težave. Črpalke so imele premajhno zmogljivost, zaradi strmíne pa so pokale cevi, dobesedno trgale so se. Spodaj pri Savinji so imeli najmočnejšo črpaliko, potem pa po strmini vmes še dve lažji. Zijal je bilo vsepovsod dovolj in to je povzročalo med gasilci še večjo zmedo. Saj je tisti, ki nič ne dela in le gleda, pogosto pikrih besed ... Končno so ugotovili, da je treba cevi v strmini privezovati k deblom, in vodo so, sicer v blagem curku, vendarle dobili na določenem mestu, kot je bilo načrtovano.

Poveljnik vaje je bil Franc Košir (tudi sicer poveljnik gasilcev), glavni strojnik pa Emerik Berna, gasilski častnik.

Seveda se je o tem dogodku po mestu veliko govorilo. Mislím, da je bilo vsako podcenjevanje gasilcev odveč. Bila je vaja, ki je pač pokazala, kako bi bilo treba ravnati v primeru resničnega požara na taki strmini.

*Opazovalni stolp
požarnega paznika na
Miklavškem hribu (ZAC)*

Strojnik Findeisen

Omenil sem že, da sem postal gasilski »maček« in da sem preživel domala vsak dan kar dosti časa v gasilskem domu, saj smo stanovali v njegovi neposredni bližini. Tam je redno pospravljajl strojnik Heinrich Findeisen, star gospod, majhne postave in drobnega stasa. Nosil je močna očala, na glavi pa vedno črno usnjeno kapo. Ta je bila neke vrste opozorilo, da gre za človeka – strojnika. Ti so bili v tistih časih še vedno občudovani, čeprav je tehnika napredovala s hitrimi koraki. Pri gasilcih je bil gospod Findeisen zadolžen za vprežno parno brizgalno, ki je prišla le v redkih izjemah v poštev pri gašenju. Toda njen strojnik jo je stalno čistil, saj je imela vrsto priključkov iz medenine. Kotel je mazal z grafitom, da je bil lepo enakomerno črn. Vse je bilo namazano in vse se je svetilo.

Sprva sem prihajal h gospodu strojniku previdno, kmalu pa se je pokazalo, da je imel prav rad, če sem bil kje blizu. Vedno znova je kaj iskal in me spraševal, kje je iskani predmet. Res sem se ga trudil razumeti, ker je znal le nekaj besed slovensko, in še te so bile skovanke. Vendar je sporazumevanje hitro napredovalo in, če me slučajno ni bilo v orodjarni, me je hitro poklical.

Gospod Findeisen je stanoval Za kresijo, v ožjem delu trga blizu gledališča. Tam je imel lepo hišo. Žena je imela v pritličju branjarijo, zato je večkrat prinesel v orodno lopo bonbone in

mi jih z veseljem dal. Hvaležen sem bil za tako dobroto, saj si jih pri nas doma nismo mogli privoščiti.

Včasih sva pospravljala tudi v moštveni sobi. To je bil lep pogled na bleščeče gasilske čelade. Celjani so imeli daleč naokrog najlepše oblikovane čelade. Vsak gasilec je imel svoj del garderobe. Na zgornji polici je bila čelada, spodaj pa so viseli kosi oblačil in opreme. Napisi so bili v nemščini in so vsebovali čin, priimek, ime in gasilsko specializacijo, denimo: napadalec, plezalec na lestvi, bolničar in tako naprej. V tej sobi so se gasilci dnevno dobivali in igrali karte ali šah. Jaz pa sem jih oskrboval s pijačo. Nemalo slatinskih steklenic sem znosil iz gostilne Pri angelu v gasilski dom. Nikoli me niso pustili brez napitnine; imeli so me radi, pa čeprav sem bil Slovenec. Meni pa je koristilo postopno učenje nemščine, čeprav so med seboj govorili čudno celjsko nemščino s številnimi popačenkami.

Na gospoda Heinricha Findeisna imam lepe spomine. Da je njegov čas tehničnega razvoja minil, tega ni in ni dojel in vedno stavil na svojo lepo brizgalno, ki je služila vse bolj za razstave in parade. Danes jo imajo razstavljeno poklicni gasilci v Celju.

PREPEVALI SMO

Bil sem na vrsti za pevski zbor

Zbor Ojka so ustanovili primorski begunci in ga je sprva vodil Bogomil Gerlanc. Za njim je prevzel taktirko za krajšo dobo moj brat Vilko, ki je tedaj vodil gimnazijski zbor, nato pa je postal pevovodja brat Mirko. Po njegovi tragični smrti je prevzel dirigentsko palico Ciril Pregelj. Med ustanovnimi člani je bil tudi moj oče, ki je bil velik pevski navdušenec. Tudi mati je bila pevsko navdahnjena, tako smo potem kar vsi peli, ko smo bili skupaj.

Že predtem, preden sem bil član zbora, sem pevce pogosto spremljal na koncertih. Skrbel sem za note in jih skrbno pregledal, prej ko sem jih izročil pevcem. Spominjam se koncerta v Rogaški Slatini. Kraj je naredil name velik vtis; visoki stebri Zdraviliškega doma so me zelo prevzeli. Ko smo imeli koncert v Gornjem Gradu, sem občudoval škofijsko rezidenco in njeno lepo dvorano, saj me je očarala lepota štukatur in poslikav. Ves zamaknjen sem bil, ko je prišel gospod Bradač, tajnik društva, in me spomnil, da bo treba razdeliti note. Hitel sem v garderobo in se lotil kupa notnih map. Prisluhnil sem pogovoru gospoda Plevnika, ki je malo jecljal, s

Moški zbor KPD Celje. V prvi vrsti sedijo z leve: Tone Koren, neznan, Drnovšek, Avgust Jagrič, neznan in Mirko Videčnik. Žal vseh pevcev ni mogoče prepoznati. (ZAVM)

predsednikom Drugovičem. Menil je, da je v sporedu preveč ljubezenskih pesmi in da bo škof Jeglič, ki je napovedal svoj obisk, morda nevoljen ali celo užaljen. Oba sta povabila v svet še tajnika Bradača in skupaj so se odločili, da mora nekdo do škofovega tajnika in ga vprašati, kaj naj storijo. Nekaj pesmi bi verjetno že lahko črtali, toda veliko ne, saj drugih niso vadili, je menil zborovodja Mirko. Res se je odpravil Bradač k tajniku, ki se je že pripravljaj, da bo spremljal škofa v dvorano. Zaupno ga je vprašal, kako bo z ljubezenskimi pesmimi in če bo škof morda užaljen. Tajnik se je baje široko nasmejal in pomiril predstavnika zbora, češ da škof nima nič proti slovenskim pesmim, če so lepo zapete, pa tudi če so še tako ljubezenske ... Sporeda torej ni bilo treba menjati. Koncert je zelo dobro uspel in škof je zborovodji smeje se čestital. Konec je bil dober.

Kmalu je oče odredil, da moram tudi jaz med pevce. Mati je bila odločno proti, upirala se je z utemeljitvijo, da sem premlad. Toda obveljala je očetova in na naslednjo vajo sem že odšel skupaj z bratom in očetom. Pevske vaje so bile v obrtniškem domu nasproti gledališča. V pritličju je bila sejna soba in v njej smo vadili. V zboru je namreč sodelovalo dosti pevcev iz vrst obrtnikov.

Bilo nas je skoraj vedno okoli štirideset pevcev. Iz marsikatere družine, kjer je bilo veliko otrok, je sodelovalo v zboru po več članov, na primer iz družine Krivec kar štirje pevci, iz naše

trije in tako naprej. Tistim, ki smo bili že prej vključeni v kakšen zbor, je bilo na vajah lažje in smo se zato dobro počutili med vrstniki. Zaradi tega so bile vaje znosnejše, saj so bili starejši zelo dosledni glede reda in to so zahtevali tudi od nas mladeničev. Mladi pevci smo sedeli vedno v zadnji vrsti, tako smo bili starejšim manj na očeh. Vendar nismo bili razposajeni, ker smo pač imeli doma strogo vzgojo in smo do starejših čutili resnično spoštovanje.

Pri Oljki, ki je imela le moški zbor, smo peli veliko koroških pesmi in tudi narodne so bile na sporedu. Te so nam pač šle bolje v uho in smo jih kar radi peli. Najbolj se spominjam vaj, ko smo se pripravljali za Schwabov slavnostni koncert ob njegovem življenjskem jubileju. Priprave so terjale od pevcev velik napor, še posebno od pevovodja. Nekaj pesmi je skladatelj posvetil celo našemu zboru, zato je bila to za nas velika zadolžitev. Jubilantove pesmi smo pripravljali res temeljito, saj smo pričakovali, da bo obisk v dvorani Ljudske posojilnice velik. Res je marsikdaj zaradi živčnosti prihajalo do jeznih besed, kljub temu pa smo imeli občutek, da bo koncert požel velik uspeh. Peli smo v dveh sestavih, v zboru in oktetu, kar je bilo za tiste čase nekaj novega. Največ smo »pilili« in ponavljali Srebrno kanglico, ki smo jo sicer radi peli, žal pa je bilo vedno kaj narobe. Nenehno ponavljanje je šlo pomalem predvsem nam mladim na živce. To je opazil tudi pevovodja, moj brat Mirko, sicer blag in miren človek. Zelo se je razburil in tedaj je iz prve vrste spregovoril predsednik Drugovič: »Fantje, bodite dostojni, škoda za slovensko pesem.« Te

*Odbor Celjskega
pevskega društva ob 35.
obletnici obstoja. V prvi
vrsti skrajno desno sedi
pevovodja Pec Šegula.
(OKC)*

*Moško pevsko društvo
Oljka med petjem na dan
vseh svetih leta 1939 na
celjskem mestnem
pokopališču (ZAVM)*

besede so nam šle bolj do srca kot kakšna dolga pridiga. In res je bil posej mir in vaje so potekale uspešno.

Končno je prišel dan koncerta. Dvorana v Ljudski posojilnici je bila do zadnjega kotička polna. Med poslušalci so bili vsi Celjani, ki so tedaj veljali za pevske strokovnjake ali ljubitelje. Najprej je zapel oktet tri pesmi in med poslušalci so naletele na prijazen sprejem. Nato je nastopil zbor pod taktirko mojega brata Mirka. Pesmi so zvenele lepo in ljudje v dvorani so kazali navdušenje z dolgim aplavzom. Malo pred odmorom sem kot najmlajši v zboru nesel dr. Schwabu lovorjev venec s slovensko zastavico. V dvorani je dobesedno zabučalo od navdušenja, meni pa je bilo zelo nerodno in le s težavo sem našel stopnice nazaj na oder. Skladatelj Schwab je bil vidno ganjen, stopil je pred oder in se rokoval s pevovodjo, nato se je obrnil k poslušalcem in z lepimi besedami povedal nekaj stavkov v zahvalo.

Med odmorom smo v garderobah poklepetali in se pripravljali za nadaljevanje koncerta. Brat Mirko se je običajno med dirigiranjem močno spotil. Tudi tokrat je bilo tako. Ves moker si ni uspel zamenjati srajce, saj je bilo kar nekaj uglednih poslušalcev, ki so hoteli slišati to in ono iz njegovih ust. To je bilo po mojem mnenju povsem nepotrebno, bolj odraz malomeščanstva kot česa drugega. Torej, Mirko je moral na oder ves premočen in to je bilo zanj usodno. Že naslednji dan je dobil vročino in zatem pljučnico. Tudi v bolnišnici mu niso mogli pomagati. Ni

bilo deset dni od koncerta, ko je veliko premlad umrl in zapustil ženo z dvema otrokoma. Vsi smo bili presunjeni, ko smo mu peli žalostinke na grobu. Mnogi med nami nismo mogli peti s polno močjo. Smo pač izgubili svojega vodjo in velikega prijatelja zborovske pesmi.

Naj omenim še obvezno petje moških zborov na pokopališčih za vse svete. Člani Oljke smo večkrat prepevali na mestnem, okoliškem in vojaškem pokopališču. Vendar tedaj ni bilo tako kot danes, ko je ob takih prilikah na voljo avtobus. Hodili smo peš z enega pokopališča na drugo. V tistem letnem času je bilo ponavadi slabo vreme, ali je deževalo ali pa snežilo. Bili smo temno oblečeni in po končanem opravilu kar temeljito zmočeni in umazani od blata. Seveda smo bili vsakokrat polnoštevilni, kar je bilo stvar zavesti!

Ne bo odveč omeniti še drugih pevskih zborov, ki se jih spominjam v opisanem obdobju. Celjsko pevsko društvo (mešani zbor) je vodil Pec Šegula, Mladinski pevski zbor Glasbene matice je pel pod taktirko Ciriia Preglja, pevski zbor Zvon je sprva pel v moškem sestavu, kasneje pa je nastopal v mešanem. Vodili pa so ga Lenardon, Mirko Močan, prof. Bergant, kaplan Zafošnik in Avgust Cerar. Tudi Krekova mladina (Krekova družina) je prepevala, čeprav je v glavnem gojila odrsko umetnost.

Študentje smo ...

Dobro se spominjam, da je bilo po Celju veliko govora o uprizoritvi operete. Šlo je za Bučarjevo opereto Študentje smo. V naših krogih smo bili o tem že obveščeni. Predstava je pomenila za Celjce kulturni dogodek. Krstna predstava je bila v Celju, organizirali pa sta jo dve gledališki skupini: Delavski oder in Gledališka družina, godalni orkester pa je prispevala Glasbena matica. Ker je bilo v opereti dosti pevskih vlog, pomeni, da so morali imeti nastopajoči pevske izkušnje. Mene so dali v skupino mladih, ki so opevali študentsko ljubezen. Seveda sem bil za samostojno vlogo še premlad, čeprav sem bil na odru že kar doma. Vaje so potekale na odru Ljudske posojilnice, seveda ob spremljavi klavirja. Šele generalka je bila z orkestrom. Sodelujoči smo si kar precej domišljali, ker smo bili izbrani, predvsem tisti, ki so bili nosilci večjih vlog. Peti v opereti tedaj v Celju ni bil ravno vsakdanji dogodek. Ko sem stal za odrom in poslušal tiste srečneže, ki so peli cele arije, je bilo kar nekaj zavisti v meni. Toda že to, da sem sodeloval, se mi je zdelo zelo pomembno. Še danes se spominjam nekaterih napevov. Najbolj mi je ostala v spominu glavna pesem, ki je pela o študentih; pel jo je zbor in zato sem si jo zapomnil. Ne morem pa se spomniti, kdo je opereto režiral.

Na prvo predstavo sta prišla tudi oba avtorja, zakonca Bučar iz Ljubljane. Baje je gospa pripravila besedilo, glasbo pa gospod Bučar. Že prej je bil skladatelj na generalki, a ni imel bistvenih pripomb. Bil je zelo prijazen in izrekel je le pohvalno mnenje.

V Celju so že pred prvo svetovno vojno uprizorili kar nekaj spevoiger, kot so jim tiste čase rekli. Ne vem, v čem je bila razlika med opereto in spevoigro? Upam, da je ni bilo. Tedanja Krekova družina je bila po prvi vojni vešča tudi teh uprizoritev. Nekje sem zasledil, da je že sloviti režiser, celjski juvelir Rafael Salmič, pripravljaval s tedanjim Dramatičnim društvom podobne predstave v Narodnem domu, ki je že v tedanji Avstriji nudil slovenskim skupinam gostoljubje. Naj omenim še to, da smo imeli tiste čase v Celju poleg orkestra Glasbene matice tudi godalni sestav Železničarske pihalne godbe, ki jo je vodil gospod Peterman.

Žal je vse to bogato kulturno dogajanje premalo popisano. Spominjam se, da je pokojni Gustav Grobelnik pripravljaval zgodovinski pregled kulturnega delovanja v Celju. Toda dela ni dokončal, saj je medtem umrl.

Pri Celjskem oktetu

V Celju je spomladi leta 1937 nastal Celjski oktet, ki ga je vodil skladatelj, sicer pa uradnik v upravi bolnišnice, Gustav Cerar. Ustanovila sta ga Cerar in zdravnik v celjski bolnišnici, dr. Marjan Pogačnik, ki je istega leta umrl za zastrupitvijo, dobljeno pri operaciji. Cerar je vodil že pevsko društvo Celjski zvon, a si je želel voditi še moški oktet. Ta pevski sestav je pomenil tedaj v Celju vrhunsko pevsko poustvarjanje. V njem so sodelovali tako izobraženci kot delavci. Ko sem jih nekoč v Narodnem domu poslušal, sem si dejal, kako bi bil srečen, če bi lahko sodeloval v tako kakovostnem oktetu. Nisem si mislil, da bom to kar kmalu doživel.

V strojnici Mohorjeve tiskarne je delal tiskarski strojnik Jože Jurač, ki je bil odličen pevec in igralec. V igralsko skupino Jugoslovanske strokovne zveze me je že vključil. Nekega dne, mislim, da je bilo poleti leta 1937, me je poklical po telefonu k sebi v strojnico. Najprej sem pomislil, da sem morda napravil kaj narobe, da me kliče. Sedla za sva za njegov ogromni tiskarski stroj; tako sva bila v zavetju, če bi slučajno prišel kdo iz uprave. Jurač me je vprašal, če še pojem pri Oljki in kako bi bilo, če bi pristopil še k oktetu. Zaprlo mi je sapo, toda bil sem tudi malo igralca in sem se dobro krotil, da nisem takoj zavpil, kako rad bi pel. Povedal mi je, da je s pevovodjem o tem že govoril in da se strinja. Seveda sem moral najprej k avdiciji. To se je zgodilo še isti večer. Jurač me je povabil k vajah v orlovski dom, saj so novince sprejemali kar pred samo vajo. Malo me je skrbelo, kako bom prestal preizkušnjo, ko bodo vsi ostali poslušali. Pa je kar šlo,

*Samostojni koncert
Celjskega okteta na prvem
Kulturnem tednu v Celju
(ZAC)*

sprejeli so me namreč kot starega znanca, prijazno in prisrčno. Cerar je sedel h klavirju in pričel preizkušati moje glasovne sposobnosti. V sobi je bilo vse tiho. Ko sem odpel zahtevani napev, so pričeli pevci ploskati in meni je bilo hudo nerodno, res sem bil v zadregi. Tedaj je pristopil k meni Ivan Lah, drugi basist, me potrepal po rami in dejal: »Kar naš boš.«

Po smrti svojega brata Mirka nisem več z veseljem zahajal na vaje k Oljki. Oče me je karal, toda nisem mogel razumeti, da za klavirjem ne sedi več moj ljubljeni brat. Počasi se je oče le sprijaznil z mojo odsotnostjo. Zato sem še bolj zagnano pel v oktetu in se vse bolje počutil v tej pevski družbi. Sprva sem nekoliko sramežljivo govoril z zdravnikom, prvim tenoristom, in tudi advokatskega pripravnika sem se nekoliko izogibal. Kmalu pa sem spoznal, da smo enaki med enakimi in potem sem komaj čakal vaj. Cerar je imel drugačen pristop k vadbi pesmi kot moj pokojni brat. Razumljivo, saj je bil glasbeno izobražen, medtem ko je bil Mirko le navdušen pevec in samouk.

V jeseni so se pričeli nastopi v Celju in zunaj njega. Povsod smo poželi navdušenje, saj smo res dobro peli; to je zatrdil tudi skladatelj Marolt, ko smo peli na grobu našega umrlega člana, zdravnika Pogačnika iz Ljubljane. Tedaj je Marolt stopil k nam, nas vprašal, odkod prihajamo, in stisnil Cerarju roko z najboljšimi željami za uspeh okteta. Zelo smo bili ponosni, da nam je velikan slovenske vokalne glasbe izkazal tako pozornost.

Nastop na Radiu Ljubljana

Obveščeni smo bili, da bo Celjski oktet pel v studiu Domžale. Vendar smo nekako dvomili v to, da bo pevce iz majhnega mesta doletela čast peti v radiu. To res ni bilo kar tako! Pred nastopom smo imeli maratonsko vajo in Cerar, ki ga je sicer odlikovala ravnodušnost, ni in ni bil zadovoljen z nami. Končno je prišla nedelja, ko smo se odpeljali z vlakom in potem še z avtobusom do studia, ki seveda ni bil niti malo podoben današnjim dvoranam z bogato opremo. Najprej nas je sprejel neki tehnik in nas peljal v prostor za nastope in snemanje. Postavil nas je na mesto, ki je tehnično najbolj odgovarjalo. Tedaj se je pelo le v živo, torej je šla pesem naravnost v eter. Zato nam je tehnik zabičal, da moramo pričeti peti, ko bo zagorela rdeča luč pred velikim oknom v snemalnici. Medtem ko smo čakali, sem si ogledoval studio. Mislim, da je bil prostor ves prekrit z vrečevino; takega imam v spominu. Na eni strani dokaj velikega prostora je stal klavir, ob steni na drugi strani so bili postavljeni stoli, sicer pa v studiu ni bilo kaj drugega. Kmalu je prišel napovedovalec in dobil od Cerarja natipkan spored. Odpeli smo pesmi kar za en koncert. Potem smo čakali in prav nič nismo bili nervozni. Kmalu se je prižgala čarobna lučka in nam dala vedeti, da moramo zapeti. Že prva pesem, mislim, da smo odpeli neko koroško narodno, je dobro uspela. To nam je dalo poguma in, ko se je spet posvetila rdeča lučka, smo bili že kar domači v studiu. Zato smo peli neobremenjeno. Kar dolgo je trajal ta postopek: lučka prvič – nastop, lučka drugič – premor in tako naprej. Končno smo odpeli in k nam se je vrnil napovedovalec, ki je dejal, da je oddaja uspela, se zahvalil in nas povabil še k sodelovanju. Nato smo iz studia odšli v bližnjo gostilno, da smo si malo oddahnili. Tam je pesem zvenela iz grl čisto drugače, bolj domače in tako, kot smo bili vajeni, tekoče.

V Celju se je kar kmalu govorilo, da so oktetovci nastopili na Radiu Ljubljana. Sprejemnikov je bilo takrat še malo, imeli so jih le premožnejši, zato po naših domovih niso kaj dosti vedeli o našem nastopu, saj niso mogli poslušati. V tiskarni me je prestregel strojnik Kotnik, ki je bil do kraja piker, in dejal: »Ste se v nedeljo bahali tam v Ljubljani ...« Nič nisem rekel, ker je mož znal biti grob, toda ni mi bilo ljubo, da kdo tako malo ceni naš trud.

Poslej so nas v Celju še bolj vabili na razne prireditve. Naučili smo se Mišelčičevo mašo in ob večjih cerkvenih praznikih peli na koru farne cerkve svetega Daniela v Celju. Kadar je bilo veliko opravilo, so nas radi poslušali tudi pred oltarjem.

Sicer pa smo imeli svoje letne koncerte največkrat v mali dvorani Celjskega doma (Union). Ta prostor je bil zelo akustičen in primeren za manjši pevski sestav, kakršen je bil naš.

*Kapucinski most pred
prvo svetovno vojno
(OKC)*

V vodo je klobuk zagnal ...

V naših pevskih krogih je bilo znano, kako je prišel nekoč Krivčev Drago ob klobuk. Ko so se fantje neke noči vračali od Belaja, so se po stari navadi ustavili sredi Kapucinskega mostu, da bi zapeli. Moj brat je ves navdušen pripovedoval, kako dobro so tam odpeli pesem Dobro jutro, zlato jutro. Očitno je pesem Draga tako prevzela, da je v tistem delu, ko govori o tem, da je v vodo klobuk zagnal, prijel svoj klobuk in ga v veliko veselje vseh navzočih zalučal v Savinjo. Baje to ni bil ne prvi in ne zadnji klobuk, ki je iz veselja frčal v Savinjo.

Mi mlajši smo se seveda zgledovali po starejših in jih v vsem pridno posnemali. Tako so šli določeni običaji v pevskih krogih dobesedno iz roda v rod.

Koncert v Slovenskih Konjicah

Veliko koncertov smo prirejali tudi zunaj Celja. Neke nedelje smo v Vojniku pripravili koncert, toda v spominu mi je ostal še posebej tisti v Slovenskih Konjicah. Tajnik tamkajšnje hranilnice, Lojze Kuk, je bil dober znanec naše družine. Ko je slišal za naš nastop na radiu, je prišel v Celje

in nas povabil v Konjice. Da bi bil avtobus poln, se je zbralo poleg pevcev še več prijateljev. Peljali smo se skozi Stranice do Konjic, kjer so nas pozorno sprejeli. Najprej nas je povabil arhidiakon Tovornik v velikansko župnišče na kozarček, kar je pomenilo, da je štel naš koncert za velik dogodek v kraju. Arhidiakon nam je želel, da bi koncert uspel, in se pozanimal, kaj bomo peli. Cerar je vedno imel spored natipkan, saj je bil sicer uradnik in je imel priliko za to. Največkrat pa smo imeli spored natiskan, posebno če je šlo za koncert v večjem kraju. Ne vem, ali je gospod hotel preveriti, če so pesmi primerne, ali kaj drugega. Ko je pogledal spored izpod svojih zlatih očal, se je dobrohotno nasmehnil in ga pohvalil. Tako smo dobili soglasje najpomembnejšega človeka v okolju, ki mu je pripadala hranilnica.

Podali smo se v dvorano prosvetnega doma, ki je stal kar nasproti župnišča. Po vaji smo imeli še uro ali nekaj več do nastopa, zato smo malo postopali po Konjicah. Že tedaj je bil kraj lepo urejen, saj je tu večkrat bival knez Windischgrätz. Grad v velikem parku, malo iz središča proti Konjiški gori, je dajal Konjicam videz pomembnega kraja.

Dvorana je bila nabito polna, ko smo stopili v garderobo za odrom. Seveda, saj je gospod arhidiakon oznanil prireditve. Poslušalci so bili zelo hvaležni za vsako odpeto pesem. Kar nadaljevati nismo mogli, tako so ploskali. verjetno so podoben pevski sestav le redko videvali. Pa tudi peli smo v glavnem koroške ali druge narodne, to pa je ljudem ugajalo. Na koncu smo morali še dodajati, da so nam že skoraj zatajila grla. Pa saj smo radi ustregli želji tako prijaznih poslušalcev.

Po koncertu nas je gospod arhidiakon povabil na prigrizek in pijačo iz lastnega vinograda. Prijatelj Kuk nam je namignil, naj bomo kratki. In res smo zelo hitro opravili, se zahvalili in odšli k avtobusu, ki nas je proti večeru vrnil v Celje.

Doživetje v Konjicah je bilo pač drugačno od drugih koncertov. Tu so nas sprejeli na visoki ravni, pogostili in še nekaj primaknili v našo blagajno. Drugod smo ponavadi prišli, odpeli in spet šli. Seveda bi brez Lojzeta Kuka vsega tega ne bilo! Pa še po nečem imam koncert v Konjicah v živem spominu. Ko smo se vozili proti Celju, smo lahko opazovali pred gostilno pod Stranicami kar obsežen pretep domačinov. Avtobus je malo naprej od gostilne obstal, da smo lahko skozi okna varno občudovali pretepaške sposobnosti mladih moških. Pred gostilno je bil lep vrt, ograjen z lesenimi letvami, in prav te late so služile prizadevnim pretepačem za pripomoček. Na eni strani ograje so ostali samo prečni nosilci. Od srca smo se nasmejali in še bi se bili, če ne bi šofer opozoril, da se je tepež prestavil pred gostilno, tu pa je bilo nevarno, da bi možakarji še nam pokazali, kako boli letev v pravih rokah.

*Pred koncertom Celjskega
okteta v Slovenskih
Konjicah. V sredini stoji
pevovodja Avgust Cerar,
zraven njega pa drugi
basist Korenčan. (ZAVM)*

Koncerti za tisti čas

Kot sem že omenil, so se politični dogodki kar vrstili in leto 1939 je že bilo znanilec bližajoče se katastrofe. Zato smo bili pevci našega okteta odločeni podpreti slovensko narodnostno razpoloženje med ljudmi. Program pesmi, ki smo jih peli, je bil tako sestavljen, da je poudarjal slovansko misel, saj je nekaterim slovanskim narodom pretila »velika nevarnost genocida«. Tako je namreč zapisal vodja tisočletnega rajha v svojem zloglasnem delu Moj boj (Mein Kampf). Seveda smo z izborom slovenskih pesmi trkali tudi na zavest poslušalcev naših koncertov. Najprej smo zapeli v Celju 17. aprila in nato še v Rogaški Slatini, Rimskih Toplicah in Laškem. Nekaj pevcev našega okteta je odpelo tudi koncert v prepolni dvorani prosvetnega doma v Pišecah pri Brežicah. Ljudje so bili tako navdušeni, da so nas z vozovi spremljali do železniške postaje. Mislim, da smo s pesmijo v njih še bolj prebudili narodno zavest.

Seveda je bil za nas najpomembnejši koncert v Celju. Peli smo v nabito polni mali dvorani Celjskega doma (Union). Spet so bile na sporedu slovenske in slovanske pesmi. Sodelovala je odlična sopranistka Marjanca Kalanova. To je bila soproga mladega odvetnika dr. Kalana, ki pa ni bil v sorodu s celjskimi Kalani. Še danes hranim koncertni list, ki smo ga stavili in tiskali v Mohorjevi tiskarni. Zapeli smo Horvatovo pesem Bog Oče, poj z nam', Adamičevo Vanč zelenka jaše, Prelovčovo O, da je roža moje srce ..., Savinškovo Rdeča lučka, Maroltovo Pojdem v Rute, slovaško narodno Zabučale gore, Prelovčovo Sedem si rož povezala mi, Maroltovo Kaj bi jaz tebi dal, Jerebovo Pisemce, rusko narodno Dvanajst razbojnikov, Klajićevo Svracanje, Prelovčovo Nageljni rdeči, Aljaževo Soči, Špoljarjevo Malo ja, malo ti, Kernjakovo Juhe, pojdam v Škuf'ce, Adamičevo Mara v jezeru, slovaško narodno Pasol Janko, Jerebovo O kresu in Novakovo Gorski kraj. Med koncertom sta bila dva premora, saj je bil spored precej obširen. Lahko zatrdim, da je naš koncert v Celju zelo odmeval in bil večkrat javno pohvaljen, predvsem v časopisih.

Žal naslednje leto ni bilo mogoče pripraviti letnega koncerta, ker zaradi pogostih pozivov na orožne vaje oktet ni bil več popoln. Posamezniki iz našega pevskega sestava smo seveda še prepevali, ampak le za svojo dušo!

Kratka, a zelo uspešna pot Celjskega okteta se je tako končala, spomini pa so ostali lepi, veseli in pokončni.

Naše podoknice

Bili smo mladi in seveda tudi zaljubljeni. Kar nas je bilo neporočenih, smo se redno dobivali vsak večer na pevskem potepanju. Običajno je dal Goričev Julč pobudo in tedaj smo obhodili predele mesta, kjer so stanovali naši fantje. Že žvižg je bil dovolj, da je iskani prišel na prizorišče. Ko smo bili po glasovih ustrezno zasedeni, smo krenili na pot. Velikokrat smo našli prijazen sprejem v gostilni Pri mostu, kjer nas je bila gostilničarka vedno vesela. Rada je imela moško petje in tudi ni skoparila s kakim narezkom in litrom rujnega, čeprav nihče izmed nas ni bil prijatelj alkohola. Prepevali smo v veliki vrtni sobi in se šalili, dokler ni bilo zunaj temno in primerno pozno. Tedaj smo krenili v mesto ter po želji navzočih postali in zapeli pod oknom te ali one deklice. Sosedje se niso nikoli razburjali, prej se je zgodilo, da je kdo zaklical z okna: »Fantje, še eno!« Celje je bilo tedaj nasploh znano po dobrem petju in imeli smo torej povsod veliko pevskih prijateljev. Potem smo radi krenili k Turški mački, kjer so nam primorski begunci, Štolfovi, prijazno odprli vrata. Soba na vrtu je bila precej zasedena z meščani, posebno Primorci. Pa se je za nas že našel prostor in ljudje so vedeli, da bomo kmalu katero zapeli. Prav čakali so na to. Nikogar od navzočih ni motilo, ko je zazvenela naša pesem, pozorno so prisluhnili in kmalu nas je gospa Štolfova obvestila, da je ta ali oni od gostov naročil vino za nas. Imeli smo vedno litre v dobro, saj vsega podarjenega vina nismo nikoli spili. Spominjam se slikarja, profesorja Alberta Sirka. Bil je urejen kot umetnik, z veliko pentljo pod vratom. Zelo postaven mož je bil in navdušen za slovensko pesem. Pogosto smo ga srečali pri Turški mački; tam je imel svoj krog prijateljev. Ko smo peli, je rad pristopil in prilegnil pesmi, če jo je le znal. Tu in tam smo v vrtni sobi naleteli na trgovca Franca Dobovičnika, ki je bil za nas naravnost pravi dobrodelnik. Z njim smo se večkrat srečevali še v posebni sobi restavracije Evropa, ki jo je vodila gospa Plesivčnik. Seveda je tudi ona zelo rada poslušala slovensko, posebno pa koroško pesem. Gospa tudi nikoli ni skoparila z jedačo. Tja smo skoraj vsi zahajali po vajah. Dostikrat je bil z nami tudi pevovodja Cerar; sicer smo prepevali kar brez njega, saj je bil Julč organist in nam je zagotovil pravilni ton, da pesmi nismo »prevrgli«.

Včasih smo šli k Bergerju nasproti mestne vojašnice. Tudi njegov brat Albin je imel malo pred Kapucinskim mostom gostilno. Oba sta bila moja bratranca, gostilničar Ferdo pri kasarni pa je bil poleg tega še odličen pevec; pel je prvi tenor pri Oljki. V obeh gostilnah smo bili dobrodošli, le da se tu ponavadi nismo dolgo zadrževali. Naš oktet je rad zahajal še v gostilno Žadruga v poslopju Starega piskra. Tam nam je stregla prijazna gospa Savodnikova. Vsepovsod smo peli, veliko manj pa pili! Če je bilo pozno in so gostilne zapirali, smo krenili proti kavarni Mala Evropa, lokalu, ki smo mu Celjani pravili »Kafe drek«. To je bila res kavarna posebne vrste, od

*Skupina »oktetovcev« na
Celjski koči leta 1939. Z
leve: Tone Filipič, Julč
Gorič, Janez Žagar, neznan
in Jaka Hodžar. Slika sem
sam posnel. (ZAVM)*

vhoda do konca razpotegnjena kot neke vrste vreča. Ob levi strani so bile mize, ki so se lahko zakrile z zeleno zaveso in nastali so nekakšni separeji, podobni kabinam. Tako naj bi bilo poskrbljeno za dobro počutje tistih, ki niso hoteli biti vidni. Kavarnar Lebič je bil mrk človek, hodil je kot kip pokončno in ni pogledal ne levo ne desno, ko je nesel pladenj. Včasih je imel pomoč neke gospe, ki je le s težavo govorila slovensko. Gostje so vse to razumeli, saj je bil končno to edini lokal, ki je delal po polnoči. Povsem jasno je, da je bilo ponoči tu zbirališče mestnih osebnosti in tudi posebneži so zahajali sem. V tej kavarnici si lahko srečal prav ugledne ljudi, ki so želeli še posebno poslastico, saj jo je v svoji originalnosti ponujala gostom z odpiralnim časom do jutra. Tam smo se vsi počutili kot enak med enakimi! Na cesti ali v drugem lokalu bi človek kar težko prišel do pogovora z mestnim županom ali s katerim od mestnih odvetnikov. To je bilo mogoče le tu. Nepozabni so spomini na učitelja Stanka Gradišnika, ki je kot odličen igralec marsikdaj odkril zaveso in recital katero od svojih vlog, posebno Mefisto mu je bil v teh poznih urah všeč. Vsi smo imeli spoštljiv odnos do našega nekdanjega učitelja, saj smo bili v glavnem vsi od tedanje mladine deležni njegovega pouka. Tudi prokurist Horvat je okoli prvega v mesecu, tedaj je dobival pokojnino, rad zahajal prebolevat svoje večerno popivanje v Malo Evropo. Prav veselo je bilo, če je vstopila kakšna skupina študentov v ta lokal. Ponavadi so bili glasni in vedno razpoloženi za kakšen podvig. Skratka, ena od celjskih posebnosti je bil gotovo Kafe drek! Seveda pa to ni

*Naš nedeljski pevski izlet.
Posneto na poti v Petrovče
leta 1938. Z leve: stojita
Klara in Julč Gorič, spredaj
pa so Jaka Hodžar,
Aleksander Videčnik,
Rezika in Janež Žagar.
(ZAVM)*

bilo okolje za lepo pesem, zato tam nikoli nismo prepevali.

Druga slovita gostilna je bila Pri zlatem konjičku v Gubčevi ulici. Lastnik Kreuh je bil hkrati konjski mesar, poročen pa je bil z Bergerjevo Malčko, torej hčerko gostilničarja Franja Bergerja. Ta gostilna je bila v zelo stari hiši z malo prostora. Stavba je bila grajena v obliki črke L, tako je krajši del predstavljal gostilno, daljši pa mesarijo in Kreuhovo stanovanje. Že kot otrok sem tja rad zahajal, ker mi je bila gostilničarka, sestrična Malči, zelo naklonjena. Vedela je, da rad kaj pojem in da pri nas doma ni izobilja. Da je pred možem svoj dar meni nekako opravičila, sem moral oprati kakšen manjši sod ali pa katero od številnih pletenk. Hiša je imela zelo majhno vežo, iz katere so vodila položna vrata v klet, ki jih je bilo treba dvigniti, da si prišel do stopnic. Iz veže so vodila tudi vrata v majhno kuhinjo z dokaj majhnim oknom proti mestnemu obrambnemu stolpu. Tam je imel steklarsko delavnico Strupi. Na levi strani pa je bila gostilniška soba, edina, ki jo je hiša premogla. Strop je bil zelo nizek, da so se morali višje raščeni ljudje pripognjeni podati k mizi.

Gostilničarka je pripravljala odličen konjski golaž, ki so ga radi jedli tudi imenitneži. Ti so se, preden so zavili v to gostilno, sramežljivo ozrli po Gubčevi, če jih ni morda kdo videl vstopiti. Smešno, ponoči pa je bilo polno »velemestnih« gostov pri Kreuhu. Po obilni pijači se je potem odličen konjski golaž prav dobro prilegel. Pa še veselo je bilo kramljanje prek policijske ure. Gostilna je imela še eno posebnost! Pred hišo je bil žleb z odtokom v kanal. Tam so radi dobro razpoloženi odtočili odvečno vodo. To je gostilničarko jezilo, saj se je razširjal smrad, zato je naročila Potokarju, ki je bil vsestranski mojster za popravilo koles, strojev in še česa, skratka, vse je popravjal, da razmisli, kako bi preprečil to nemarnost pred hišo. Seveda je kot stalni gost v številnih gostilnah in tudi pri Kreuhu želel ustreči gostilničarki, ki ni bila skopa ob storjeni uslugi. Mož je baje napeljal šibki tok v pločevinasto odvodno cev in, kot so vedeli nekateri povedati, se je kmalu razvedelo, da tam ne kaže odtakati telesne tekočine. Sicer smo bili poleti radi na vrtu, tam smo tudi kaj zapeli, saj je gostilničarka zelo ljubila pesem. Postregla je s prekajenim konjskim mesom in dobrim bizelskim vinom. Tako eno kot drugo se je kar prileglo, posebno prekajeno meso je bilo odlično.

Zunaj smo vedno prepevali po deseti uri, ko je bil zaukazan v mestu nočni mir. Seveda smo včasih na željo katerega od fantov krenili tudi v okolico, celo daleč so nas vodile »podoknične« poti. Niti enkrat nas niso preganjali policaji, pa tudi stanovalci ne, saj smo prepevali ubrano, lepo in več ali manj nežno, kot se pač pod okni deklet spodobi. Le enkrat nas je sredi Cankarjeve ceste v mestu nahrulil nekdo z okna v drugem nadstropju, pa še ta je bil »južni brat«.

Takrat je v Celju delovala mestna policija pod poveljstvom Staneta Potokarja. Med policisti so bil trije še posebno debeli: Zakrajšek, Jeriček in Pavle. Vsi našteti so bili prislovično dobri.

Večkrat smo med petjem zvečer in ponoči opazili katerega izmed naštetih policistov na ulici, pa se ni zgodilo, da bi nas kateri od njih prekinil ali celo kaznoval zaradi kršitve nočnega miru. Nasprotno, posebno Zakrajšek je rad poslušal petje. Skril se je v kakšen hišni vhod in čakal, da smo odpeli, in ko smo odšli, je tudi on šel naprej po ulici. Tiste čase smo se pač domala vsi med seboj poznali. Meni pa so bili policisti še posebej znani, saj sem stanoval v njihovi bližini.

Prej ko so bili v Celju še državni policisti, je bilo drugače. To so bili večinoma begunci s Primorske. Najbolj smo se bali Špacapana, ki je bil črn kot dimnikar in nadvse strog. Nekaj pa jih je bilo prav prijaznih. Najbolj mi je ostal v sporninu Pipan. Njegova žena je bila ženska mogočne postave. Bila je babica in morda je bil zaradi žene v mestu še bolj poznan. Policijski nadzornik Vrčkovnik je bil doma v Gaberjah. Nosil je kratko sabljo, ni pa si nikoli pridobil slovesa krutega človeka. Drugo izmeno je vodil nadzornik Šonc, mogočen basist in človek velike postave. Državni policisti so bili tudi drugače uniformirani kot pozneje mestni. Ko so jih zamenjali z mestnimi, so odšli večinoma v Ljubljano. V času državne policije sem bil še premlad za nočne podoknice, zato glede nočnih srečanj z njimi nimam izkušenj.

Okupacija

Takoj ko so prišli vojaki tisočletnega rajha v Celje, se je pričelo. Vojaštvo ni bilo nasilno, pač pa tisti, ki so prihajali za njimi. To so bili možakarji v rjavih in črnih uniformah in pripadniki zlovesčnega nemškega gestapa. Med njimi je bilo kar nekaj domačinov in ti so bili seveda najnevarnejši. Pričeli so zapirati izobražence in politično aktivni del slovenskega probivalstva. Stari pisar je bil kmalu prenatrpan, zato so za potrebe zapora preuredili še kapucinski samostan. Po teh dogodkih so mnogi Slovenci, ki so bili prej ravnodušni in prepričani, da prihajajo časi starega dunajskega cesarja, spoznali resnico, da hoče okupator iztrebiti naš narod. Poudariti pa velja, da niso bili vsi celjski Nemci tudi nacisti. Vrsta nemških izobražencev ni odobrvala nacističnega nasilja nad Slovenci. Toda vsaka kritika okupatorskega nasilja bi lahko bila še za tako imenitnega domačega Nemca usodna.

Dobro se spominjam, da je bilo nekaj dni po prihodu okupatorja že vse v nacističnih zastavah. Človeka kar zaboli, ko danes le redko naletiš na slovensko zastavo, lahko jih na prste prešteješ. Žalostno za nas, ki ne znamo ceniti svoje države. Po drugi strani pa je spet na dlani tista resnica, ki včasih boli: nasilje oblasti prisili ljudi k ukrepom, kot je bilo, denimo, izobešanje zastav nacistične Nemčije. Demokracija pa dovoljuje kar precej popustljivosti tam, kjer ni zavednosti.

*Nemški planinski lovci
med vkorakanjem v Celje
(MNZC)*

*Nemške čete so vkorakale
v Celje 11. aprila 1941.
Številni meščani so jih
pristrčno pozdravljali.
(MNZC)*

Zanimivo in skoraj neverjetno je bilo, da so častniki nemške armade radi poslušali našo pesem in so celo zahtevali, da pojemo, če smo prišli k Turški mački ali v Zadrugo v Starem piskru. Večkrat so pokazali prezir do tistih v črnem in rjavem ... Seveda smo zaradi naše varnosti kmalu prenehali peti v javnosti. Povsod so bili nameščeni napisi, ki so pozivali, da se tod govori le nemško, Eden takih se je glasil: »Trillst du hier als Deutscher ein, soll dein Gruss Heil Hitler sein.« (Če vstopiš kot Nemec, naj bo tvoj pozdrav Heil Hitler). Ali v trgovinah, kjer so velevali napisi: »Hier wird deutsch gesprochen.« (Tu se govori nemško.) Vse to je pomenilo, da želijo zadušiti naš jezik in našo kulturo, ki je po njihovih razlagah sploh ni bilo.

Potem se je zgodilo! Iz ujetništva se je vrnil naš prvi tenorist Janez Žagar, nas poiskal in spet smo katero zapeli, seveda ne v lokalih. Ko smo nekega večera v gostilni Pri mostu razglabljali, kam vse to pelje, se je Julč Gorič spomnil predrzne zamisli. Ker je moral Žagar naprej v Ljubljano, tam je bil doma, je »padel« predlog, da bomo v nedeljo v farni cerkvi zapeli Mihelčičevo mašo. Sploh ne verni, če smo se zavedali tveganja. Mislim, da ne in da nas je vodil v to srd do tujcev, naših tlačiteljev. Zbrali smo se torej v času, ko v Celju že ni bilo več slovenskih duhovnikov, kajti vse so izselili. Ostal je le stari profesor Kardinar, ki je maševal tudi v farni cerkvi. Gorič je poskrbel za ključe od kora, saj se tam ni več pelo in maše so bile tihe. Neopazno in tiho smo se razvrstili ob orglah, Cerar je intoniral kar s piščalko, da bi ne bilo slišati iz cerkve hrupa orgel. Zapeli smo zbrano in bili ob tem žalostni, saj se nam je kot narodu storila velika krivica. Ko so zazveneli glasovi, so se ljudje v cerkvi ozirali proti koru, tudi mašujoči se je rahlo ozrl in maševal naprej, kot da ni nič nenavadnega. Kmalu smo zaznali iz cerkve ihtenje navzočih, med katerimi so bili tudi številni nemški vojaki, ki pa očitno niso nič posebnega opazili. Odpeli smo mašo in potem jadrno izginili na vse strani. Prav gotovo ni nihče prijavil dogodka policiji, saj bi nas sicer hitro polovili.

Potem se oktetovci nismo več srečevali in minila so dolga desetletja, da smo še živeči prišli v Celje k Belaju in tam pokramljali o tem, kaj vse je kateri izmed nas doživel v vojnih časih. Peli smo, toda poznalo se je, da so grla 45 let starejša ...

Konec mojega zborovskega petja

Sedaj je bilo dokončno konec z našim prepevanjem, seveda tudi z mojim. V tiskarni ni bilo več mojih pevskih prijateljev, zunaj domov pa je bilo nevarno dražiti ohole »tisočletnike« in sploh najčistejše Germane. Doma smo še kdaj zapeli, vendar tiho, saj so bili v hiši nemški uradi. Naša mati je zelo trpela, ker se je bala za nas, posebno za naju z bratom, ki sva bila seveda na

očeh domačih Nemcev. Kako manjka pevcu pesem, si prej nisem mogel predstavljati. Saj je bilo samo po sebi umevno, da smo zapeli, če smo le bili take volje. V resnici smo vedno in povsod uživali v petju naših lepih pesmi. Ko sem moral kmalu v tujino, sem tam osamljen ždel cele večere ob spominih na lepe čase, predvsem pa na petje, ki mi je zelo zelo manjkalo. Ko sem nekoč v svoji sobi v Linzu mislil, da sem daleč naokoli sam, in zapel Tam, kjer teče bistra Zila, so se odprla vrata in notri je pokukala moja gospodinja, starejša gospa, doma z Bavarske. Začudeno je vprašala, če sem jaz pel. Pritrdil sem. Pa je dobra ženica vsa solzna rekla, kako me razume, ker sem tako daleč od doma. In ko sem ji pravil, kaj vse se dogaja pri nas in kako nas zatirajo, je dejala, da bo Bog pravično sodil vse zločince tega sveta. Bila je namreč zelo verna in tudi izjemno dobra.

Po drugi vojni

Najprej sem se vključil v Komorni zbor, ker pa sem imel v glavnem delo zunaj Celja, sem na vaje zamujal, kar ni bilo po volji zborovodji. Tako sem se moral posloviti od zborovskega petja.

Kmalu smo prijatelji našli skupni jezik v tem, da se bomo srečevali, kolikor bo pač mogoče, in takrat katero zapeli. Bili smo nekdanji zborovski pevci in smo se hitro ujeli. Poslej smo se res veliko družili in prepevali za svojo dušo. Vključili smo se v KD Mišo Zidanšek v Medlogu. Društvo je prirejalo številne proslave in predstave. Povsod smo zapeli v veselje domačinov, ki so v velikem številu prihajali v dvorano združnega doma.

Toda tudi tu je čas naredil svoje. Fantje smo pač našli družice in se po vrsti poročili. K sreči so bile vse žene vesele petja in so z nami vred uživale ob naših pevskih večerih. Tako je bilo do leta 1978, ko sem resno zbolel in moral iskati boljšega zraka, kot je bil tiste čase v Celju. Preselil sem se v Mozirje, kjer pa nekako nisem našel pevske sredine, ki bi prijateljsko skrbela za naše pevske užitke. Priznam, da mi pesem še danes manjka, čeprav včasih, žal redko, vendarle zapojemo. To se zgodi, ko se najdemo pri sestri Mari, ki kljub visoki starosti rada z nami zapoje.

Če je človek enkrat stopil v pevske vrste in je z dušo pri stvari, leta ničesar ne spremenijo.

NA ODRSКИH DESKAH

Moja prva vloga

Bilo mi je kakih pet let, ko so se bolniške sestre (usmiljenke) oglasile pri moji materi. Želele so, da bi ob božiču jaz predstavljal »Jezuščka«; tako navado so namreč imeli v celjski bolnišnici ob največjem prazniku. Materi so dale listek z vprašanjem in odgovorom, ki naj bi ga jaz kot Jezušček povedal. Vprašanje se je glasilo: »Zakaj si rojeno dete?« Jaz pa sem odgovarjal: »Da bi odrešil vse ljudi tega sveta.« Z materjo sva vabila moj nastop in ko sem bil oblečen v belo srnajčko in imel v naročju srebrn križ, je šlo zares. Sestra prednica me je še enkrat izprašala in se prepričala, če obvladam besedilo. V moje svetle lase so sestre vpletle zlat trak in bil sem pripravljen za nastop.

Bolniško poslopje je imelo tiste čase le eno nadstropje in en sam trakt vzdolž Ipavčeve ulice. Okrog poslopja in vrta je bila ograja, vstop pa je bil mogoč le mimo vratarja, ki je bil velik človek z ogromnimi brki. Že sam pogled nanj je bil dovolj, da si nihče ni želel z njim prepira. Takoj desno ob vhodu je bilo nizko, pritlično upravno poslopje. Za glavno stavbo je bil lep in

Javna bolnišnica v Celju, slikana leta 1933. Za to stavbo je že tedaj stala "izolirnica", oddelek za kužne bolezni. (OKC)

urejen vrt. V skrajnem kotu je stala mrtvašnica, ki smo se je otroci bali, ko smo hodili mimo bolnišnice. Zadaj je stala izolirnica, ki tam še danes stoji. Drugih poslopij ni bilo.

Ko je sestra prednica pooblastila sestro Kornelijo, da prevzame skrb zame, sva šla na pot. Z obiskom sva začela najprej v pritličju. Kar v vse sobe naju je vodila pot. Povsod so naju lepo sprejemali, meni pa namenjali v dar razno sadje, nikakor pa ne denarja. Toda meni ni bilo do sadja, ker sem se bolnikov kar nekako bal, saj niso bili vsi dobrega videza. Sestra je nosila košarico in vanjo zlagala podarjeno. Kdor me je pravilno vprašal, je dobil tudi pravi odgovor. Tako je šlo iz sobe v sobo. Vse je potekalo v redu, le meni je postalo zelo vroče, saj sem imel pod srnjco pulover, topel in debel. Naredila mi ga je mati. Pa vendar, zdržal sem vse napore in končno pristal v sestrski sobi, kjer so me spet pogostili in dali še nekaj dobrot v košarico. Mati je bila darov zelo vesela in potem je pripravila družini poslastico. Pohvalila me je, češ da sem se lepo obnašal. To so ji sporočile sestre, jaz pa sem bil materine pohvale bolj vesel kot vsega tistega v košarici.

Usoda je hotela, da sem sestro Kornelijo srečal še enkrat v življenju, a tokrat sem bil jaz bolnik.

Prvo srečanje z odrom

Mislím, da mi je bilo kakih devet let, ko je prišel k nam Karel Golob, znani režiser pri Krekovi družini, prosit mater, da bi me pustila sodelovati v neki kmečki igri, ki so jo igrali v Narodnem domu. Rabili so fanta, ki od časa do časa zmakne materi smetano. Mati je ravnala vedno razumevajoče. Tudi tokrat je vprašala Goloba, kdaj in kam naj pridem na vaje. Tako sem se znašel v garderobi Narodnega doma in čakal, da me je režiser poklical na oder, kamor je bilo treba iti po okroglih stopnicah nadstropje višje. Ko sem čakal, me je bilo kar malo strah, kako se bom obnašal vpričo tolikih ljudi, kaj šele, ko bo dvorana polna. V teh skrbih me je prišel iskat igralec Ciril Debeljak in me peljal do odra. Tam je bila scena že postavljena in prizor sredi dogajanja. Režiser mi je pokazal skledo, ki je bila na vaji še prazna, stala pa je na robu omare v kuhinji. Naročil mi je, da moram vzeti skledo in iz nje lokati sladko smetano. To seveda ni bila težka naloga, pa tudi zahtevna ne, zato sem se hitro umiril in storil točno tako, kot mi je bilo ukazano. Karel Golob je bil z menoj zadovoljen. Že naslednji dan je bila generalka in tedaj se je zgodilo. Skleda je bila polna smetane in ko sem segel po njej, je zlepa nisem mogel doseči, ker je oila pomaknjena preveč na sredino omare. Stopil sem na prste in se trudil posodo vzeti z omare, a tedaj se je skleda prevrnila name. Dobra sladka smetana je tekla po meni, skleda pa se je na tleh razbila. Igralci na odru pa v smeh. Seveda meni ni bilo do smeha, ves nesrečen in polit sem stal brez besed pred omaro. Režiser, ves navdušen, pa me potroplja po rami in me pohvali, da sem mu dal novo zamisel. Na predstavi sem moral storiti prav tako, kot se mi je zgodilo na generalki. Smeh gledalcev je potrdil posrečen prizor. Jaz pa sem na naslednje predstave prihajal z dodatnim perilom, da sem se lahko po igri preoblekel in šel domov suh, saj je bil zimski čas.

Ta prvi nastop mi je potem pomenil postopen vstop v vrsto igralcev in vse do leta 1941 sem rad prevzemal različne vloge, tako pri Gledališki družini kot pri Delavskem odru.

Nesreča na odru

Vedno znova sem bil povabljen na oder in tako sem pobilžje spoznal znanega celjskega režiserja Karla Goloba. Bil je sin obrtniške družine iz Gaberij. Po postavi je bil velik in močnega videza. Po nesreči, ki se je pripetila na odru v Narodnem domu, ko so igrali igro Graničarji, je nosil očala. Tedaj je Ciril Debeljak po pomoti zamenjal puški, ki sta stali v kotu gostilniške sobe. Moral bi vzeti prazno, pa je vzel nabito. Sicer je bil naboj slep, toda dovolj nevaren, ko je šlo za strel iz neposredne bližine. In prav to se je zgodilo. Debeljak je v prepričanju, da ima v rokah

*Igro Tugomer so odigrali
leta 1931 v izvedbi
Gledališke družine Celje.
(ZAVM)*

prazno puško, pritisnil na petelina in sprožil v Goloba. Seveda je bilo jasno, da se je zgodila nesreča, saj je bil Golob ob eno oko. Takoj so prekinili predstavo in odpeljali ranjenega režiserja v Ljubljano na operacijo. Odslej je imel eno oko stekleno in je zato nosil očala.

Še deset let po tem žalostnem dogodku ni bilo med Debeljakom in Golobom nobenega pogovora več. Ko sem že domala odrasel in igral v tej skupini, sem doživljal, kako sta se nekdanja dobra prijatelja izogibala drug drugega. Golob je večkrat pripovedoval o svojem trpljenju po hudi operaciji. Omenjal je tudi, da je šlo za nesrečo, vendar ni prenašal Debeljakove bližine.

Moj spomin na Goloba kot režiserja je lep. Bil je odličan igralec in zato se je dosti ukvarjal z nami, ki smo se v igro šele uvajali. Vsako malenkost je popravil in nakazal, kako naj ravnamo. Bil je natančen in je vztrajal pri svojem ... V domači delavnici je izdelal marsikatero kuliso in druge predmete za na oder. V času njegovega odrskega dela so bile scene izredno lepo izdelane. Nekako od leta 1935 pa ni več režiral.

Naši režiserji

V Celju je bilo tiste čase kar nekaj dobrih režiserjev. Dva, s katerima sem največ delal, bom skušal opisati. Druge pa bom le naštel, pač tiste, za katere vem, da so režirali. Rafaela Salmiča sem že omenil, za njim pa je delo prevzel Milan Skrbinšek. Potem zasledimo Stanka Gradišnika in njegovega brata Fedorja, ki je pozneje vodil prvo poklicno gledališče v Celju. Le medlo se spominjam Pfeiferja. Mirko Močan je režiral v Gledališki družini KPD Celje. Tudi Milan Košič je bil odličen režiser, spomnim pa se še Cirila Debeljaka, Franceta Freceta, Jožka Jurača, Franca Mirnika in Staneta Potokarja.

Jožko Jurač, ki sem ga že omenil kot svojega kolega iz vrst grafičarjev Mohorjeve tiskame, je bil tudi publicist. Pisal je razne socialne razprave in tudi knjig so je lotil. Njegov privenec je bil Kraj umira, v katerem je opisal propadanje koroškega kraja Prevalje. Ko so rudarji v Lešah pri Prevaljah nehali kopati premog, se je nekdanji delavski predel hitro praznil. Jurač je razmere dobro poznal, saj je že tedaj delal v Mohorjevi tiskarni, ko je bila ta še na Prevaljah.

Kot tovariš pri delu je bil Jurač odličen, skoraj prijatelj. V tiskarni sem ga med strojniki najbolj cenil. Večkrat mi je dal kakšen nasvet, kako naj ravnam s sotovariši in kako v upravi. To so bili dragoceni namigi. Kot režiser pa bil dokaj siten in ob vsem tem vztrajen. Od igralcev je zahteval tisto, kar si je ob študiju gledališkega komada zamislil. Režiral je v Gledališki družini, v gledališki skupini Poselske zveze v Celju in pri Delavskem odru, ki ga je tudi ustanovil. Vedno je vsako režijo skrbno pripravil, ničesar ni delal na pamet. Ko je ugotovil, da igralec nečesa ne zmore, je iskal rešitev v podrobnem delu z njim. Zelo si je prizadeval, da bi delo na odru resnično zaživelo. Imel je tudi velik smisel za mizansceno. Marsikdaj je pripravil skico, da so lahko izdelali kulise in drugo odrsko opremo.

Jurač je bil tudi izvrsten pevec. Pel je bariton, nazadnje tudi pri Celjskem oktetu. Tako smo se srečevali enkrat na pevskih, drugič na odrskih vajah. Za pohode v hribe ni bil navdušen, pa čeprav smo tja zahajali domala vsi iz našega kroga.

Drugi režiser iz naše sredine je bil Franc Mirnik, sicer prodajalec pri železninarju Rakušu v Celju. Rad je režiral ljudske igre, te so mu najbolj »ležale«, zato je zahtevnejše režiral Jurač. Z razliko od njega se Mirnik ni toliko ukvarjal s posamezniki, tudi če jim ni šlo dobro. Bil je bolj strpen, vendar dosleden v svojih stališčih. Včasih je pač prišlo med režiserjem in igralcem do nesporazuma. V takem primeru je Mirnik smeje se uredil zadevo, pomiril igralca in še naprej vztrajal pri svojem. Tako smo z njim prav radi delali.

Mirnik je bil kot soigralec vse kaj drugega kot režiser. Mladim je rad svetoval na način, da režiser ni nič opazil. Marsikdaj je pomiril katerega od razburjenih. Ker je imel eno oko pokvarjeno,

Ex libris našega
grafičarskega tovariša
Jožka Jurača (ZAVM)

je bilo videti smešno, ko je kaj bral ali risal. Ker smo vedeli za njegovo nesrečo, smo obzirno ravnali, da ga ne bi prizadeli.

Lahko trdim, da smo bili igralci med seboj tudi prijatelji. Skupaj smo hodili v hribe, skupaj smo smučali in se kdaj pa kdaj tudi poveselili. To so bile trdne vezi, ki so zagotovile, da smo vztrajali tudi v težkih pogojih, ko denimo v hudem mrazu ni bilo v dvorani ali na odru zakurjeno. Seveda smo vedeli, da se zaradi nas pač ni izplačalo nekaj ur ogrevati tako velikih prostorov.

Rad se spominjam tistih lepih časov. Prepričani smo bili, da delamo v dobro naše slovenske omike in seveda gledalcev.

Zadnja igra

Nekaj tednov pred okupacijo smo v Celju igrali protivojno dramo Konec poti. Nekako smo slutili, da gre naša sled proti koncu. Si pač nismo zatiskali oči pred fašistično nevarnostjo. Za igro so bile potrebne le moške vloge, saj so nastopali le častniki angleške armade. Veliko smo vadili, ker je bila vsebina precej težka.

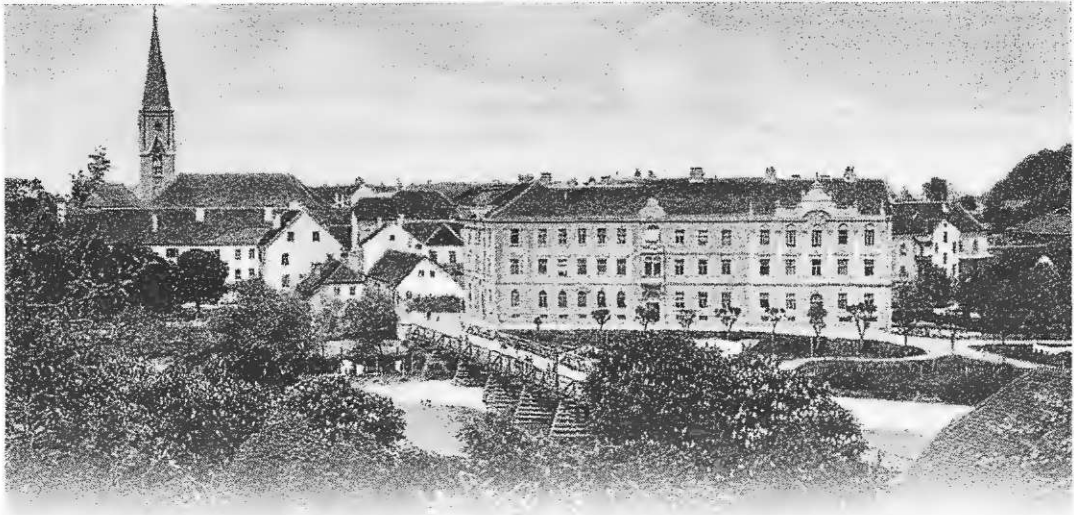
Zadnja igra, ki smo jo igrali v Celju tik pred okupacijo, se je imenovala Konec poti. Uprizorila jo je Gledališka družina v dvorani Ljudske posojilnice. Na sliki so z leve Jožko Jurač, Franc Mirnik in Vanč Vrabl. Fotografijo sem posnel na dvorišču Ljudske posojilnice pred nekdanjimi garderobami. (ZAVM)

Večkrat smo morali potrpeti z režiserjem, ki je hotel imeti v izvajanju na odru kakovost in brezhibnost. To je bil pozneje dobro znani igravec Stane Potokar, ki je v Celju poveljeval mestni policiji. Potokar je bil strog in dosleden ter dobro seznanjen z odrskim delom. Zato smo le težko ustregli njegovim natančnim, skoraj strokovnim zahtevam. Tako strogega in zahtevnega režiserja do takrat še nismo imeli. Njegovo znanje je pač daleč presegalo naše. Sicer je bil Potokar postaven moški, v uniformi še posebno, torej prav primeren za igro, ki je vsebinsko grajala vojna dogajanja. Igralce je izbral sam; mislim, da nas je bilo vsega sedem. Ker sem bil najmlajši in še nisem služil vojaščine, sem si seveda težko predstavljal angleškega polkovnika. Kar naprej sem ponavljal, pa ni bilo prav. Zato me je Potokar naročil k vajah kar na svoje stanovanje. V Ipavčevi ulici so imeli Kirbiševi vilo in, ker je bil poročen z njihovo hčerko, je tam stanoval. V prvem nadstropju je bila velika dnevna soba in tam sem imel dovolj prostora, da sem lahko vadil prihod polkovnika na prizorišče. Menda sem prišel in odšel kakih dvajsetkrat, šele potem je bil režiser zadovoljen. Učil me je drže, hoje, govora in drugih kretenj. Prav sram me je bilo, da sem bil tako »štorst«. Dobro pa je bilo, da sva bila sama v stanovanju. Če bi moral tolikokrat ponavljati pred ostalimi igralci, ki so bili dosti bolj izkušeni od mene, bi me bilo še bolj sram. Končno me je režiser potolažil in mi priporočil, naj še doma vadim. Vendar te prilike doma pač nisem imel, saj nas je bilo preveč v tako majhnem stanovanju. V tiskarni sem vedno hodil z mislijo, da sem polkovnik, in sčasoma pridobil občutek, da bom zmožel dober nastop. Že generalka je pokazala, da gre za odlično dramsko delo, ki nam bo tudi uspelo. Med igralci sta bila režiserja Jože Jurač in Franc Mirnik ter odlični Vanč Vrabl, drugih pa se žal ne spominjam.

Kot garderober sem moral za igralce najti ustrezne kostume. Dobil sem jih pri skavtih, ki so imeli zelo primerne uniforme, čelade pa v vojašnici, sicer francoske oblike, pa je kar ustrezalo. Fantje so naenkrat postali pravi angleški častniki!

Predstava je gledalce navdušila, mi smo bili zadovoljni, režiser pa ne. Dejal je, da bi lahko bilo bolje. To njegovo mnenje nas je nekoliko potrla, toda vedeli smo, da je v sebi zadovoljen, le povedati tega ni zmožel.

Med predstavo pa se je zgodil tudi tale dogodek. Ker je bilo prizorišče prikazano kot vojna kaverna in se je vse tam dogajalo, smo imeli dostop za kulisami strmo dvignjen, tako smo po lestvi stopili pred vhod na oder. Tam je bil nadzornik Tone Vrabl, ki je skrbel za kanonado. Pridno je prižigal petarde. Ko sem čakal na vstop, je pomotoma prižgal petardo preblizu mene in seveda me je hud pok prestrašil, da sem dobesedno padel na oder. Kar v redu sem se znašel in odigral do kraja. Kritika je pisala, da je bil polkovnikov prihod zelo prepričljiv. Ne vem, če je bilo to smešno, mene je vsekakor od padca vse bolelo.

V TISKARNI

Doktor Fran Kotnik

Z magistratnega dvorišča sem lahko od blizu opazoval gradnjo nove tiskarniške stavbe in preurejanje nekdanje Kussove kavarne v poslovne prostore Mohorjeve tiskarne in Družbe svetega Mohorja. Zidarji so nam povedali, da gradijo zadaj za hišo ob cesti novo, močno stavbo, kjer bo tiskarna. Res je bila vsa iz betona z ogromnimi okni. Pisalo se je leto 1927, ko so selili v mesto stroje in opremo Mohorjeve tiskarne, ki je prej tiskala na Prevaljah. Kmalu je bilo slišati težke tiskarske stroje na dvorišče Magistrata. Z Mohorjevo tiskarno vred so prišli v Celje tudi tiskarski in knjigoveški delavci, ki so se hitro vključevali v kulturno življenje mesta ob Savinji.

Pretekla so leta in nanese je, da sem si zaman prizadeval priti na učiteljsiše v Maribor. Preprosto doma ni bilo denarja za ta strošek. Bil sem zelo prizadet, ko mi po končani meščanski šoli ni uspelo nadaljevati šolanja. Seveda svojega časa nisem zapravljaj. Že prej sem se vključil v Gledališko družino, ki je igrala v dvorani Ljudske posojilnice. Dvorana je bila tedaj najlepša v Celju, saj je premogla odlično opremljen oder in kar dve sodobni garderobi. Predsednik društva

*Dr. Fran Kotnik, ravnatelj
Mohorjeve tiskarne v
Celju (ZAVM)*

je bil ravnatelj Mohorjeve tiskarne, dr. Fran Kotnik. Nekoč, mislim, da je bilo poleti 1936, sem pridno prelagal oblačila v garderobi, ko je vanjo vstopil ravnatelj. Pohvalil me je, da skrbno urejam garderobo. Tega prašnega dela se namreč zlepa ni nihče lotil. Potem je prisedel in me vprašal, kaj bom počel v bodoče. Očitno je poznal mojo skrb. Povedal sem mu, da bom v jeseni poskušal z vpisom na vojaško tehniško šolo v Kragujevcu. Odkimal je in mi naročil, naj pridem naslednji dan v njegovo pisarno. Nisem slutil za kaj gre, vendar me ni skrbelo, da bi dr. Kotnik nameraval kaj takega, kar bi ne bilo v moje dobro. Sam ni imel otrok, toda vedno je skrbel za katerega iz revnih družin. To smo v Celju že vedeli, saj je prav tedaj skrbel za Staneta Kovača, ki je bil potem strojnik v Mohorjevi tiskarni in je šel v pokoj kot sodnik Vrhovnega sodišča v Ljubljani.

Dr. Fran Kotnik je bil velike in močne postave, hodil je vedno počasi in zelo vzravnano. Povsod je užival spoštovanje, saj je prej, preden je postal ravnatelj Mohorjeve v Celju, učil kot profesor na gimnaziji na Ptuju. Bil pa je tudi banovinski šolski inšpektor. Znan je bil kot narodopisec in publicist. Stanoval je v prvem nadstropju Mohorjeve zgradbe v Prešernovi ulici. Ljudje so ga poznali kot zavednega Slovenca. Nič čudnega, bil je namreč Korošec.

Naslednji dan sem zarana vstal, saj mi skrb ni dala spati. Skrbno sem se opravi in dopoldne, kot mi je bilo naročeno, šel v Mohorjevo tiskarno. Tam me je sprejela Mikelnova Ančka, hči celjskega župana Alojza Mihelčiča. Najavila me je gospodu Kotniku in vstopil sem v njegovo pisarno. Sedel je za ogromno pisalno mizo, starinske izdelave. Ponudil mi je stol in takoj prešel k stvari. Vprašal me je, če bi hotel postati v tiskarni črkostavec. Skoraj nisem našel besed, da bi hitro pritrdil. Gospod je opazil mojo zadrego in mi naročil, naj pride oče v upravo podpisat učno pogodbo. Tako so se mi odprla vrata v poklic, ki sem ga pozneje tako vzljubil.

»Črni umetniki« smo radi peli

S posredovanjem dr. Frana Kotnika sem torej prišel v Mohorjevo tiskarno; bilo je leta 1936. Ko sem se znašel v delovnem okolju stavcev, mi je bilo le-to hitro všeč. Med stavci ni bilo »biciklistov«, to je bil izraz za potuhnjenca in hinavca. Starejši tudi niso zviška gledali na mlajše, celo na vajence ne. Z menoj so bili tedaj v stavnici Janez Kleč, Mirko Zupančič, Marjan Herman, Drago Barle, Margetič, Franc Podgoršek in Peter Kusterle, s katerimi sem hitro navezal prijazne odnose, manj pa sem se družil z Blažejem in Krofličem, ki sta se držala malo bolj zviščno. Stavnico je vodil zelo simpatičen, toda strog faktor (organizator dela v tiskarni) Jože Samsa. Nasploh smo dobro sodelovali, toda vsak od naštetih je pač imel svoje navade. Margetič je bil

Knjigovezi Mohorjeve tiskarne so v Celju slavili 25. letnico vodenja knjigoveškega mojstra Trčka (1910 – 1935). V sredini z rožami je mojster Trček, na njegovi desni pa dr. Fran Kotnik, ravnatelj Mohorjeve tiskarne. (ZAVM)

stare šole »črnih umetnikov«, a je rad tudi med službo kaj malega popil. Drugače pa je bil pravi tovariš, čeprav najstarejši v stavnici. S tiskarji vred smo bili kar ugledna skupina in uprava z nami ni imela težav. Seveda so sodili sem še knjigovezi, ki jih je vodil Korošec, mojster Trček. Omeniti pa velja tudi izredno usposobljene mojstre zlate rezi; to je bila obroba molitvenikov in brevirjev iz čistega zlata. Ravnatelj tiskarne je bil, kot je bilo že rečeno, dr. Fran Kotnik, zelo strog, hkrati pa odločno pravičen.

Kmalu je Kleč odkril, da pojem v moškem zboru Oljka, in sklenil je, da bomo poskusili katero zapeti in tako preverili, kako se ujemamo. Bilo je kar posrečeno: Kleč je bil prvi tenorist, Zupančič je pel drugi tenor, Herman je imel odličnen bariton, jaz pa sem pel v zboru drugi bas in tako zaključil naš kvartet stavcev. V strojnici si strojniki niso mogli privoščiti česa podobnega, saj je bil tam edini dober pevec Jože Jurač. Morda je to povzročalo malo zavisti, posebno strojnik Kotnik nam je bil nenaklonjen, očitno zaradi povezave, ki je nastala med nami prav zaradi petja. Pesem nas je res močno povezala in morda je bilo tudi to tisto, kar mi je olajšalo vajeniško dobo. Vsak dan smo po delu, ko smo si pred veliko banjo prali roke, lepo in čustveno zapeli vsaj tri pesmi. Tako nam je bilo lažje po delu, ki je včasih terjalo velike napore. Naša stavnica je morala staviti zelo zahtevna dela, ki so izhajala v tedanji založbi Mohorjeve družbe. Res nam je lepa pesem pomagala pozabiti dnevne tegobe, če so bile. Peli smo vse, saj smo bili vsi zborovski

pevci in smo tudi sicer prepevali zahtevne umetne pesmi. Toda najraje smo prepevali domače narodne, ki so nam bile še posebej pri srcu.

Ko smo vsako leto vsi mohorjani ob prazniku sv. Mohorja šli na izlet, smo bili v središču pozornosti z našim petjem. No, takrat so prislopili številni fanlje in možje v krog in smo mogočno zapeli. Veliko uslužbencev Mohorjeve je izhajalo s Koroške, vemo pa, da so Korošci odlični pevci. Naš ravnatelj sicer ni pel, je pa zelo cenil našo pesem, saj je bil narodopisec in tudi znan znanstvenik te stroke. Zanimivo je bilo to, da nas je pesem sicer povezovala, toda zunaj zidov naše tiskarne se nismo posebej srečevali, kot je sicer med pevci to pogosto v navadi. Ko so morali moji sotovariši na vojaške vaje, ki so bile v letih od 1939 do 1941 pogoste, je bilo v stavnici pustlo, le starejši, bolni in mladi smo ostali za regali. Pesem je ulihnila in se ni več povrnila v stavnico, saj je vojna povzročila velike spremembe v naši tiskarni.

Tudi naši planinski pohodi, kjer smo veliko prepevali in uživali v naravi, so odpadli. Grafičarji smo imeli znotraj svoje organizacije zelo dejaven odsek planincev. Spominjam se izrednih doživetij v naših planinah, kjer se je tedaj veliko prepevalo, veselilo in bratilo, manj pa pilo. Prvi dnevi take puščobe so me zelo prizadeli. Pa ne le mene, tudi ostale v stavnici, ki so bili navajeni po dnevnem delu poslušati naš kvartet.

Ravnatelj je vsak dan obhodil tiskarno. Nekega dne je stopil do mojega delovnega mesta in me vprašal, če kaj pogrešam pesem. Seveda je vedel, da smo prej vsak večer po delu prepevali. Z vidno prizadetostjo mi je pritrnil, ko sem rekel, da se te praznine in puščobe prav bojim. Nikdar prej ni dr. Kotnik pokazal toliko volje do pogovora kot tega dne. Stavil sem ravno Nemško-slovenski slovar. To delo smo morali opraviti ročno, saj na stavnih strojih nismo imeli gotice. Ravnatelj se je naslonil na delovno mizo in me vprašal, zakaj nič ne pišcm. Bral je nekaj mojih člankov v časopisu Delavska pravica. Bil sem v zadregi za odgovor, pa me je prehitel in dejal: »Ste pevec, nabirajte med ljudmi stare pesmi, pozneje vam bodo Slovenci hvaležni.«

To je bila morda prva stopnica k mojemu sedanjemu delu in pot k ljubezni do narodopisja. Večkrat se med pisanjem spomnim teh besed in spoštovanega ravnatelja Mohorjeve tiskarne, Frana Kotnika.

Naš urednik

V vsaki založbi ima odgovorno delo prav urednik. To je človek širokega znanja ter poznavanja položaja in razmer.

Ko sem prvič srečal našega urednika, pisatelja in duhovnika Frana Saleškega Finžgarja, sem

bil še novinec v Mohorjevi stavnici. Spomnim se sivolasega gospoda ne ravno visoke postave, ki med delom ni bil zgovoren. Prej bi lahko rekel, da je bil redkobeseden. Kadar je le bilo kaj narobe, smo vedeli, da ne bo o tem govoril z ravnateljem dr. Kotnikom. Še posebno mu je bila pri srcu njegova Mladika. Res jo je z vso ljubeznijo urejal, saj je tedaj ta revija pomenila sam vrh tovrstnih družinskih revij.

Finžgar je bil moderen človek, to sem lahko razbral iz njegovega načina oblačenja, saj ni nosil obleke, kot je bila običajna pri takratnih duhovnikih. Pripovedovali so, da je bil celo lovec. Med nami je našel ljudi, ki so ga spoštovali, in to ne le zato, ker je bil urednik. Glas je povzdignil le redko, pa ga je, če ga je kaj do tega pripravilo. V stavnici smo imeli človeka, ki nam drugim ni bil všeč zaradi svoje klečplaznosti. Imeli smo občutek, da nas hodi tožarit predpostavljenim. Prislужil si je vzdevek »biciklist«, kar je v grafičnem jeziku pomenilo pretirano uslužnost. V glavnem je delal na molitvenikih. Stavili smo jih vseh vrst, razkošne in tiste z velikimi črkami, da bi jih ljudje, ki slabo vidijo, mogli brati. Vsako poglavje je imelo naslov, pod njim pa v poševni pisavi opis dogajanja pri obredih. Pri poglavju o pokopu je tam stalo: Če je v krsti mrič, moli mašnik. Nekdo je »biciklistu« zamenjal besedi in se je bralo: Če je v krsti mašnik, moli mrič. Seveda je urednik to napako takoj opazil in se nemalo razburil, češ da se norčujemo iz njega. Jadrno je odšel iz stavnice in mislili smo, da se gre pritožiti na upravo. Res je bil tam, toda naša »zveza« Ančka Mikelnova nam je sporočila, da ni ničesar povedal o zapletu v stavnici. Potem smo ga še bolj spoštovali.

Urednika Finžgarja, ki je že leta 1923 pričel izdajati družinsko revijo Mladika, je nasledil dr. Jože Pogačnik, ki bil je tudi pesnik. Tako smo potem Mladiko »lomili« z njim.

Ugledni pisci v Mohorjevi

V časih pred drugo svetovno vojno je bila grafična stroka tehničnemu stanju primerno razvita. Za tiste čase smo imeli v Mohorjevi dokaj sodobno opremo in tudi ostale pripomočke. Imeli smo dva stavna stroja, ki sta še vlivala vrstice stavka v svinec. Naš faktor je delo razdelil tako, da so stavci delali vedno na istem projektu. Mladiko je lomil na primer stavec Herman in podobno. Nekatera znanstvena dela so bila zelo zahtevna in treba je bilo rabiti pisave, ki so nam bile sicer tuje, na primer gotica, cirilica, grška pisava in druge, zato so v stavnici redno izpopolnjevali črkovno gradivo. Tudi notni stavčni material smo imeli. Naše delo je bilo prav zaradi tega zelo pestro. Vendar vse to ni primerljivo s sedanjo grafično dejavnostjo, ki temelji v glavnem na računalniški tehniki.

Mohorjeva družba je izdala vrsto znanstvenih knjig hkrati s knjigami redne zbirke, se pravi za širok krog bralcev. Naj spomnim, da je konec devetnajstega stoletja prav Mohorjeva založila prvo slovensko pravniško knjigo izpod peresa dr. Ivana Tavčarja. Potem je treba omeniti še vrsto slovenskih učbenikov, pesmaric in splošno poučnih knjig, zato so k nam prihajali tudi ugledni pisci, stebri tedanje slovenske znanosti in pisanja, ter skupaj s stavcem urejali knjigo; rekli smo, da se knjiga lomi. Tako je pač nanoslo, da smo spoznavali pisatelje in znanstvenike in se od njih tudi veliko naučili, saj so bili prijazni in dostopni gospodje, zlasti dr. Andrej Gosar, Ksaver Meško, dr. Jože Pogačnik, dr. Viktor Korošec, Anton Sovre in še bi lahko našteval.

Seveda smo z vsem dolžnim spoštovanjem sodelovali s temi velikimi ljudmi tedanje dobe. Ni prihajalo do nesporazumov med nami in njimi, saj smo poskrbeli, da je bilo vse natančno pripravljeno za skupno delo. Zato se danes z veseljem spominjam ljudi velikega znanja in duha, ki so prijazno sodelovali z nami stavci.

Skladiščnik v Mohorjevi tiskarni

Med nami mohorjani je bilo veliko Korošcev, ki so prišli s Prevalj s tiskarno vred v Celje. O tem sem že pisal in prav nanje imam najlepše spomine. Bili so dobri sodelavci in veliki tovariši. In še nekaj jih je označevalo: bili so vedri ljudje, vedno pripravljene za dobro voljo.

Med njimi je bil tudi naš skladiščnik Fric (Mirko) Mikeln. Bil je zelo resen človek, bledega obraza, redkokdaj nasmejan, pa vendar do kraja blag. Nosil je moder delovni plašč, saj je bil stalno prašen med papirjem v skladišču. Njegovo kraljestvo je bilo v pritličju dvoriščne stavbe in deloma tudi v samem upravnem delu. Mikeln je bil dosledno zvest Mohorjevi in ni bilo težko opaziti, da mu v upravi povsem zaupajo.

Ostali Korošci so ga klicali kar Fric, čeprav je povsod napisal svoje podatke kot Mirko Mikeln. Poročen je bil z Mihelčičevo Ančko, ki je bila prav tako zaposlena v Mohorjevi, in sicer v upravi. Lahko rečem, da sta se v življenju našla dva odlična človeka.

Naš skladiščnik je izdajal papir za strojnico in druge potrebščine za tiskarno ter vodil sezname ogromnih knjižnih zalog. Tu so bile še knjige, tiskane v Celovcu in na Prevaljah, in seveda tudi tiste, ki so bile tiskane v Celju. Vodil je tudi odpošiljanje knjig našim naročnikom. To je bilo zahtevno delo, saj so bile količine izredno velike. Danes si kar ne morem predstavljati, da je vse potekalo tako natančno in po načrtu. Nikdar ni Mikeln pokazal živčnosti. Večkrat smo menili, da je preobremenjen in da je zato tudi bolj mrk kot veder. Morda je bilo res tako. Vsekakor smo ga vsi cenili in spoštovali njegova navodila.

Po drugi vojni so bili negotovi časi in tiskarna je slabo kazalo. Vse obljube so bile končno prekršene, pozabljene in tiskarna ni nikoli več delala kot Mohorjeva. Toda Mikeln je bil še naprej zvest svoji ljubljeni delodajalki. Z nahrbtnikom je najprej iskal mohorjanske knjige v Papirnici Radeče. Nemci so namreč ob zasedbi tiskarne uničevali vse, kar je bilo le malo slovenskega, lotili so se tudi uničevanja knjig, celo arhiv so odpeljali. Če so ga uničili, ne vem, toda to dragocenost smo najbolj spoštovali in občudovali ogromno delo, ki ga je skozi desetletja opravila Mohorjeva družba.

Tako je uspelo Mirku Mikelnu zbrati večje količine knjig, med drugim tudi dragocene pole Sovretove znanstvene knjige Stari Grki. Tako je rešil delo izredne vrednosti v naši knjižni kulturi. Zato zasluži tudi spoštljiv spomin!

Na praznik svetega Mohorja

To je bil praznik, ki ga je vodstvo Mohorjeve družbe določilo za dela prosti dan. Vsi zaposleni smo se podali na izlet, ki ga je načrtoval naš ravnatelj, dober poznavalec slovenskih posebnosti, tako narodopisnih kot zgodovinskih. Na Ptujski Gori smo so ogledali prelepo zgodovinsko

Obisk mohorjanov pri škofu A. B. Jegliču v Gornjem Gradu na dan svetega Mohorja, ko smo v Mohorjevi tiskarni praznovali. V sredini sta dr. Fran Kotnik in škof A. B. Jeglič. (ZAVM)

cerkev in imeli tam skupno mašo. Nato smo krenili na Ptuj, kjer nas je vodil znanec našega ravnatelja, ugleden zgodovinar. Z nami sta bila tudi dva minorita, ki sta nam po poti razlagala zgodovino svojega reda in krajev, skozi katere smo se vozili.

Dan je hitro minil in zgodaj popoldne smo se zbrali pri skupnem kosilu. Naš kvartet je zapel nekaj pesmi, nato smo za mizami čakali na postrežbo. Fran Kotnik je želel ta premor izkoristiti in je prosil celjskega župana Alojza Mihelčiča, ki je bil kot gost z nami, da nam kaj spregovori. Mož z lepo dolgo brado je res vstal in vsi smo pričakovali nagovor, toda on je vzel v roko čašo in z gromkim glasom zapel: »Oče nebeški, glej ...« Tak nagovor nam je bil zelo všeč in ravnanje celjskega župana zelo duhovito.

Izleti, ki jih je stroškovno v celoti pokrila Mohorjeva družba, so bili za nas vse prava doživetja. Pa še nekaj: z nami so bili tudi nekateri ugledni odborniki Mohorjeve družbe, kar smo znali ceniti. Z vsemi nami so se seznanili in se v naši družbi prijetno sprostili. Tako so pokazali, da niso bili brezбриžni do delavstva v tiskarni. Predvojni kolektiv Mohorjeve je bil v resnici izredno povezan in vsestransko zanesljiv.

Ko smo štrajkali

Znano je, da smo bili tedaj grafičarji povezani v močno sindikalno organizacijo; nekateri so ji pravili kar ceh. Centrala za Slovenijo je bila v Ljubljani, kjer smo imeli ugledno palačo blizu kolodvora. V tiskarni smo se pravkar naprezali, da bi pravočasno pripravili ogromno naklado mohorskih knjig za odpremo. Pa se je zgodilo, da so v Cirilovi tiskarni v Mariboru imeli hud sindikalni spor. Organizacija je razglasila splošno stavko za Slovenijo. Po pravilih je bilo treba ta sklep sporočiti vodstvu tiskarne. V naši je to neljubo nalogo opravil predstavnik članstva, Jožko Jurač.

Kot je potem povedal, je mislil, da bo dr. Kotnika kap, tako se je razburil. Kako bi se ne, saj smo bili v najhujšem zagonu priprav za odpremo knjig. Jurač je sklical posvet članov organizacije in sklenili smo, da bomo delali v soboto, če bo potrebno, pa tudi v nedeljo. Ko je bil o tem obveščen tudi dr. Kotnik, se je nekako pomiril. No, štrajk je trajal le eno dopoldne, potem je bil preklican. Tako smo delali le soboto popoldne in opravili načrtovano delo. In presenečenje je sledilo!

Ko smo se zvečer odpravljali domov, nam je dr. Kotnik sporočil po Mikelnovi, da nas vabi na večerjo k Braniboru. Tedaj ni bilo sredstev za reprezentanco, zato smo vedeli, da bo zapitek plačal naš ravnatelj sam. Nič nas ni presenetilo, ker smo dr. Kotnika dobro poznali in izredno

spoštovali. Res nas je čakala obilna večerja in ko je po njej naš ravnatelj vstal, smo mislili, da bo končno spregovoril; nagovorov namreč ni ljubil in nikoli ga nismo videli na kakšnem govorniškem odru. Nestrpno smo torej pričakovali, kaj nam bo povedal. S svojim gromkim glasom je dejal nekako takole: »Res ste vseh muh polni, toda tudi pošteni.« Nato je sedel.

Ko smo leta kasneje poslušali razne govorance, dolgovezne in nesmiselne, sem se večkrat spomnil, kako je znal dr. Kotnik v nekaj besedah povedati več kot marsikateri govornik novega časa v celi uri ...

NEMIRNI ČASI

Bitka pod železniškim mostom

Ko so se bližali nemirni časi tudi nam, posebno pa, ko je Hitler zasedel Avstrijo, so začeli celjski Nemci dvigovati glave. Sestajali so se v gostilni Na zelenem travniku in pri Petričku, danes Na gričku. Če smo predtem imeli z nekaterimi izmed njih še povezave oziroma poznanstva, so se stvari hitro spreminjale. Postajali so naduti in izzivalni. Nosili so dosledno bele nogavice, ki so bile simbol nemštva. Pa tudi sicer so izzivali, celo oblast, ki ni bila dovolj odločna. Povsod so imeli svoje somišljenike, tudi v policiji. Gasilci v mestu so šele na odločne pritiske mestne občine leta 1938 uvedli slovenski poveljevalni jezik. V tistem času je v Celju prišla na dan tudi vohunska afera, v katero je bil vpleten celjski Nемец. Ob svojih shodih so imeli Nemci v gostilni Na zelenem travniku (stala je ob Voglajni, malo nižje Topra) izobešeno Hitlerjevo sliko in se pozdravljali z nemškim pozdravom. Vse to je še kako dobro vedela tudi policija, ki je delovala pod vodstvom šefa Törnerja, ta pa je bil aktiven član nemškega Kulturbunda. To je nujno treba poudariti, da bi lahko dogajanje, ki sledi temu zapisu, bolje dojemeli.

Nekega večera so se napotili mlajši armadni častniki proti gostilni in hoteli vstopiti tja, kjer se je plesalo. To so jim preprečili redarji na dokaj grob način. Pa so mladi častniki potegnili sablje in hoteli na silo priti v prireditvene prostore. Očitno je nekdo od veseljakov (Nemcev) poklical policijskega predsednika, ki je takoj odredil, da so prišli na kraj dogodka vsi policisti, ki so bili v izmeni. Toda s častniki so se srečali že v podvozu in tam je sledil spopad. Nekoliko na boljšem so bili častniki, saj so imeli sablje, dočim so policisti tolkli s kratkimi gumijevkami. Vsekakor so bili poškodovani na eni in drugi strani. Pri nas je stanoval policist Zavrašek, in vem, da je imel od sablje predrto kapo. Ves povaljan je prišel zjutraj domov. Pa še na eno oko je bil udarjen. Pripovedoval je, kaj se je zgodilo, jaz pa sem bil zgrožen, da so se zaradi izzivalnih Nemcev spopadli naši častniki in policisti.

Po mestu se je govorilo, da je že naslednji dan zahtevalo nemško poslaništvo v Ljubljani preiskavo dogodka in odgovornost častnikov. Kolikor vem, pa ni bil zaradi tega nihče od častnikov kaznovan.

General Živković je bežal

V času vladavine Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) je prispel na predvolilni shod stranke v Celje sam predsednik vlade v Beogradu in vodja JNS, general armade Petar Živković. Shod je bil sklican za popoldan nekega delavnika v mali dvorani Celjskega doma (Union). Res se je general pojavil v vsej svoji veličini, in to v civilu. Toda za namero so izvedeli delavci rudnika Zabukovica in tovarne v Libojah. Družno so krenili proti Celju, tam pa so se jim pridružili še številni Celjani. Vse dogajanje sem opazoval na sedanjem Krekovem trgu. Razjarjena množica je glasno zahtevala, da pride general na plano. Vse skupaj je izgledalo grozeče, saj vpitja in prerivanja ni bilo konca. Seveda generala, ki je pripomogel kraljevski družini Karadjordjevičev na prestol, ni bilo iz Uniona. Tedaj je množica prebila policijski kordon in pridrla prav pred Celjski dom. Na čelu množice je bilo kar nekaj znanih Celjanov s slovensko zastavo. Grozilo je, da bodo vdrti v prostore shoda in si sami vzeli generala. Demonstranti so bili »oboroženi« z gnilimi jajci in paradizniki, in zato smo imeli priliko videti marsikaterega policista, ki je zaradi paradiznika »krvavel« ali imel razbito jajce na uniformi. Seveda policisti niso mogli drugega kot ubogati in zaščititi predsednika vlade. Množica pa je naprej vpila in oblegala vhod v Union. Ker niso dočakali generala, so se demonstranti žvižgaje umaknili in razšli. Pozneje smo zvedeli, da so generala z dvoriščne strani spravili v rešilni avto in ga odpeljali s kraja dogodka na varno.

Opozoriti velja, da se je to dogajalo v času protidraginjskega delavskega gibanja, ki se je povsod zavzemalo za višje plače, saj so cene hitro naraščale. Ne le pri nas, tudi drugje je bilo tako. Priprave na vojno so namreč že tekle ...

Odbor za obrambo severne meje

Leta 1938 so se naši ljudje povezali v odločno nasprotovanje Nemcem in nemškutarjem. V Celjskem polku je bilo kar nekaj mladih častnikov, ki so bili povezani s prebivalci – Slovenci. Med njimi je bil tudi poročnik Koren, Slovenec, ki je sodeloval v omenjenem odboru. Začelo se je polivanje belih nogavic s črnolom, pleskanje nemških napisov in razdeljevanje majhnih letakov, s katerimi so opozarjali na nevarnost fašizma. Spominjam se, kako smo bili tiste čase enotni: nekateri so barvali napise, denimo »Pereschich« v Peršič in podobno, drugi so delili letake in jih v kavarni polagali pod pepelnike, tretji pa smo peli slovenske narodne in udarne pesmi po lokalih, ki niso bili naklonjeni Slovencem. Letake so tiskali enkrat v Zvezni tiskarni, drugič pri Rodetu in končno so prinesli rokopis še meni, da sva jih pripravila v Mohorjevi tiskarni z Juračem, ki je tiskal, jaz pa stavil. V hiši, kjer je bila tiskarna, je stanoval naš ravnatelj dr. Fran Kotnik in je

Celje je bilo v času Avstrije narodno zelo ogroženo. Ciril-Methodova družba je izdala številne narodne razglednice. (Zvone Čebul, Šoštanj)

gotovo slišal ropot stroja, zato je verjetno slutil, za kaj gre, a se preprosto ni »dal videti« ... Bil je zaveden narodnjak in bi, tudi če bi vedel, da smo tiskali letake, to odločno zanimal. To je bilo burno obdobje, ki je trajalo vse do okupacije. Kakšno leto prej smo veliko prepevali, kot bi vedeli, da bo po prihodu nemške soldateske vse, kar le diši po slovenskem, zatirano, celo govoriti bi bilo treba le nemško. V opisanemu času nasilja ni bilo in si ga niti nismo želeli, saj smo hoteli dokazati našo omiko in hkrati narodno zavest.

V gostilni smo se zbirali le posamični pevci, da ni mogel kdo trditi, da prepeva Celjski oktet. Večkrat so šli z nami v zaščito mladi častniki, sicer Srbi, ki pa niso marali Nemcev. Tako smo imeli določeno varnost, saj nas gostje v nemških lokalih razumljivo niso sprejemali prijazno ... Pogosto smo zahajali v kavarno Merkur, nasproti sedanje kavarne Evropa. Tam smo posedli, naročili kavo in zapeli nekaj pesmi. Kaj hitro so se gostje porazgubili, mi smo pač opravili svoje in mirno odšli. In kaj smo peli, da je tako peknilo naše nemške someščane, sicer res ne vseh, toda tiste zagrete hitlerjance pa do kraja? Največkrat za začetek Hej, Slovani, nato pa še kake tri pesmi, največ skladateljev Ipavcev; te so bile najprimernejše s svojim domovinskim besedilom.

Zanimivo pa je bilo, da je celjska policija iskala tiste, ki so nosili letake, tudi tiste, ki so barvali napise, ni pa iskala tistih, ki so na veliko vohunili za tisočletni rajh. Nas niso iskali, ali po naključju ali zaradi nekaterih zavednih policistov. Seveda, saj ni bilo med tajnimi policisti nikogar, ki bi potihem ne odobral našega početja. Torej je bila tudi pesem sredstvo v tedanjem narodnostnem boju!

Žal je obdobje teh dogodkov v Celju s strani zgodovinarjev veliko preskromno opisano. Tudi delo Odbora za obrambo severne meje ni nikjer omenjeno, čeprav je bila to kar dobro organizirana skupina v zakulisju tedanjih dogodkov.

Prišli so Nemci

Celje je bilo v pričakovanju velikih dogodkov. Govorilo se je, da je jugoslovanska armada poražena in da prihajajo nemške čete z vseh strani v Slovenijo. Kmalu so prišli Nemci tudi v Celje, kjer so jim pred Magistratom pripravili sprejem in neke vrste predajo mestnih ključev. Celjski Nemci, tisti najbolj zagrizeni, so že bili oboroženi s puškami, na rokavih pa so imeli rdeče trakove s kljukastim križem v sredini. To naj bi pomenilo, da so v službi nacizma. Kar čudili smo se, kdo vse si je nataknil to oznako na desni rokav. Za mnoge smo vedeli že pred vojno, da so sodelavci velikega tisočletnega rajha, nekateri pa so nas presenetili. Vsekakor je bil velik vrvež že pred vkorakanjem planinskih lovcev v mesto. Na Magistratu smo to lahko opazovali »iz prve

vrste«. Vsi so nekam hiteli, nekateri tako važni, da so pozabili, da smo nekoč skupaj trgali hlače v mestni šoli. Seveda se človek hitro spremeni, če mu to koristi, posebno pa še, če se počuti kot oblast. Prej so bili vsi tisti, o katerih pripovedujem, pri ekonomskem »koritu«, zdaj pa so stopili še k oblastnemu.

Slutili smo, da sledi vsemu bučnemu začetku slabo za nas. Nismo si pa mogli predstavljati, da bo tako hudo in nečloveško. Naši starejši, ki so nekoč služili cesarju na Dunaju, so lrdili, da pridejo sedaj tisti zlati časi monarhije. Kmalu so utihnili s takimi pravljicami, saj se je že pričelo preganjanje naših ljudi, sprva izobražencev, med njimi tudi duhovnikov, potem so se lotili Primorcev. Sledili so drugi napredni ljudje, posebno tisti, ki so bili v prejšnji državi pri Sokolih. Te so hitro spravili iz dežele, ki naj bi postala nemška.

V Mohorjevi smo pričakovali zasedbo, saj je bila tiskarna velikega strateškega pomona. Res so že naslednji dan prišli, z njimi pa naš vodja strojnice Emerick Schuch. Seveda so Nemci imeli vse informacije na dlani, verjetno z njegovo pomočjo. Očitno je bil Schuch tisti, ki je svetoval novim gospodarjem, kdo še sodi v tiskarno in kdo ne. Kakšna ironija! Ko je v Celju prenehala delovati nemška tiskarna, je tega bradatega človeka dr. Kotnik dobesedno pobral s ceste in mu dal dober kruh. Kot komisarski upravitelj se nam je predstavil Gerhart Haupt iz Nemčije, torej ne Avstrijec. Spominjam se ga kot mladega, uglajenega človeka, ki je imel na obrazu znake ran od sabljanja, kar je bila za nemške študente posebna odlika. Zakaj poudarjam, da je bil Haupt »trd« Nemeč? Zato, ker so bili najbolj zagrizeni lovci na naše ljudi prav Avstrijci. Predvsem v državni in občinski upravi so prevladovali ljudje z avstrijske Štajerske, pa tudi Korošecv je bilo veliko, posebno med policaji. Haupt ni kazal znakov nadutosti in ne strahovlade. Bil je miren in ugleden človek, čeprav je nosil na vidnem mestu znak nemške nacionalne socialistične delavske stranke.

Pričelo se je uničevanje vsega, kar je dišalo po slovenskem. V svinec smo zmetali cele sklade črkovnega materiala. Nato smo morali prevzeti še Zvezno tiskarno. Od tam smo prepeljali še uporabne stroje in druge grafične pripomočke. Tako je prenehala poslovati tiskarna, ki jo je ustanovil Mihael Vošnjak pri Zvezi slovenskih hranilnic v Celju in je predstavljala branik slovenstva na Spodnjem Štajerskem. Ostala pa je zasebna Rodetova tiskarna, ki je sicer prešla v nemške roke, toda tam večjih nasilnih posegov ni bilo. Pred pisarno vodje Zvezne tiskarne je stal steber, na katerem je bilo poprsje njenega ustanovitelja. To so zavedni grafičarji skrili pred Nemci, v sedemdesetih letih pa ga je našel ravnatelj Srednje tehniške šole (sedaj salezijanska stavba v Gaberjah) na šolskem podstrešju. V banki smo poskrbeli za odlitke poprsja in jih slovesno odkrili v celjski mestni hranilnici, v Šoštanju in Mozirju. Šoštanjski se sedaj nahaja v banki v Velenju. –

Najhuje pa je bilo gledati, kako so Nemci vandalsko praznili skladišča knjig in jih odvažali v Radeče, kjer so jih uničili. To nas je zelo prizadelo, saj je šlo za delo več rodov grafičarjev in knjigovezov. Seveda je bilo vse to v načrtu potujčevanja, ki ga novi gospodje sploh niso skrivali. Mene je najbolj prizadelo, ko sem videl Sovretovo knjigo Obča zgodovina – Stari Grki, ki je ležala tam na dvorišču še v polah, vendar že zvezana. Tudi arhivske knjige so odvažali kar s samokolnicami. Za te poniževalne posle so uporabili ljudi, ki jih mi nismo poznali, nam pač tega niso zaupali.

Moral sem v Linz

Nič rad nisem hodil na delo v tiskarno potem, ko so v njej odločali Nemci. Vsi smo bili zelo prizadeti in nemalo presenečeni nad tem, kar smo že na začetku videli in doživljali. Nasilje tisočletnega rajha je bilo brezmejno. Kmalu smo slišali vesti o tem, kako zapirajo naše izobražence in duhovnike in jih izganjajo v negotovost. To je potrdilo naše domneve, da imamo opraviti z najhujšo obliko terorja nad našim narodom. Ko pa so odpeljali iz naših vrst Jožka Jurača, je postalo vse skupaj še hujše. Kar bali smo se, kdo bo naslednji. In res se je nasilje pospešeno nadaljevalo, zato smo se počutili kot množica brez pravic in zaščite. Tudi po mestu so ljudje stikali glave in se pogovarjali o tem, kdo je že bil odpeljan v izgnanstvo ali celo v taborišče. Nad nas je legla mora, ki se je preprosto nismo mogli znebiti, saj so se dogodki odvijali zelo hitro in nepredvidljivo.

V tiskarni je o vsem odločal strojnik Schuch, ki je bil nemški zaupnik, kot sem že omenil. Hodil je kot napihnjen balon, važen in samovšečen. Nekaj nas, ki smo z Juračem delovali v JSZ (Jugoslovanska strokovna zveza), to je bila organizacija krščanskih socialistov, smo s težkim srcem čakali na konec delovnega časa in še težje na »jutrišnji« dan ... Doma sem vse uredil tako, da bi v primeru, če bi Nemci prijeli tudi mene, ne našli ničesar, kar bi me lahko obremenjevalo. Noči so postale dolge in duhamorne. Pozneje se je pokazalo, da sem imel prav in da smo res bili ogroženi.

Kar kmalu pa me je Gerhard Haupt poklical k sebi v pisarno. S težkimi koraki sem se napotil tja, kje je nekoč sedel naš ugledni ravnatelj dr. Fran Kotnik. Pričakoval sem odpoved. Pa me je pričel Haupt spraševati o mojih osebnih stvareh: kje stanujem, ali sem poročen, kako dolgo že delam v poklicu, ali obvladam nemščino in podobno. Nestrpno sem mu odgovarjal, on pa je le kimal in na koncu dejal, da bom moral takoj v Linz na Donavi, kjer bom zamenjal nemškega političnega begunca. Tedaj je vladalo vojno gospodarstvo in podjetja so odstopila delavca le proti

Fotografija iz stavnice Wimmerjeve tiskarne v Linzu; posneta je bila julija 1942. Na njej so le štirje domačini, vsi drugi smo bili z zasedenih ozemelj: Čehi, Francozi, Holandci in jaz (prvi z desne v prvi vrsti) kot edini Slovenec. (ZAVM)

zamenjavi, posebno v tiskarni je bilo čutiti pomanjkanje strokovnjakov. Naročil mi je, naj se takoj oglasim na uradu za delo, kjer bom dobil ustrezne dokumente in vozno karto do Linza. Odpotovati pa sem moral že naslednjega dne.

Ne morem trditi, da bi me bil novi vodilni Haupt hotel rešiti, toda nekako čutim, da mi je storil veliko uslugo, ko me je poslal v tujino. Seveda je vse to treščilo vame kot strela z jasnega. Kako bom zmogel življenje v tujini, ko doma nisem prišel dlje kot do Zagreba, kaj me sploh čaka na novem delovnem mestu, kako bom delal v krogu tujih grafičarjev in še marsikaj mi je rojilo po glavi. Na uradu za delo so že vedeli, da pridem, in imeli že vse pripravljeno, še uro odhoda vlaka so mi povedali.

Težko pa je bilo vse to povedati materi, ki je že tako trepetala za nas. Toda kot zna le mati, je pokončno sprejela vest o moji premestitvi in dejala: »Bog že ve, zakaj je tako prav.« Pomagala mi je pripraviti kovček in ni kazala žalosti, čeprav sem jo kar čutil. Tiste noči ne bom pozabil, saj sem bil buden do jutra. Negotovost mi ni dala pokoja. Doma sem se na hitro poslovil in odšel na železniško postajo, odkoder je okoli desete ure odpeljal brzovlak proti Gradcu. V vlaku ni bilo ljudi, sam sem bil v kupeju, kmalu pa je vanj stopil celjski Nemec, brivec Pepernik. Vedel sem, s kom imam opraviti, zato sem bil molčeč. Toda on je razlagal, kako bodo Nemci sedaj končno naredili red v tej napol ciganski deželi. Vse kar ni tu pristojno, bodo izgnali, politično

*Sodobno urejeni prostori
stavnice Mohorjeve
tiskarne v Celju
(Vir. Ilustrirani Slovenec)*

aktivne Slovence pozapri, nekatere celo ustrelili ... Kar pihal je od vneme in kar bruhalo je iz njega. Jaz nisem imel kaj reči na vse te grožnje, le povedal sem mu, da potujem v Linz, kjer bom zamenjal črkostavca Preloga, da se bo ta lahko vrnil domov v Celje. Sogovornik je to pohvalil in še dejal, da rajh svojih zvestih sinov nikoli ne pozabi ... Kar vesel sem bil, ko je Pepernik v Gradcu izstopil. Vsuli so se drugi ljudje, toda nihče me ni silil k pogovoru. Ostal sem s svojo skrbjo in mislimi sam. Kar dobro mi je delo, da je bilo tako.

V Linzu sem se znašel na velikem kolodvoru, kjer je vse nekam hitelo. Ozrl sem se, kje je okence za informacije, in tam vprašal, kako pridem na Promenadegasse, kjer je bila tiskarna Wimmer. Prijazna gospa mi je pojasnila smer, po poti pa sem še večkrat vprašal mimoidoče. Končno sem se znašel pred ogromno stavbo z napisom Buchdruckerei Wimmer. Vstopil sem in vratar me je napotil do faktorja Hoferja, ki je vodil stavničto. To je bil prijazen gospod z zlatimi očali. Nekaj časa me je gledal in mi potem povedal, da bom delal na delovnem mestu 14, kjer sedaj dela Prelog. Oddal sem svoje listine in hitro oblekel delovni plašč, pa me je Hofer prestregel in mi dejal, naj grem najprej na stanovanje, si tam spočijem in pridem šele naslednji dan v službo.

Prelog je imel prehodno sobo v Kapuzinergasse in to mi je odstopil. Hitro je odšel na vlak, saj je komaj čakal, da se bo vrnil v Celje kot politični begunec pred strahovladno bivše Jugoslavije.

Ostal sem sam in ta samota me je navdajala z bolečino ob misli na dom in mater. Zvečer sem z zavistjo opazoval vesele obraze v gostilni, kjer sem se poslej hranil. Že ulica sama je bila dolgočasna, ozka, temačna in je vodila nekoliko v breg. Seveda ni bilo na njej prostora za promet. Gospodar, ki je oddajal sobo, je bil starejši mož in očitno nacist, saj ni vedel o Slovanih povedati nič dobrega. Jaz pa sem na ta podtikanja vedno le molčal, ker sem vedel, kako hitro človek konča v zaporu.

V tiskarni je bil pravi babilon. Stavci so bili z vseh vetrov, največ je bilo Čehov in Francozov. Slovenec sem bil le jaz. Sprejeli so me zelo tovariško, kot je nekoč veljalo za grafičarje širom sveta. Vso pomoč sta mi nudila Schmidt in Biallas, prvi domačin, drugi iz Berlina. V stavnici sem se počutil resnično enak med enakimi. Tudi vojne razmere niso mogle odpraviti velike solidarnosti, ki je vladala med grafičnimi delavci, čeprav tedaj že ni bilo več nekdanje sindikalne organizacije, pač pa je vse spadalo pod nacionalno-socialistične sindikate, ki so v marsičem širili nacizem.

Ko je moral moj delovni tovariš Schmidt k vojakom, mi je odstopil sobo pri neki starejši ženski. Soba je bila svetla in mirna. Gospa pa srčno dobra, prav materinska, čeprav ni nikoli imela otrok. Rada je poklepetala in mi marsikaj povedala o svoji domovini Bavarski. Vse je postalo lažje, ker sem nekako živel med ljudmi, ki sem jih cenil in ki so me razumeli.

Potem sem navezal stike s Slovenci, ki so bili na prisilnem delu v Linzu. To je bilo seveda pravo veselje. Dobivali smo se vsak večer v naši stalni gostilni. Da smo lahko brez skrbi govorili slovensko, je bilo prav sproščujoče. Obujali smo spomine na dom in domače ter kakšno tudi zapeli, čeprav nismo bili vsi zborovski pevci. Nihče v gostilni se ni razburjal, ker so mislili, da smo Čehi in teh je bilo v Avstriji ogromno.

Tako je teklo moje življenje svojo pot, dokler me niso poklicali na vojaško komisijo in me potrdili za vojaka tisočletnega rajha. Tako se je moje bivanje v Linzu končalo, nadaljevalo pa se je vojaško življenje, ki mi je bilo naklonjeno, saj sem kmalu pristal med tolmači in lahko zaklical: »Zbogom, orožje!«

Brez naslova

Zapisal sem le spomine, vezane na moj najlepši del življenja. Le zakaj bi jih pokvaril s trpkimi doživetji, ki so kdaj pa kdaj spremljala moje kasnejše obdobje, ko marsičesa nisem mogel dojeti in ko je bilo veliko razklanosti v moji notranjosti. Toda čas naredi svoje, preoblikuje tudi človeka. Resnica je postajala bolj sprejemljiva in razočaranje nad svetom, ki sem ga srečeval,

ni bilo več tako hudo. Ne vem, kaj sem pričakoval od novega časa, vem pa, da sem preveč upal. Krivica, storjena drugemu, je bolela tudi mene.

V moji mladosti je bilo veliko razočaranj in veliko stisk, toda tudi vedrine je bilo dosti, zato mi je bilo kljub temu lepo. Moji ideali so se tedaj izoblikovali, so pa nekateri spričo dejanskega doživljanja v novejšem času zbledeli. To pač spada v človeško usodo. V tistem prelomnem času je bila zame edina sreča, da sem imel še živo mater, ki mi je stala ob strani, ko sem iskal poti iz negotovosti. Njej sem popolnoma zaupal in preprosta ženica je marsikaj razumela. To sem čutil iz njenih besed, ki so bile neke vrste nasveti. Držal sem se jih in ovire na poti tistega časa so bile tako lažje premostljive. Kaj zmore mati, je neskončna in skrivnostna zgodba.

Morda sem tudi preveč pričakoval od časa, ki nas je popeljal v neodvisnost. Toda, saj smo le ljudje in tako lahko zmotljivi. Veliko tega, kar se sedaj dogaja, ne razumem, predvsem pa ne nespametnega podložništva, ki ga odločujoči nenehno dokazujejo pred nekdanjimi »gospodi« s severa in zahoda. Kot da se našemu ljudstvu ni zgodilo nič hudega v času druge svetovne vojne. Nisem za maščevanje, sem pa za pokončnost, saj gre vendar za naš ponos in našo resnico!

Zaradi vsega tega so se moji spomini ustavili na tistih iz moje mladosti v Celju, ko smo bili tedaj mladi del njega, del lepega mesta ob Savinji, srečni in verujoči v pravičnejši čas. To so nam vcepljali starejši v naše misli in tega se nisem mogel nikoli znebiti. Tudi sedaj ne!

Avtor knjige *CELJE MOJE
MLADOSTI* Aleksander
Videčnik. Portretiral Jože
Kramberger.

Aleksander Videčnik, avtor knjige *Celje moje mladosti*, se je rodil leta 1920 v Celju. Po končani srednji šoli se je izučil za črkostavca v Mohorjevi tiskarni v Celju. Zaradi poklicne bolezn se je izšolal za vinogradniški poklic in najprej delal pri Okrajni zadružni zvezi v Celju. Bil je tajnik Sadjarsko-vinogradniškega odbora, direktor Kmetijsko proizvodjalne poslovne zveze v Šmarju pri Jelšah, potem pa se je odločil za študij in diplomiral na Višji upravni šoli v Ljubljani. Nekaj let je delal v gospodarstvu, nato v banki in se upokojil kot direktor Celjske mestne hranilnice leta 1976.

Od leta 1977 živi v Mozirju kot neutrudni in ustvarjalni kulturni delavec. Deset let je urejal občinsko glasilo *Savinjske novice*, v Zborniku evropskih hranilnic objavil odmeven članek o razvoju slovenskega hranilništva, sicer pa ves čas veliko piše. Mozirju je podaril svojo bogato stalno zbirko, polno dragocenih zgodovinskih in narodopisnih del.

Dr. Matjaž Kmecl pravi, da postaja Aleksander Videčnik »pravi mali Valvasor za Zgornjo Savinjsko dolino današnjih in polpreteklih dni.« Enciklopedija Slovenije ga označuje kot krajevnege zgodovinarja, narodopisca in publicista.

J. V.

KNJIŽNE IZDAJE

- 110 let Celjske mestne hranilnice, Celje 1974;
- Po Gornji Savinjski dolini, vodnik, Mozirje 1979;
- Delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1983;
- Delavska enotnost v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1984;
- O gozdnih delavcih Luč med obema vojnama, Mozirje 1985;
- Kmečko delavstvo v Gornji Savinjski dolini med prvo in drugo svetovno vojno, Mozirje 1986;
- Podobe iz preteklosti Mozirja, Mozirje 1986;
- 100 let gasilstva v Mozirju, Mozirje 1987;
- Zadružno povezovanje kmetov v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1988;
- Kulturno-zgodovinsko izročilo hranilnikov in hranilnih knjižnic, Celje 1988;
- Furmani ob Savinji in Dreti, Mozirje 1988;
- Denarnišтво v Celju, Celje 1989;
- Denarnišтво v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini, Velenje 1989;
- Denarnišтво v Koroški krajini, Slovenj Gradec 1989;
- Obrtnišтво v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1990;
- Posojilništvo in hranilništvo v Savinjski dolini, Celje 1991;
- 100 let pusta v Mozirju, Mozirje 1991;
- Iz roda v rod, domači godci, Mozirje 1992;
- Rože in čarovnije, domače zdravilstvo v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1995;
- Velika béseďa, kronika kulturnega delovanja v Mozirju, Mozirje 1996;
- Zgornjesavinjske vistorije, Mozirje 1998;
- Gasilstvo v Lučah, Luče 1998;
- Zgornjesavinjčani od rojstva do smrti, Mozirje 1999;
- Vjuge in čeri, Mozirje 2000;
- Okrogle in malo manj okrogle iz Mozirja, Mozirje 2001.

Aleksander Videčnik je napisal tudi več kot 1.500 člankov in drugih zapisov ter objavljaj v različnih medijih.

KAZALO

Uvod	5
O NEKDANJEM CELJU	8
Celje, mesto moje mladosti	8
Romanja	12
Šli so »noter«	16
Kresija	17
Magistrat	19
Gasilski stolp	24
Papeževi »soldati«	27
Društveno življenje v Celju	28
Celjska mestna hranilnica	34
Posojilnica v Narodnem domu	36
Celjska občina	40
Kvaternikov dvorec v Medlogu	41
Celjske trgovine	41
Nekdanje celjske gostilne	44
UGLEDNI IN ZANIMIVI CELJANI	45
Prijazni profesor	45
Občudovana ženska	46
Gospod Rafael Salmič	48
Godba za vsak primer	49
Gospod prokurist	51
Pek na vogalu Gledališke ulice	52
Veletrgovec	53
Trgovec Jakovič	55
Darežljivi trgovec	56
Častniki Celjskega polka	56

Zanimivi profesor	59
Akrobat Cene	60
Rok in njegova tatra	61
Naš opat	63
Celjska baronica	67
Vera Levstik	67
Celjski fotografski mojster	69
Pravoslavni pop	70
Tinauki	73
Puščavnik	74
V ŠOLSKIH KLOPEH	75
Prvič v šolo	75
V osnovnošolskih klopeh	77
Šolske proslave	82
V srednji šoli	83
Ko so nam ubili kralja	86
Velika nesreča leta 1931	88
Odraščali smo	89
PRI GASILCIH	92
Trobentač	92
Gasilski podvig	94
Strojnik Findeisen	96
PREPEVALI SMO	98
Bil sem na vrsti za pevski zbor	98
Študentje smo	102
Pri Celjskem oktetu	103
Nastop na Radiu Ljubljana	105
V vodo je klobuk zagnal	106
Koncert v Slovenskih Konjicah	106

Koncerti za tisti čas	109
Naše podoknice	110
Okupacija	114
Konec mojega zborovskega petja	116
Po drugi vojni	117
NA ODRSkih DESKAH	118
Moja prva vloga	118
Prvo srečanje z odrom	120
Nesreča na odru	120
Naši režiserji	122
Zadnja igra	124
V TISKARNI	126
Doktor Fran Kotnik	126
»Črni umetniki« smo radi peli	128
Naš urednik	130
Ugledni pisci v Mohorjevi	131
Skladiščnik v Mohorjevi tiskarni	132
Na praznik svetega Mohorja	133
Ko smo štrajkali	134
NEMIRNI ČASI	136
Bitka pod železniškim mostom	136
General Živković je bežal	137
Odbor za obrambo severne meje	138
Prišli so Nemci	139
Moral sem v Linz	141
Brez naslova	144
KAZALO	149

Aleksander Videčnik **CELJE MOJE MLADOSTI**

Spomini

Založila in izdala **fit media d.o.o. Celje**
v sodelovanju z **Zavodom za kulturo Mozirje**

Za založbo: **Jože Volfand in Peter Širko**

Jezikovno pregledala in uredila: **Marija Venek**

Fotografije: **iz zbirke muzejev in arhivov**

Oblikovanje in prelom: **Peter Stanislav Hafner**

Grafična priprava: **Scanart, Vojnik**

Tisk: **Dikplast, Celje**

Celje, 2002

Izid knjige so omogočili:

Ministrstvo za kulturo; Mestna občina Celje; Občina Mozirje; Občina Gornji Grad;
Občina Nazarje; Občina Luče; Občina Ljubno; Banka Celje; Gorenje, Velenje;
Zavarovalnica Triglav, OE Celje; Pocinkovalnica, Celje; Zavod za kulturo Mozirje;
Engrotuš, Celje; Nova Ljubljanska banka, OE Celje; BTC, Ljubljana; Elkroj, Mozirje;
Ceste mostovi Celje; Savinjske novice, Nazarje

Iz založbe fit media

Žalec,

fotomonografija, 2002

Stoletje v Celju 1900-2000,

Branko Goropevšek, 2001

Šmartinsko jezero,

več avtorjev, 2000

Letopis Celje, Dobrna, Štore, Vojnik

(od 1998. leta dalje)

Spomini na Celje,

Andreja Rihter, (mapa vedut, 1996)

Skrite zgodbe iz Prepovedanega mesta,

Er Si, Shang Hongkui in drugi,

(prevod Ivan Seničar), 1996

I. slovenski trienale satire, humorja Aritas,

več avtorjev, 1995

Celjski knezi v Evropi,

Igor Grdina, 1994 (slov., angl., nem.)

ISBN 961-6283-13-8

9 789616 283137